

UREDNIKA

LIJDIJA
Z *ozoli*

IZDAVAČ
MOZAIK KNJIGA D.O.O., ZAGREB

ZA IZDAVAČA
BOJAN VIDMAR

GLAVNI UREDNIK
ZORAN MALJ KO VIC

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI:
DRAGICA CVEK JORDAN:
PORTRET VLADIMIRE SPINDLER
1984., ULJE NA PLATNU

Sva prava pridržana. Ova je knjiga zaštićena autorskim pravima i ne smije se ni djelomično reproducirati, pohraniti u sustavu za reproduciranje ni prenositi u bilo kojem obliku i na bilo koji način bez pismenog dopuštenja autora i izdavača.

SUNČANA ŠKRJNJARIĆ

ULICA PREDAKA
I DRUGA PROZA

© Mozaik knjiga

KUCA

Rođeno početkom tridesetih godina bilo je to lijepo dijete, priča se daje začeto s mnogo strasti, negdje u Parizu, rođeno u Zagrebu — Elizejske poljane uvijek dobro odzvanjaju u ušima stranaca - nikada više Tajana nije stigla u grad svog zametnuća, vratila se domovini još u majčinoj utrobi, podatak važan jedino za oca koji je nestao na nekoj željezničkoj stanici, samotni čovjek u ruskoj bluzi odmetnuo se u svijet.

Nalazimo je najprije na fotografijama snimljenim u atelijeru Kowalsky, prelijepa i mlada majčica bila je odjevena kao tajanstvene krasotice iz nijemih filmova, a uz nju plavokoso djetence dotjerano za budući familijarni album.

Nježan početak i mili uvod za djetinjstvo, povorke čistih i nepokretnih lica na fotografijama, spomenuti puni lijepih želja i poučnih stihova, knjige s posvetama i kuće za lutke, ništa nije nalik na djetinjstvo što se pušilo kao otvorena rana, topla utroba u kojoj se živjelo panično i užasnuto, krov obiteljskog doma otvarao se krikovima, ničeg se nije sjećala, samo straha.

Kuća velika i prostrana, do njenog kreveta električno, kruškoliko zvonce na uzici, valja samo pritisnuti, dozvati staru djevojku što spava u sobici. Ona joj je objasnila kako djeca dolaze na svijet. Rastu i bujaju trbusi, a u njima male bebe. Shvatila je da to što očevi rade ne traje dugo; ne čini joj se značajnim. Stara djevojka je šaputala o ljubavi, pritom su joj oči zaneseno buljile u daljinu. Otac je bio zatvoren u prošlost. Vrebao je negdje s kamenjem u ruci. Taj otac koji nije postojao.

Nije voljela ljupke lutke, koje su joj poklanjali. Lomila ih je, trgala im ruke i noge, utiskivala plave, staklene oči u glave, rezala im trbuhe, gnječila lica. Njen prijatelj je medvjed; i sad leži

s njom u krevetu. On je dlakav, mio, njuška mu je okrugla, uši malene, meke. Mala ga povlači za uši, moli ga da oživi u velikoj kući u kojoj je sve mrtvo.

Sve je lijepo dotjerano. Namještaj od javorova drveta izrađen po nacrtima, spavaća soba mame i drugog tate raskošna je i nježna s trokrilnom psihom (možeš ogledavati svoju glavu sa tri strane, to joj se čini neobično značajnim, misli da ima lijepe oči, ali lice joj je šiljasto i mršavo, jagodice strše, kose ima previše i stalno joj pada na čelo), sami perzeri i smima-tepisi, portreti ozbiljnih, dotjeranih predaka u baroknim, gipsanim okvirima, brojni viseći lusteri-svijećnjaci lelujaju na stropovima, brončane vaze s razjapljenim, gipkim zmajevima, zavjese od muslina i posteljina s uzorkom »toledo« izrađena u ženskoj kaznionici, knjižnica s knjigama koje smrde po starini... oh, dosta tog nabranjanja, od sveg bogatstva postojao je samo medvjed, prislonila je svoje lišće uz njegov trbuh i šaputala mu najnježnije riječi. Mama i onaj drugi tata bili su na plesu ih u gostima ih u Gradskom podrumu ih su se vozili automobilom, pravi tata bio je u blizini, u mraku, čekao je s kamenjem u ruci, a stara djevojka je hrkala u sobici.

Sa pet godina počela je čitati novine, u to doba ubili su obitelj Poljokan, bilo je to strašno i slavno ubojstvo, ubojica se pri-tajio u stanu u koji je ušao preko kuhinjskog balkona i čekao dok svi ne zaspu, zatim se izvukao ispod gospodskog, dvostrukog bračnog kreveta i počeo klati okretno i nečujno nožem, ljudi su spavali i rez ih je vješto odveo u vječnost, samo se na žalost kćerka odjednom probudila, bila je možda Tajanina vršnjakinja, vidjela je iznenada, iz sna, kako onaj mračni čovjek bode, zavapila je, iskočila iz kreveta, možda je mislila da još sanja ih nprsto ništa, ah on je već bio kraj nje, vukao ju je za kosu, ona je vriskala, ali kuća je bila na osami, sa širokim vrtom. Poljokanovi su bih jako bogati, to je pisalo u novinama, i cijela je soba bila poštrcana krvlju, krvlju djevojčice, jer roditelji su umrli nesvje-

sno, u snu, valjda je onaj spretni čovjek bio mesar, a za malom je, eto, morao trčati, nema svatko dobre noge, nema svatko...

Izvana prolaze automobili, tek poneki, ali oni donose na farovima svjetlost što se rasplinjuje po starinskoj, kićenoj peći. Noć je, Tajana misli daje ubojica možda pod njenim krevetom, ona vidi glave Zida Fagina i razbojnika Sikesa kako promiču zidom, pritajila se i gotovo ne diše. Ako se ne miče, možda će mračnjak ispod kreveta zaspati, možda će zaboraviti na nju. Medvjed je vmć od vrelog daha, on je postojano uz nju, upija njen znoj i šuti. Razmišlja gdje je zvonce, jamačno ga razbojnik drži u dlakavim rukama, oh, zašto nitko ne dolazi na vrijeme u ovoj kući, a ako dođu, onda se svađaju i tuku, mama je opet bila previše lijepa, a ovaj drugi tata to ne podnosi, on smatra daje ona luda i besramna, da se svakom nameće, skače u krilo, a on ju je eto, oženio, skupa s djetetom. Zar se lako uzima sumnjiva žena nečiste prošlosti, iako joj je ljepota neosporna, možda nepravilna, ali sve to zakrivaju oči, pa pogled sanjalački i strastven, pa nježna koža, pa kosa zlatna i u kovrčama, dosadno je slušati sve te njihove gluposti, stalno melju iste stvari, a djevojčica je između njih, ona strši, ona smeta, ona je neko suvišno derišće koje ne želi pozdravljati na ulici. Reci, ljubim mke! kaže njena ljubezna raskalašena majčica, a ona šuti, vrlo je lijepo odjevena, u bijelim čarapama i cipelama, lak s bijelim, i u divnoj tamnoplavoj, samtastoj haljinici, kakvo anđeosko lice, kažu neki ljudi, ali ona je vrlo uporna i ne želi nikoga pozdravljati i ne želi ići u školu i ne želi se ponašati kako oni žele.

Sada je jutro, možda je malo i spavala, nitko ne bi vjerovao da i djeca pate od besanice, a ipak, ona uporno pati, oprezno silazi s kreveta, saginje se i pipa zvonce u prašini, opet ona ženetina ne posprema kako treba, a ima sve, ima usisavač za prašinu, ima stroj za laštenje parketa, ima hladnjak, ima mašinu za pranje suda i rublja, da, oni su vrlo bogati, zapravo bila je to neka mamina baka ili prabaka koja je na vrijeme umrla, a ni ovaj

tata nije loš, dobro zarađuje, kupio je automobil Opel-0lympia, kabriolet. Nitko se ne vozi u školu automobilom osim nje, ali ona sigurno ne bi otišla pješice u školu, ulica je puna ljudi, a mala se boji, sva su lica užasna, možda pod kestenovima šeće Poljokanov ubojica, možda pravi tata vreba s kamenom u ruci. Zvuk kamena bačenog s ulice u sobu. Zveket stakla i majčin glas, promukao i odbojan: To je bio tvoj otac.

ŠKOLA

Kakvo je to ponašanje, grmi učitelj u školi, zašto te nema već tri dana, ne pravi tako tragično lice, reći ću ja sve tvojoj mami, svi znaju da te tata doveo automobilom do ugla, zar da te dovozi ravno u razred, pa ovdje ima siromašne djece, pogledaj podvomikovog sina Luku, pogledaj Stefaniju Vnućec, ti razmaženo derište, zašto plačeš, zašto opet cmizdriš... učitelj nastavlja svoj monolog, on je socijalist, ne voli bogatašku djecu, a ipak nazire u ovoj maloj neku nesreću, nešto što izaziva nelagodu i otpor.

Ne obraća pažnju na njegove riječi, one odzvanjaju iz nekog drugog svijeta u kojem se svi raduju, samo Tajana stoji postrance. Vrlo je nezgrapna, ne zna se uključiti u razgovor o zadaćama, o haljinama i, naravno, o dečkima. To je mješoviti razred, kao trgovina mješovitom robom, kao mješoviti brakovi. Ali kakvi su to odvratni dječaci, zar zaista na svijetu postoje samo takvi, grubi, opasni i glupi, strahovito ružni s ogromnim ušima, s nosovima koji cure. I ne voleje ti dečki, nikako je ne vole, podmeću joj nogu gdje god stignu, osobito onaj blijedi Turković, lice mu je masno, a kosa uprljana i svijetla, taj je progoni sa svojim nogama, a ona uvijek iznova pada u divnoj tamnoplavoj plisiranoj suknjici, u snježnobijeloj bluzi, sve to pere ona sirota stara djevojka, a mama nikada nije zadovoljna, ništa ne radi, govore mama i novi tata kod stola, a mi je toliko plaćamo.

I zašto da onda ide u tu užasnu školu, u njoj se uče neke glupave pjesmice i crtaju ornamenti, doduše, učitelj je koji put zgodan, osobito kad je pijan, kad je malo pijan i kada govori ono što ne piše u čitankama, priča svašta o mom i divljim udaljenim zemljama, priča o svojoj ženi, voli svoju ženu, a više na nju, i djevojčicu voli, naslućuje da se izgubila i da traži kamen-

ćice u šumi, ali što joj on može pomoći, on je samo njen učitelj i ništa više.

I mala odlazi iz škole u park, uvijek joj je u školi zlo i treba zraka, a osobito joj je slabo od gimnastike, svi su spretni, svi vole igre loptom, a njoj opet podmeću noge, njoj se smiju, zašto da bude s njima, zašto da se igra »stare košare« kad zna daje nitko neće izabrati za par, osim možda onog debelog Simenca, ali njoj se i tako nitko ne sviđa, voljela je malog Igora, a on je umro iznenada, za tri dana, samo ga odjednom više nije bilo.

Učitelj je došao u školu i rekao da Igor više nikada neće doći, da on nikako više ne može doći, dugo joj zapravo nije bilo jasno što je to zapravo smrt, kakva je to strašna konačna riječ i mislila je da to ne postoji, da se on ponovno budi noću kao neke osobito ljubljene igrčke. I njen medvjed je oživljavao noću, mazala mu je med po dlakavom trbuhu i ujutro ga više ne bi bilo, znači medvjedje polizao med, bio je sretan tu noć, bio je pravi medvjed. Ali Igor se više nije nikada probudio, ostao je samo na razrednoj fotografiji, tamo se dobro vidi kako je bio lijep, kako je imao kovrčavu kosu i veseo osmijeh, nježnost je s njim iščezla iz mješovitog razreda, sada su se svi tukli međusobno, ona se do krvi potukla sa Stipančićem, grebla mu je noktima lice, a on je gazio po njoj nogama, drugi su to gledali i smijali se, mala je Stipančića ugrizla za gležanj, imala je strašne zube kao vampir ili divkonjic, Stipančić je urlikao, a učitelj je došao i rekao, ovo je dijete sasvim ludo. Sto rade njeni roditelji? Ne može se cijeli dan sjediti u kavani i koketirati, a odgoj prepuštati sluškinji.

TETIĆA

I tada je došla tetića. Za nju su na njemačkom govorili daje slaboumna, mislili su da mala ne razumije njemački, a naravno, ona je sve razumjela, mada je inače bila netalentirana za jezike i za glasovir i za matematiku i za geometrijsko crtanje. Zapravo nije imala talenta ni za što, nije imala talenta za ples ni za privlačenje dječaka, možda je imala talent za ljenčarenje, uvijek je samo ležala u krevetu s medvjedom i čitala bilo kakve knjige, čak i Dostojevskog, *Zločinstvo i kazna*, pa je od toga dobila groznicu. Uvijek su je privlačila zločinstva, u novinama je o tome pisalo opširno, pa i donosili su slike ubojica, neki su bili tako sitni da bi gotovo mogli ići u mješoviti razred, malo je bilo lijepih i zanimljivih, svi su izgledali obično. Nitko u razredu nije čitao novine, neki su čitali stripove pa knjige o Tarzanu, Vignetuu i Gričkoj vještici. Tarzan se i Tajani svidao, bila je luda za njegovim filmovima pa je odlazila u kino krišom. I to je bio jedan razlog da se ne ide u školu, a ipak, nije sve bilo tako loše, ona je čak prolazila s odličnim i neki su je smatrali štreberom. To je bilo zbog čudnih riječi koje je ubacivala u svoje odgovore, zbunjivala je učitelja izmišljotinama, nije ni on mogao sve znati pa je puštao da priča, njene rečenice su često bile dobre, barem su bile posebne.

Tetića je imala malu glavu, to se odmah primjećivalo, da li su osobe s malom glavom gluplje ili je tetića bila glupa bez obzira na glavu, tko zna? U svakom slučaju bila je mila, moglo ju se voljeti kao medvjeda, mirisala je na poseban način, kretala se nespretno kao da ima ravne tabane, uvijek je govorila ono što misli i zato su je smatrali zaostalom. Bilo joj je neugodno u svijetu, kao i djevojčici, najgore je od svega što ona više nije di-

jete pa se bezazlenost okrutno kažnjavala. Dobrota se prezirala, uvijek su zli ljudi dobro prolazili osim u nježnim, poučnim pričama, a novi tata bi za stolom govorio, što si bolji, to ti manje vjeruju, nastupaju strašna vremena, bit će rata, a onda nam je svima odzvonilo.

I taj rat se pojavljivao u pričama i filmovima, nije djelovao nimalo loše, nitko nije mislio na školu, svi su nekuda jurili, a osim toga vojnici su uvijek bili lijepi, imali su tužna lica i krasne zube. Tetića je govorila o Prvom svjetskom ratu, o tome kako su ljudi jeli koru drveta i kako se umiralo od gladi, to Tajanu nije nimalo uzbuđivalo, jer u kući je bilo svega napretek, pila je Ovomaltine, jela je Gavrilović-salamu i Prašku šunku, svoje užine je poklanjala podvornikovom Luki, čokoladu je bacala u smeće i derala se da ne voli kolače, kad su je htjeli voditi u slastičarnu. Tetića je voljela kraljeve i njihove obitelji, upućivala je nećakinju u njihova rodoslovlja, pokazivala joj slike kraljica majki i mladih kraljevića koji kao da su stigli iz Tajaninog mješovitog razreda, samo su bili možda malo bolje odjeveni i imali su ljepše frizure. Tetića je pušila Drave, za nju su govorili daje »stara ffajla« i da se nikada neće udati, jer je luda, a ona je obično govorila: Bog ne plaća svake subote, aT kad plati, plati pošteno. Svi su je užasno podcjenjivali pa se i Tajana počela tako ponašati. Baš je užitak biti zločest, dobrota je vrlo naporna.

LJUBAV

S devet godina doživjela je veliku ljubav. Voljela je livriranog šofera generalnog direktora Gradske električne centrale. Odijelo mu je bilo bijelo-modro sa zlatnim gumbima, na glavi je nosio kapu nalik kapetanskoj. Imao je oko četrdeset godina, činio joj se prekrasnim. Ruke su mu bile mršave i žućkaste, mirisao je muški po duhanu i benzinu. Najljepše od svega što je imao, bio je auto koji nije bio njegov. Auto je bio tamnoplav, a iznutra presvučen žarkom i mirisavom crvenom kožom. Sofer nije ništa slutio o Tajaninoj ljubavi. Bio je prema njoj ljubazan, mala je bila kćerka upravitelja pogona, strojarskog inženjera, osim toga bila je i ljupka. Kad se vraćala iz škole, hodala je namjerno polako, vukla školsku torbu i vrebala na plavo-crveni auto. Sofer se često zaustavljao i pozivao je da uđe. Promatrala je njegovo zagasito, odmjereno lice. Bio je cmomanjast, nije bio visok, poželjela je da leži s njom u krevetu umjesto medvjeda. Ovaj auto je mnogo ljepši od našeg, rekla je glasno.

Onda, kako ide u školi? pitao je šofer i zatim bi brbljao o svom sinu Borisu, Tajaninom vršnjaku. Bio je to jedan od onih odvratnih, grubih dječaka, nije išao u mješoviti razred, stanovali su u drugom dijelu grada, na periferiji. Mala je pokušavala da dotakne šofera, htjela gaje dobiti, povesti sa sobom u hladnu kuću. Mrzila je Borisa što ga ima svakodnevno, možda ga i ne poljubi prije spavanja pa bio je to jednostavno njegov tata, mogao je raditi s njim stoje htio, bas tako.

To je Adler, super-šport, to je Opel-kadet, prošao je Chevrolet, producirala se Tajana i raspravljala sa šoferom o motociklima, automobilima i biciklima Steyr-Daimler-Puch. On je gledao u kinu *Pjesmu pustinje* sa Zarah Leander, mala je bila uvri-

jedena, baš je ružna ta žena hrapavog grla. Kaj je to prema Zinki Kune, rekla bi tetića, ta baba samo dela kerefeke, to je bio Citro-en, a ona limuzina Buick, rekla je Tajana, a šofer je samo šutio.

NEMA ČUDA

Nema čuda - rekla joj je pakosno časna sestra Onezima u lječilištu za tuberkulozu u Topolšici. Sestra Onezima nije vjerovala ni u čuda, ni u Boga, samo se pretvarala pred roditeljima da voli njihovu sirotu, bolesnu djecu. Tajaninoj mami svidjela se Onezima, donosila joj sitne poklone, divila se njenom pravilnom, ovalnom licu, sraslim obrvama, iznenadnom smiješku. Kad bi Onezima kupala djecu, uštinula bi ih katkada, brzo, vješto i bolno. Djeca su vriskala, Onezima se ogledavala s čuđenjem i bezazlenošću što joj je odlično pristajalo uz bijelo-cmu uniformu koju je nosila. Ta Onezima bacila je neke Tajanine slikovnice u smeće. Mala je imala tada četiri godine, ali mnogi, još mlađi od nje su nestajali. To se zvalo umiranje. Možda je zato Onezima rekla: nema čuda, a Tajani se to nikako nije svidjelo, ona je očekivala iznenađenja, velike događaje, raskošne slike u bojama, i sada je čekala daje šofer pozove na ručak ili da se barem voze dugo, dugo, a ne samo do njene pakosne kuće sa zlokobnim, zelenim vratima.

No, hajde, dobar tek, rekao bi šofer u stvarnosti dobroćudno. Tajana ga je u svom snu grlila kao odrasla žena, vidjela je na nekim crtežima da žene stavljaju muževe među noge, nije joj bilo sve jasno, a stara djevojka je pričala samo do neke svoje granice. Dalje nije htjela i gotovo, stara pakosnica, a sigurno je znala mnogo više.

Ružna sestra Felicija rekla je za sestru Onezimu daje došla među časne sestre zbog nesretne ljubavi. Ne smije se žrtvovati zbog ljubavi, treba se žrtvovati zbog Boga, tako je mrmljala Felicija s velikom bradavicom na debelom licu, ali je najnježnije od svih davala klistir. Djeca su tri puta na dan mjerila tempe-

raturu, Tajana je ležala na tvrdom jastuku, tako se onda liječila tuberkuloza, dolazili su stari, ozbiljni doktor Savić i mala nježna doktorica Kučera, poslije rata bacili su se zajedno s četvrtog kata kroz prozor. Tajanu su izliječili dječjim pneumotoraksom i poslali je kući. Mama je morala dati dozvolu za takvo liječenje: sve je kriv tvoj otac, mrmrljala je gospodska majčica, trenutno u crnini za bogatom bakom, crnina je pristajala prekrasno uz nje-ne bogate, svijetle uvojke, da nije bilo tvog ludog oca, ne bismo se povlačili po kojekakvim rupama i ti se ne bi razboljela, a ja bih se bolje udala, tako je još dodavala koji put i pritom je gledala Tajanu čuvenim akvamarinskim očima i kao daje mislila: ne volim to dijete, ne volim to dijete, sve mi na njemu ide na živce, kako se polagano kreće, kako govori, kako jede, baš mi to dijete nije bilo potrebno.

HITLER

Još je tu bila tetića, njena sestra, glupača koje se stidjela. Doduše, sada su mogli otpustiti sluškinju, tetića je radila od jutra do mraka i pritom plakala, pa ona je doktorska kći, a ne daju joj ni za cigarete, a šogor nije zadovoljan kako mu pegla košulje pa joj ih onda baca u lice. Ždere puno taj trotl - govorili su mama i tata za stolom i gledali s prezirom kako tetića žvače kruh, što se tu može, bila je gladna, a kruh je, ipak, najjeftiniji. Ručkovi su bih najopasnije doba. Tajana je to znala i zato se nerado vraćala iz škole, vrata joj je otvarala tetića s crvenim očima, Tajana je ulazila sa strepnjom, bojala se napetog, prijetećeg raspoloženja za stolom, često je povraćala, nije mogla jesti. To je zato što tetića kuha kao za svinje, govorili su zlobno mama i tata, nije ni za što ta debela krava, moramo je skrivati pred susjedima. Ali oni su se svađali i međusobno, Tajana nije razumijevala njihove svađe, novi tata je bio crven u licu, bacao je tanjure sa stola, izgovarao neka muška imena, mama se nadmoćno smijala, govorila mu je daje prava nula i da bi bez nje propao, a osim toga, to je njen stan, naslijeđen od bake, tko je on, običan seljak, njezin otac bio je doktor, a njegova obitelj gomila prostaka, ne može ih se pustiti ni u forcimer. Djeca su se u školi veselila povratku kući, a Tajana je išla lagano, sa strepnjom, što se opet događa, strah je bio stalno u njenoj maloj utrobi, nesigurnost, nikakva ruka daje pomiluje, tetića s uplašanim očima i suzama, ružna u svojoj nemoći, oh, kad bije šofer poveo sa sobom u svijet... Putovati i samo putovati, voziti se u plavo-crvenom automobilu uz šofera s kapetanskom kapom i sigurnim rukama, putovati i sretati čudesne ljude kao što su bili Petar Pan i Doktor Dolittle. Tetića je imala psetance, ali mama joj gaje otrovala. Zar da mi

se pseto smuca po kući? rekao je tata odobravajući. Koji put su i tukli tetiću, ona je sjedila s rukama na krilu, suze su joj tekle niz debelo lice, smrdjela je po samoći i znoju.

Tajana nije tugovala za starom djevojkom, ali s teticom je bilo užasnije, pred njom se nimalo nisu ustručavali, bacali su najteže riječi lako kao tanjure, Tajana i tetića bile su kao ormari, one kao da nisu postojale, kakvi ponori, kakve mržnje, nikada se nije veselo i nehajno pričalo u hladnoj kući. Tajana se uvlačila u krevet kao lopov i potom je osluškivala hrapave zvukove koji su dopirali iz druge sobe, tetića je u kuhinji peglala do u kasno u noć, pravi tata je možda stajao napolju pod kestenom i bacao kamenje na prozor, male vještice lijepe kao Onezima štipale su je u mraku, kakva sreća daje postojao medvjed, dlakav, mio i udoban, čupkala gaje za uho i molila da oživi, moraju postojati čuda, mislila je Tajana, svakako moraju postojati čuda, možda tetića nije tetića nego lijepa ukleta princeza.

Stalno se pričalo o ratu. Tajana je čula ime Hitler, zvučalo je kratko i oštro, tata nije hitlerovac, on nije bio ništa, samo se bojao za svoju plavu ženu i radio u pogonu, među turbinama, volio je svirati harmoniku, ali mami je to išlo na živce pa je prestao svirati, kao što je prestao skupljati marke, kao što je polako prestao vikati za stolom. Mama je sada vladala, ona je neprestano govorila, tetića je ponizno žvakala kruh, donosila i odnosila jelo, Tajana je buljila u tanjur, njen tanjur je bio posebno lijep, na dnu je bila naslikana Snjeguljičina svadba. Danas je vidjela mamu u prolazu, kriomice, pobjegla je sa sata glasovira i šetala gradom, a mama je bila u društvu s nekim visokim, plavim čovjekom, smijali su se zadovoljno, mama se nikada nije tako smijala kod kuće. Možda je to zbog rata, mislila je Tajana, ako dođe taj tajanstveni rat, sve će biti drugačije, možda će i njihova kuća postati nalik na dmge skromne, šaljive stanove u kojima su stanovale mnoge djevojčice iz mješovitog razreda.

Hoće li Chamberlain pojesti svoj šešir ako njegova politika doživi poraz? pisalo je u novinama.

Amicisovo Srceje najpopularnija dječja knjiga u Italiji.

Njezino Veličanstvo kraljica Marija i rumunjska princeza Jelisaveta nalaze se na jahti, na putu u Miločer.

GOSTI

Dolazili su gosti i tetića je s mukom uređivala peterosobni stan s predsobljem u kojem je stajao glasovir, predsoblje je bilo veliko kao manji stan, a neki preci su visjeli naokolo. Posebno se isticao talijanski šukundjed, njegove oči pratile su Tajanu strogim pogledom, ona je voljela ležati pod glasovirom grleći medvjeda, a pritom je mislila na mirisnog, benzinskog šofera. Ali i neki drugi ljudi motali su joj se po glavi, visoki, plavi čovjek s kojim se njezina mama smijala, njen pravi otac koji je nestao.

Kum Certin pušio je cigare, u njegovim dubokim džepovima krla su se mala iznenađenja, donosio je mami nježne porculanske figurice, a Tajani njemačke knjige s Ivicom i Maricom koji su se pri rasklapanju uspravljali, bili su izrezani iz debljeg papira i šareni, izlazili su iz knjige kao i zla vještica i kućica od kolača, kao i debeli kralj Neptun s trozubom i tri podvoljka. Za kuma Certina govorili su daje stari neženja, možda je bio potajno zaljubljen u mamu, njegove božićne čestitke bile su uvijek najljepše, nesumnjivo, on je imao ukusa.

Ivša i Ala bili su veseo, pokladni par, stalno su se svađali, on se na izletima penjao na drveće iako je imao trideset i četiri godine, pričalo se da ga njegova žena tuče, imao je plave, špekulaste oči. Tajani se sviđao njegov smijeh. Ala je bila silno bogata, imala je najveće butone u Zagrebu, što su to zapravo bili butoni, nešto u vezi s nakitom, imala je grosmamu kojoj je Tajana morala poljubiti smežuranu ruku, od toga joj je pozlilo, mrzila je staračke ruke.

Mama ju je jednom istukla korbačem, od toga joj je ostao osjećaj poniženja i mržnje, poslije kad je malo odrasla željela je da je muškarci tuku, uz to je tražila i baršunastu, nepomičnu

nježnost mehdjeda, takve stvari se ne mogu naći u jednoj osobi, zato ih je uvijek trebalo biti nekoliko. Uz šofera, Tajana je voljela i mrtvog Igora, voljela je i kuma Certina s udobnim truhom, voljela je i Belu Ševu, najprivlačniju djevojčicu iz mješovitog razreda. Oponašala je njeno neusiljeno ponašanje, sigurnost daje na pravom mjestu, da se svi raduju kad je vide. Ali nije mogla dugo izdržati, smrknuto lice izlazilo je na vidjelo, ukazivalo se u pravoj boji, odbojan profil djevojčice koja nikada nije zadovoljna, drhtave usnice uvijek spremne na plač, mučna izdvojenost, kukavičluk.

Dolazili si inženjer Vučjak i teta Katja, ona je bila Ruskinja, emigrantkinja, govorila je pjevuckavim glasom, stalno je hihotala, smatrali su je nekako manje vrijednom, znali su daje on nikada ne bi oženio, ali na kraju on je vrlo brzo umro, a ona je još dosta dugo živjela i imala mnoštvo ljubavnika. Poslije rata učila je Tajanu ruski, ali nije ga više ni sama znala, samo akcent je ostao, nježan, na hrvatskim riječima, tjojta Katja bila je stvorena za ljubav, nju su uzdržavah, ali je i ona uzdržavala druge. Sve se to plelo pred Tajanom, inženjer Vučjak je bio uvijek divno ispeglan, mala se divila njegovim snježnobijelim košuljama, tetići su ih stavljali pod nos, njene nisu nikad bile tako bijele.

Dolazila je Edita Goldberger, mamina neugledna prijateljica, donosila je note za Tajanu, mala je mrzila svirati na glasoviru, prstne vježbe, Bayerova škola, sonate i sonatine, Tajčević, Stara ura igra polku, Grečanjinov, Czemy, mala je voljela ležati pod glasovinom i promatrati noge gostiju. Teta Edita bila je muško-banjasta i neudata, ona je navodno nagovarala novog tatu da se oženi Tajaninom mamom, radila je u uredu Munjare i bila je Židovka. Tajana nije shvaćala značenje te riječi koju su izgovarali nekako polutajanstveno i značajno. I teta Štefa i onkl Vlastimir bih su Židovi, što je u tome bilo posebnog, onkl Vlastimir bio je vrlo debeo, a za tetu Štefu su govorili da ima tipičan židovski nos. Tajana je ogledavala svoj nosić u trokrilnoj psihi i

bila je s njim prilično zadovoljna. U gradu su igrali filmovi Shirley Temple, kakvu je kosu imala ta djevojčica, uz to je imala rupice na obraščićima, mnoge su majke željele imati takvo ljupko dijete, u to je vrijeme Tajana nosila pletenice i šiške, o ratu se sve više šušalo, u kinu je igrao film *Veliki orao*. Bilo bi dobro kad bi došli Indijanci u Zagreb, mislila je Tajana, ona bi se odmah udala za poglavičinog sina i odmaglila u neku preriju, Hitler je izgledao obično, nije imao kovrčavu kosu i previše se derao preko radija.

UČITELJ

Godinu dana prije početka rata zima je bila vrlo oštra, polarne ptice su stigle u okolicu Zagreba, Sava se zaledila kod Jakuševca, snijeg je čistilo sedam stotina radnika, jednog dana se živa spustila na minus dvadeset i osam stupnjeva i tetića je rekla Tajani da ne mora ići u školu, a tata nije mogao voziti auto po smrznutoj cesti, nagomilani snijeg stajao je ispred kuće pod ogoljelim, crnim kestenovima, ali Tajana je otišla u školu sama, pješice, i to je bio način da radi obratne stvari. Škola je bila, uostalom, vrlo blizu, nije to bio nikakav podvig, taj danje došlo vrlo malo đaka, a učitelj se pojavio sa crvenom, ženskom kapicom na glavi. Kaj buljite telci, rekao je on dobroćudno, sigurno je popio koji štamprl više zbog hladnoće, nisu to nikakvi faksni, zima je, pa sam oblekel kapu svoje sirote Valike. A vi, zakaj ste zbilam, došli u školu, koja vas je turska sila naterala, kaj burno danas delali, idemo čitati Šenou...

I onda je učitelj čitao *Kuginu kuću* i *Postolara i vruga* i bilo je vrlo zabavno, a zatim ih je ubrzo potjerao kući, podvomic nije mogao dosta jako naložiti peć, bila je to prava Sibirija. Učitelj je trčao kući, Valikina kapa bila je vunena, nalik na one koje nose patuljci u *Snjeguljici*, ali vrlo važno, glavno da se ne smrznou uši.

60 000 Zagrepčana još uvijek upotrebljava petrolejske svjetiljke, pisalo je u Jutarnjem listu.

KRALJEVI

Čudno, tetića je voljela pokojnog kralja Aleksandra kojeg su ubili, pokazivala je Tajani fotografije kraljevske obitelji, bila su tri kraljevića: Petar, Tomislav i Andrej, to je zato jer u ovoj državi žive Hrvati, Srbi i Slovenci. Kakve to veze ima s imenima, ruski kralj zvao se Petar Veliki, a Andrej je bio onaj divan knez iz rata i mira, Tajana je ponešto čitala tu knjigu, naravno, napreskokce, tko bi čitao o onim dosadnim bitkama i Kutuzovu, a tek Pjer, bilo je naprosto nemoguće da se na kraju Nataša uda za njega. Tetića je čitala i *Glasnik sv. Josipa*, tamo je pisalo o bludu i golotinji, Tajanu je to privlačilo, ta šesta zapovijed božja: ne griješi bludno, to je zvučalo raskošno i toplo kao njena sanjarenja kojih je bilo sve više i tako je Tajana sve manje govorila, samo je čeznula, čeznula i čeznula za milovanjem i čudima.

Noći su bile njene, danju ionako nije ništa radila, zadaće bi napisala za pet minuta, zatim čitanje raznih strašnih knjiga kao *Petar Veliki od Merežkovskog* (prizor kako ubija svog sina) zatim *Amicisovo Srce* i *Posljednji Mohikanac* sve se to miješalo s doktorom Dolittleom i Indijancima, remek-djela sa stripom o tri vandrokaša, o Suzani i nemogućem bratu Ivici, ah nitko nije rekao Tajani što je remek-djelo, a što nije i ona je naprosto čitala svašta, sve što joj je došlo pod ruku, a mama i tata su bili sretni što ih je ostavljala na miru, a tetića je u kuhinji gulila krumpir i plakala.

HOPIN

Profesorica glasovira se strašno ljutila, nije dolazila na satove, nije vježbala, a niti nije bila neki talent pa daje onda barem marljiva. Tajana joj je jednom rekla: Svirajte mi nešto od Hopina, a stara, otmjena gospođa se začudila i upitala: Kakav Hopin? To je sigurno neki moderni kompozitor. Nikada nisam čula za njega. Kako niste, zaintačila se Tajana, a na plakatima je uvijek njegovo ime... Piše koncert s djelima Hopina, a vi niste nikad čuli za njega. Kadje napokon Tajana naučila neku sonatinu kako valja, otmjena dama je rekla: Ah, sada si ipak zaslužila da ti nešto dobro odsviram. Uzela je note, a na njima je pisalo: Chopin. — Pa, eto, vidite da imate Hopina! — rekla je Tajana pobjedonosno. — Ali, dijete, rekla je profesorica zaprepašteno, pa to se čita Sopen.

Tajana je ponešto učila njemački, znala je da se čita h, otuda je i nastao Hopin. Ona je čitala i *Jadnike*, zapravo samo napola, po običaju, i Jean Valjean bio je za nju Zan Valjean, jer za ime Žanje čula, čak se tako zvao jedan dečko u razredu. Ali Valjean je bio Valjean sa lj i kad su je poslije upozorili da se to čita Valžan, bila je ljuta.

London je zamračen, 6687 bombi bačeno je prošli tjedan na teritorij Finske, otmjena mladost na »plesnom vjenčiću«, priredba plesne škole gospođe Coronelli.

PLATONSKA LJUBAV

Ona je čitala o platonskoj ljubavi i nije shvaćala što to zapravo znači pa je pitala tetiču, a tetiča je samo prevrtala očima i nije rekla ništa. Zar je platonska ljubav u vezi s platinom? Bila je u vezi s nekim filozofom, ali taj nije živio u buretu kao onaj Diogen, a nije imao ni zločestu ženu kao Sokrat.

Kakvu su ljubav vodili mama i Tajanin novi tata? Nikad se nisu ljubili, uvijek su vikali jedno na drugo, zapravo mama je vikala, a tata je zloslutno šutio, ali u krevetu su se zbivale tajanstvene stvari, to je bilo u vezi s onim riječima koje su bile napisane u zahodima Tajanine škole.

ČAROBNJAK

Jednom je u školu došao čarobnjak, odveli su ih u gimnastičku dvoranu i rekli da čekaju i da budu mirni, morali su platiti ulaznicu, tko nije imao novaca, mogao je donijeti sutra, u tu se školu išla uglavnom bogataška djeca iz centra grada, ali bilo je i siromašnih, kao podvomikov sin Luka, kao Stefanija Vnućec, kao grozoviti, vanbračni Stipančić, vikali su za njim »fačuk«. Tajana je očekivala čarobnjaka s turbanom i u šarenoj odjeći, očekivala je lijepo lice, visok stas i dubok, taman pogled kao iz filma *Veliki orao*, ona se nadala čudu, mislila je da će joj čarobnjak na neki način promijeniti život, a evo što se dogodilo...

Putujući čarobnjak bio je malen i debeljuškast, govorio je piskutavim glasom, bio je čak i ćelav, izgledao je mnogo običnije od Tajaninog učitelja, rekao je da na ceduljice ispišu razne rečenice i da ih onda zatvore u kuvertu. On će ih pročitati, iako neće otvarati kuverte, i to se činilo Tajani nemogućim, tako jedan čarobnjak bez zmija, prstenja i čarobnih štapića činio joj se kao prava prevara, sigurno neće moći pročitati ništa, luf-tinšpektor rekla bi tetića, došao je da pokupi njihove dinare i ništa više. Netko je gurnuo Tajanu i šapnuo: Napiši Boza voli Turkovića, i ona je to napisala sasvim automatski. Turković je bio onaj odvratan s nogama, a Boža najmanja djevojčica u razredu, uvijek u širclu od markizeta. Glupi čarobnjak zaista je tu rečenicu pročitao naglas, Tajana to nije očekivala, kako je uspio kroz zatvorenu kuvertu, zaorio je smijeh, izdajnik je pokazao prstom na Tajanu i rekao: To je ona napisala. Boža ju je promatrala prijekorno, Turković je stiskao pesti, sitno, pjegavo lišće se grčilo, zašto je napisala tu glupu rečenicu, baš uvijek radi sve naopako.

KRISKINDL

Božić godine 1940. bio je vrlo bogat, kriskindl je donio Tajani puno darova, imala je već čitavu kolekciju mehaničkih igrački na navijanje: bubamaru koja svijetli, plesni par, dečko u tirolskom odijelcu podizao je plesačicu u dimdlici, cmi pudl sa škotskim, kariranim kaputićem trčao je u krugu, pile je neprestano kljuckalo, krokodil je otvarao i zatvarao usta. Nijedno dijete iz mješovitog razreda nije imalo toliko neobičnih i skupih igračaka. Tajana se naravno pretvarala da vjeruje u kriskindla, nije to bilo ono čudo koje je očekivala, kao ni sveti Nikola, ah bili su to dani kojima se radovala, voljela je dobivati darove, voljela je pjevati božićne pjesme i jesti sarmu i orehnjaču, čitala je novine i Dostojevskog, a vjerovala je da njen medvjed noću potajno oživljuje. Odlučila je da uči životinjske jezike, mislila je da započne s mačjim ili pasjim, svi su osim tetiće mrzili životinje, mama joj je bacila žabe iz kompot-flaše kroz prozor i one su se raspale na betonskom dvorištu. Mama je jedino podnosila kanarinca Ama, taj nevoljnik je jednog jutra prilikom čišćenja pobjegao iz kaveza i umiješao se među vrapce. Nikada se više nije vratio.

IZLETI

Odlazili su na nedjeljne izlete. Obično dva para, četvero odraslih i Tajana, stisnuta među njima, jedino dijete. Rijetko je tko imao automobil u to vrijeme, novi tata se ponosio Opel-Olympiom, cabriolet, broj 172, tetošio je automobil kao mladunče i vozio umjerenom brzinom. Tajana je voljela prestizavanje drugih automobila, Adlera i BMW-a, zato gaje stalno požurivala i vikala: Još jedan! To je nalikovalo skalpiranju Indijanaca, inače društvo joj je bilo strašno dosadno, sami odrasli ljudi koji su pričali viceve i govorili o politici. Politika je bila još jedna nerazumljiva riječ, kao platonska ljubav, kao mačekovac i frankovac. Mačekovci nisu imali veze s mačkama, nekako je Tajana naslućivala daje njen novi tata mačekovac, ona bi više voljela daje mačevalac, to je željela učiti umjesto glupavog glasovira. I frankovci nisu imali veze s tvornicom Franck i nadomjestkom za kavu, samo su hitlerovci imali veze s Hitlerom, bilo je očigledno da taj čovjek postaje sve važniji i da to ima veze s ratom.

Nova godina se dočekivala u Gradskom podrumu, tamo je odlazilo fino društvo, Tajanina mama bila je sigurno najljepša, nosila je haljinu od crnog tafta sa srebrnim špliterima, cipeliće od atlasa, koji put i haljinu od čipke, a nakit od one bake ili prabake, Tajana se divila svojoj mami koja za nju nije marila, uvijek je govorila: isti otac, i pritom bije nervozno poslala da nešto donese iz druge sobe.

KRENKANJE

Tetića se uglavnom nije pojavljivala pred gostima, samo su rijetki znali daje ona mamina sestra, ostali su mislili daje sluškinja. Na tetičinoj maloj glavi podrhtavala je punđica rijetke kose, držala se grbavo, bila je ružno obučena u bezlične, jeftine i loše skrojene šlafroke. Gotovo i nije izlazila iz kuće, mama je išla u trgovine i na plac, Tajana je voljela ići s mamom, koji put bi joj kupila čokoladu Nestle sa sličicama za album. Nitko nije vjerovao daje tetića mamina sestra, mama je bila raskošno lijepa, ljubazna i otmjena, prava mirisava dama, uvijek odjevena po posljednjoj modi, ljudi su se za njom okretali na ulici, u školi su djeca govorila Tajani: ti imaš najljepšu mamu u razredu, tvoja mama je najljepša i najmlađa, blago tebi. Možda jedino učitelj nije bio zaljubljen u mamu, bio je prema njoj mrk, volio je svoju tihu tetu Valiku, Tajana je osjećala da voli i nju na svoj osobit, pomalo grub način. Mami je govorio: milostiva, ali u glasu se osjećala neka laka podrugljivost, odrasli bi rekli rezerviranost, iako je majčica prema njemu bila izuzetno ljubazna, osmijevala se i pokazivala svoje savršeno pravilne i bijele zube. Tetića nije bila uvijek tako ružna, Tajana je našla neke njene slike iz djetinjstva u starom albumu, suzdržano lice nježnih crta, tamne, ogromne oči gledale su odsutno, glava se nije činila mala na vitkom, mladom tijelu, kosa joj je bila bujna, ravna i dugačka. Mamina ljepota bila je izazovna, tetičinu je, barem u mladosti trebalo otkrivati, sada ništa nije ostalo od nje, samo oči, velike i uplašene, crvene i bolne od krenkanja. U rijetkim trenucima kad nije radila tetića je sjedila u otrcanom naslonjaču u svojoj sobici koja je bila najhladnija u stanu, mama i tata dozvoljavah su joj da loži samo po najvećoj zimi, ruke su joj bile

hrapave i ispucane, mamine nježne i njegovane s lijepim, oblim i lakiranim noktima. Tata bi joj poneki put davao cigarete, tetiča se previše zahvaljivala, Tajani je to išlo na živce, ali ništa nije mogla učiniti, tetiča je bila sasvim sama, a osim toga i dosadna. Nitko ne voli nesretne ljude, svatko bježi od njih.

Mama i tata su se tukli zbog visokog, plavog čovjeka, a možda i zbog nekog drugog. Tajani nije bilo sasvim jasno, čula je krikove iz šlafcitera, mama je stajala u spavaćici kraj prozora i htjela se baciti na ulicu, tata ju je vukao za kosu, na kraju je pao pred nju na koljena, povukao ju je prema sebi pa su se valjali po podu, kad je ugledao Tajanu kako viri na vratima, povikao je: Marš, mala beštijo! Tajana je otišla u krevet, plakala je i ljubila svog već izlisanog medvjeda, drugi dan za stolom tata je rekao mami daje psihopatkinja, a ona se poslijepodne pokušala otrovati kininom pa su je odvezli u bolnicu i ispumpali želudac. Bio je neko vrijeme mir, tata je kupio mami zlatnu narukvicu, ali onda je opet počelo po starom, mračne šutnje i otrovne riječi, mama je prezirala novog tatu, nije voljela Tajanu, sav svoj bijes iskaljivala je na tetiци pa ju je tukla i bockala iglama za štrikanje.

ONO

Tajana je lutala gradom i upoznavala razne ljude, razgovarala je s prošnjacima i djecom koju je njena mama smatrala ciganskom, djeca su bila bosa, ali bezbrižna i u njihovim kućercima bilo je veselo, izbijale su svađe, ali nekako svjetlije i manje bolne, vikali su i praskali pa su se opet i smirili, očevi su držali djecu na koljenima, majke su često puta u prolazu, kao uzgred, milovale i ljubile svoje dječake i djevojčice. Tajani se činilo daje nikada u životu nije nitko poljubio, osim za Božić i za Uskrs, a to je bilo nekako službeno, nije bilo iznenadnog maženja, kiše poljubaca, sigurnosti da dolaziš u dom gdje te čekaju.

U jednom haustoru vidjela je čovjeka koji je izvadio ono iz hlača, tresao njime i gledao prema njoj. Jako se uplašila i pobjegla, ali slika je ostala, nešto veliko i crveno, u tome je bila sva tajna, hoće li je ona ikada dokučiti i otkriti, je li moguće da i šofer krije u svojim hlačama takvu strahotu pa i Tajanini očevi pa i kum Certin pod svojim velikim trbuhom. Djevojčice nemaju ništa, one su jednostavnije i ljepše, ali odrasle žene su pune dlaka, imaju grudi i još ih pokazuju, čemu je sve to potrebno, zar svijet ne bi bio ljepši kad bi svi bili jednaki, kad ne bi bilo razlike, možda samo u bojama.

Tajana je bila jedinica, novi tata nije bio pravi i to ju je mučilo, nije imala brata ni sestre s kojima bi mogla razgovarati, mah brat je došao mnogo kasnije, zapravo prekasno, a sadaje morala sve otkrivati sama, bila je čudna, znala je mnoge stvari, a ipak je bila sasvim glupa i neiskusna.

KOKOLO

Kokolo je bio mekan i kao napravljen od putra, Tajanaje teškom mukom zadržavala želju da ga popipa, da utisne svoje prste u njegovo drhtavo meso, Kokolo je bio odrastao i star advokat, imao je kuharicu Olgu, ali ona nije bila Velika Kneginja. Živio je u vili s magnolijama i japanskim trešnjama na Pantovčaku i bio je plave krvi, dakle, plemeniti, doduše, danas do toga više nitko ne drži, govorio je novi tata, ali Kokolo je do toga držao i zato je možda uvijek navlačio rukavice na svoje putraste ruke. Kuharica Olga rodila mu je sina i on se nakon kraćeg oklijevanja, nakon što je bio siguran daje dijete muško, s njom oženio, i to je bila mezalijansa, rekla je tetića, to je isto kao kad se engleski kralj Edvard VIII oženio Simpsonicom, to je bila velika ljubav o kojoj je pisalo u svim novinama, kralj je abdicirao, same strašne riječi za koje je Tajana utrošila mnogo vremena da sazna što znače, o Kokolu i kuharici Olgi nije pisalo ništa, nije bilo nobl vjenčanja i mladoj nije nitko nosio šlep.

Samo se Kokolo prevario, pričala je poslije tjetja Katja, za godinu-dvije vidjelo se da dijete nije normalno, sinje bio velik i imao je sve na svom mjestu, ali izgleda daje bio udaren mokrom krpom, valjda zato što je Olga bila kuharica, i on uopće nije govorio, samo je mumljao i stalno je piškio i kakio u krevet umjesto na kahlicu. Kokolo je postao mizantrop, rekla je tetića, to je volja božja, nije se trebao spetljati s kuharicom, nije ona ništa kriva nego njegova plava krv, znamo mi te stare familije, svi su hereditarno opterećeni.

Dijete je bilo veliko i lijepo, imalo je plave oči i Tajana ga je iz obijesti uštignula, ali ono je ostalo mimo i samo je sjedilo u Kokolovom vrtu pod magnolijom, sjedilo je tako iz godine

u godinu i na kraju umrlo. Kokolo je otišao u Berlin i tamo je našao neku fon, to mu je više konveniralo, rekla je tetiča, a Olgi je ostala vila i vrt, i to je nešto, ipak joj se isplatilo.

SELO

S osam godina bila je prvi put duže na selu, odvezli su je zajedno s teticom u automobilu i iskrkali u selu Gredice, tamo su živjeli neki rođaci maminih i tatinih vjenčanih kumova, bili su ljetni praznici, Tajana je završila drugi razred pučke škole. Ostavili su ih kod seljaka, tetića debela u ortopedskim visokim cipelama na žniranje. Tajana s gomilom lijepih, skupocjenih haljinica, dali su joj trideset dinara, to je u ono vrijeme bio veliki novac, i odmogli na more. Tetića je sjedila s nekim babama u kuhinji i kuhala svoje kušpajze, Tajana je išla sa seoskom djecom na pašu, jela je kukuruzni kruh i luk, to joj je bolje prijalo od francuskih salata. Svidjelo joj se i to što su seljaci jeli svi iz jedne zdjele, moralo se brzo jesti da ne ostaneš gladan, Tajana je jela čudesnom brzinom, kod kuće su je morali tjerati da jede, a ona je premještala zalogaj od jednog obraza do drugog, napuhavala je čas jednu, čas drugu stranu lica, novi tata je sjedio kadšto strpljivo uz nju i zabavljao je pričama, bila je to prilika da pokaže kako i ona postoji u kući, a ne samo njihove svađe. Ovdje je bila gladna kao vučica, tragala je za komadićima mesa u velikoj zdjeli, jela je bilo što, radila je sve što i ostala seoska dječurlija, pekli su kukuruz i krumpir, valjali se po travi, oni su je smatrah gospodskom, bogatom, ali nespretnom, i čudili se kako to da joj se sviđa njihov život. Tajana se plašila velikih krava, ona je čak strepila i pred guskama, to bi noću priznavala svom medvjedu koji je također došao s njom, medvjed je sada nosio malene, crne cipele, načinio ih je jedan postolar kao igračku. Djeca su pričala priče o duhovima i sablastima, bojala su se groblja i vukodlaka, plašili su Tajanu prikazama i mrtvacima. Bila su prilično okrutna i prosta, a uz to silno jaka, Tajani se činilo daje došla u zemlju divova,

Stipančić bi ovdje bio prava nula. Ali njezine opravice, njezini mašleki, njezine nježne nožice budile su zavist i udivljenje, mislili su kako ona divno živi, ništa ne radi, samo ide u školu, čita novine i razne knjige, uči glasovir i njemački, živi u velikom gradu, a uz to njen tata ima i auto, kakvo je to bilo čudo u ono doba pa još u takvom zabitnom selu bez škole i apoteke, selu koje je imalo samo livade, šume, plotove, kuće, purane, guske, patke i krave, sve što je Tajanu oduševilo.

Djeca su voljela kandis-cukor, to je bio smeđi šećer, prava delikatesa o kojoj se moglo sanjati samo na praznike, a Tajana je obećala da će im kupiti kandis-cukera koliko god budu htjeli pa su poduzeli pravu ekspediciju u susjedno selo, ne moraju roditelji sve znati, bio je lijep dan, izlet kao na filmu, čitava povorka dječurlije slijedila je Tajanu, a ona je kupovala u dućanu kandis-cukor za trideset dinara, prodavač se malo čudio, otkud maloj toliki novci, a onda ništa, lomio je taj divni cukor i dijelio balavcima. Tajana je potrošila sav svoj džeparac, ali vrlo važno, djeca su je promatrala kao kraljicu, ona je za njih bila kao carevna iz bajke, jer tko je od njihovih tata i mama, mogao ući u dućan samo tako i potrošiti trideset dinara na kandis-cukor.

Vraćali su se natrag u selo, još su lizali prste i slatke grumenčiće, a onda su projurila kola, vukla su ih dva vranca iskićena šarenim vrpcama, kočijaš je tjerao kao lud, on i susjed žurili su na neku svadbu, a već su dobrano gucnuli, dječurlija se vukla po cesti, a onda je jedan od njih protrčao i spretno zasjeo na rudu, momčić se vozio, a ostali su trčali za kolima. Poslije nekog vremena on je skočio, zamijenio gaje netko drugi iz gomile i tako je to stalno išlo, a kočijaš se nije obazirao na šmrkavce, samo je šibao konje pa je i zapjevao. I Tajana je poželjela da sudjeluje u ovoj igri, i ona je potrčala za kolima pa se čak nekako i uspela na rudu, bilo je pomalo grozovito, opasnije nego u automobilu, cesta je bila puna šodera, sve je frcalo naokolo, činilo se da juri u bezdan, strašno se uplašila i htjela je skočiti dolje, ali gaćice

su joj zapele na rudi, ostala je nekako na njoj visjeti, a koljena su joj strugala po cesti. Djeca su primijetila što se dogodilo, pokušavala su zaustaviti kola, dovikivala su i davala razne znakove kočijašu, ali da, tko bi njega mogao zaustaviti, konji su bili plemeniti, kočija je letjela kao luda, a Tajana je visjela na rudi, krv je lila s njenih oderanih koljena, ona se derala, ali ništa se nije čulo u onoj buci, tek kad su stigli u selo Gredice, seljaci su zaustavili kola, a dječurlija se odmah razbježala glavom bez obzira. Nitko nije bio kriv, Tajanu su skinuli s rude, kad je ugledala svoja krvava koljena počela se derati još više, dotrčala je debela tetića, bosa, prestrašena, pundica joj je podrhtavala na malenoj glavi, ona je lamatala rukama, a seljaci su je tješili i odnijeli Tajanu u krevet, oprali joj koljena i zamotali nekim čistim krpama. Apoteke nije bilo u tom selu, a već se smrkavalo, tko da pješači tolike kilometre do Klanjca, maloje neće biti ništa, mada su rane bile duboke, gotovo do kostiju, cesta je bila puna šodera, a onaj pijani kočijaš tjerao je kao lud. Sutradan Tajana se probudila s otečenim koljenima, sve se zagnojilo, krpe su se prilijepile za rane, tetića je čupala kosu, a nitko se od one dječurlije nije pojavio od straha. Konačno je netko otišao u apoteku, ali ti praškovi, sme masti i flasteri nisu ništa koristili, koljena su bujala kao tijesto, trebalo je pisati mami i tati, tetića je plačući pisala svojim svračjim rukopisom, a Tajana je ležala u krevetu s medvjedom i razmišljala kako bi bilo da sada odjednom umre kao mah Igor. Možda bi to bilo najudobnije i najpametnije u životu, mama i novi i stari tata bi plakali i svuda bi je tražili, a ona bi ostala samo na fotografijama, slatka, mirna i lijepo obučena, mješoviti razred bi se čudio, debeli Simenc bi možda potajno plakao za njom. Sve je tako lijepo smislila, ali ništa nije bilo od umiranja, poslije pet-šest dana došli su mama i tata, strpali je u automobil i odveli doktoru: Kasno je za serum protiv tetanusa, mrmljao je doktor, nadajmo se najboljem, ceste su doduše opasne i zagađene, ah mala će isplivati, nadam se — očistio joj je rane i to je jako

boljelo, ali ovaj put se Tajana držala junački, nije uopće tulila, sad se činilo da na koljenima nosi bijele čarobnjačke turbane, svi su je zaustavljali i pitali, stoje to s tvojim nogama, a ona je ponosno pričala svoju uzbudljivu priču s konjima i pijanom kočijašu, izostavljala je izdajničku dječurliju i kandis-cukor, skupo je platila svoje zadovoljstvo, plakala je po noći u krevetu i grlila olinjalog medvjeda, nitko me ne voli, mislila je, možda bi ipak bilo bolje da sam umrla i da su me obukli u bijelo kao pokojnu tetu Adelu, vidjela sam je na slici. Na koljenima su ostali duboki ožiljci, ali s vremenom su i oni nestali, a tetiča je po običaju dobila po glavi, kakva glupača, zar nije mogla paziti na dijete nego je pustiti da se okolo vucara s tim prostacima, a kad su tek čuli za trideset dinara i kandis-cukor, potpuno su pobjesnjeli i mama je rekla: isti otac, nikada neće ništa imati.

VRT

Tetića nije imala muža, izgleda da je jako važno imati muža, sve žene koje ga nisu imale bile su mrzovoljne, a o njima se govorilo s podcjenjivanjem, tetića je bila »gospodična«, hoće li i Tajana postati »gospodična Tajana«, kako će ona sebi naći muža, kad su svi muževi koji joj se sviđaju već stari i oženjeni. Tako je razmišljala Tajana i sjedila na štokrlu u vrtu iza kuće, vrt je bio malen i smiješan, što bi ona dječurlija iz Gredica mislila o ovakvom jadnom komadiću zemlje, ali ipak bio je to vrt, čak je imao rondo s vrtnim patuljkom i duhovskim ružama. U vrtu su bile i tri voćke, stara kruška na koju se bilo opasno penjati jer su joj grane bile krhkije od kandis-cukora, kisela višnja, niska, široka i udobna kao naslonjač, napokon i jedna hirovita šljiva, koja bi rodila samo povremeno, ali tada se moralo grane podupirati kolcima, jer su se svijale od težine plodova, a jadna tetića je kuhala dosadni pekmez od šljiva.

U tom vrtu se motala poneka životinja, Tajana je pokušavala razgovarati mačjim jezikom, ali mačke su bile vrlo lijene, ležale su na suncu kad gaje bilo i uživale, pas lotalica provukao bi se kroz rupu u plotu i Tajana bi brzo odjurila u stan da mu donese meso i kosti, jednom je našla čak i kornjaču — grčku čančaru, tako je pisalo u prirodopisu pa ju je smjestila u Amov kavez. Medved i ona odlazili su poslije na šetnje s kornjačom, izvadila je dno kaveza i postavila ga u travu, ali ni kornjača nije bila lud, baš ne, dok je Tajana čitala *U pustinji i prašumi*, ona je vješto iskopala rov ispod zemlje i nestala, zar da kornjača živi u kanarinčevom kavezu, kakva je to budalaština, rekao je novi tata.

UBIJANJE

Edita Goldberger izgleda nije bila nesretna što nema muža, ona se smijala i bila bi sasvim podnošljiva da nije donosila odvratne note, molila je Tajanu da svira na glasoviru, mala se držala kao da joj vade zub. Kad su dolazili odrasli, moralo se nešto pokazivati, Tajana je svirala valcer iz *Copelie* i nešto najlakše od Čajkovskog ili Griega, što su ti ljudi nalazili u muzici, baš čudno, pravili su svetačka lica, i divili se glasoviru, valjda zato što je bio skup. Tajanina predstava bila je uvijek kratka, mama je rekla da se ne zna ponašati, a to je bilo i točno, ona je uvijek mrzovoljno šutjela, odgovarala bi sa da ili ne, ne bi se dovoljno zahvaljivala na darovima, nije htjela biti kao tetiča, zapravo nitko nije morao ništa donijeti, zahvalnost je ljigava stvar, kao hladna i mrtva riba.

Tajana je primijetila da jedni ljudi vladaju, a da su drugi ponizni, ona je zavoljela slabe i siromašne kao što su bili tetiča i podvornikov sin Luka, ali divila se jačima i čak im je zavidjela. Htjela je postići daje svi zavole, ali to je bilo vrlo naporno, morala se naprezati, pretvarati, biti ljubazna, njena prava narav provaljivala bi poslije nekoliko pokušaja kao vulkan i sve bi u trenu razorila i pokvarila, tada bi tek bila očajna, sve njene lijepe namjere postajale su odjednom nešto gadno i glupo, nije imala izdržljivost, bacila bi se na pod, udarala nogama od bijesa i plakala.

Bilo je malo blagosti oko nje, mama je možda plakala zbog svojih nesretnih ljubavi, pokušavala je koji put skočiti kroz prozor, a onda bi ležala u krevetu s glavoboljom, tetiča je kuhala Planinka čajeve i svi su hodali na prstima, tata je tada jeo kao automat i čitao za vrijeme ručka novine, vladala je sablasna šutnja. Tajana nije imala prijateljicu, djevojčice iz mješovitog razreda smatrale su je dosadnom, neke čak i uobraženom na svoje bogat-

stvo i automobil, dečki su mislili daje štreberica, previše je čitala, upotrebljavala je učene riječi, a osim togaje često cmizdrila.

Mala je imala gomilu slučajnih, kratkih poznanstava o kojima mama i tata nisu ni slutili, jer je često markirala, bježala je iz škole, nije dolazila na satove glasovira i njemačkog, a imala je mnogo smisla za izmišljanje isprika, u tome je bila nenadmašiv majstor, a i odlično se pretvarala da joj je zlo, čak bi uspjela problijediti, pritom bi sanjarskim očima gledala bolećivo i molećivo, rušila se u nesvijest kad je htjela, jednom riječju, prava umjetnica. Lutala je po trgovima i sajmištima, upoznavala je čudne ljude koji su je pokušavali nekamo odmamiti, ali to im ipak nikada nije uspjelo, na svoj način mala je bila jaka, osjećala je da se tim zanimljivim odrpalcima ne može vjerovati, da oni nisu to čudo koje je ona stalno očekivala, zar se sve što je važno krije samo u knjigama, kakav je to život u hladnoj kući s teticom koja zazivlje smrt, s mamom koja je pokušava, s mješovitim razredom u kojem je suvišna, čak se i Simenc zaljubio u Deželičku.

Mislila je da će u gomili ljudi koji se kreću ulicama odjednom sresti jednog sasvim izuzetnog kojeg će odmah prepoznati i taj će joj prići, pružiti joj ruku i reći: hajdemo, sve ovo nije bilo ništa, dođi, pokazat ću ti ono pravo, zaboravi sve, počinjemo ispočetka, nevjerojatnom brzinom grad bi propao u zemlju, samo bi možda tetića ostala u svom naslonjaču, a i učitelj bi odnekud izvirivao, čovjek bije vodio iz pustolovine u pustolovinu, nosio bije katkad na rukama kao ona svog medvjeda, sve bi počelo iz početka kao u novim knjigama, sjajno, blistavo i napeto, sunce bi prišlo bliže k njoj, zemlja bi se uzvisila nad nebo.

Ništa od toga, samo se tatin kolega Ružinski ubio, Tajana ga je poznavala, dolazio je s tetom Daisy, ona nije bila ništa naročito, donijela je zaista lijep poklon, drvenu sliku u kojoj je bila smještena starinska, seljačka kuhinja, na ognjištu je plamtjela vatra pod kotlićem, na izrezbarenim policama stajali su šareni ta-

njurići, Daisyje govorila hrvatski s jakim američkim akcentom, ona je u stvari bila rođena u Americi i došla je samo posjetiti stari kraj svojih roditelja, ona je bila silno bogata. Samotni Ružinski se ubio, kažu zbog nesretne ljubavi prema Daisy, on je bio blijed i visok, stalno je buljio u nju i promatrao njene velike ruke s mnogo prstenja, kako je to moguće, mislila je Tajana pa inženjer Vučjak je umro, a tjetja Katja se zbog toga nije ubila, već se poslije tjedan dana smijala i igrala preferans, a Ružinski se čak objesio na remen svojih hlača, što mu je to trebalo, a ta Daisy je otputovala natrag u Ameriku i više se nije vratila. Možda bi trebalo počinuti samoubojstvo, razmišljala je Tajana, to je zvučalo opasno i tajanstveno, možda kao Ana Karenjina koje se bacila pod vlak, a igrala ju je Greta Garbo, možda bi se trebalo objesiti kao Ružinski, mama i tata su dva dana razgovarali o tome za vrijeme ručka i uopće se nisu svađali, a tetiča je plakala, iako je Ružinskog vidjela samo jednom u prolazu, on je mislio daje ona sluškinja, zapravo nije je ni primijetio. Neki su se ubijali iz revolvera, neki su rezali žile ili puštah pbn, o svemu je opširno pisalo u novinama u crnoj kronici, mama i tata su se tukli međusobno, oni su zajednički tukli tetiču, možda su i oni spadali u tu kroniku, kako bi bilo da Tajana piše u novine. Svi su mislili kako su oni fina obitelj, tako su bili lijepi na ulici i u automobilu, nitko nije ništa slutio o strahu, mama i novi tata govorili su o rastavi, mama je rekla novom tati daje nesposobni glupan, daje primitivan i nitko i ništa i da se ona mogla pet puta bolje udati, a on bi odgovarao, svi znaju tko si i što si, imala si muža ludaka i komunistu, a sada još i to nemoguće dijete, svatko bi te najurio poslije dvadeset i četiri sata, svi mi se rugaju iza leđa.

Rozamunda Pinchot, jedna od najljepših žena Amerike, počinila je samoubojstvo, imala je 32 godine, dvoje djece, sedam i devet godina, ideal skulptorske ljepote, jezoviti nalaz u hermetički zatvorenom automobilu, čitala je Tajana u Jutarnjem listu.

SVIJET

Jednom je Tajana krenula iz škole ravno u svijet, vozila se do zadnje stanice tramvajem, a zatim je krenula nekim autobusom u selo kamo su se vozile seljakinje s praznim kantama za mlijeko, držala je školsku torbu na krilu i mislila kako se više nikada neće vratiti. Doista, izašla je na zadnjoj stanici, došla do nekog potoka, tamo je razmotala svoju užinu i pojela je u slast, imala je još novaca, kupila je dopisnicu i htjela napisati nekoliko oproštajnih rečenica, tako se to uvijek radi u romanima. Sjedila je dosta dugo u travi, postalo joj je hladno, što da napiše na dopisnici, kamo ide, u kakav čudesan raj, u kakav vrt gdje žive prinčevi koji nalikuju Borisovom tati, odjednom je naišla djevojčica njenih godina, nosila je kostšale i zapitala je: što radiš? Ništa, odgovorila je Tajana i sakrila dopisnicu u školsku torbu, iz kostšale je fino mirisalo, djevojčica je bila mršava sa slamnatom kosom, nosila je ručak svom tati, on je bio zidar. Jesi li gladna, upitala je sažalno Tajanu, vidjela je Tajanine lijepe crvene cipelice, torbu s rajsferšlusom, kaputić šiven po mjeri, mašleke na krajevima pletenica, jednom riječju vidjelo se daje to zalutalo gospodsko dijete. Jesam, prizna Tajana odmah, a djevojčica otvori kostšale, izvuče žlicu i reče joj neka jede cušpajz od poriluka, baš je bio dobar, u njemu su se kuhale i neke svinjske kožice. Tajana pojede nekoliko žlica, sada više nije tako fino mirisalo kao prije, a fi ipak, bila je to neka vrsta ručka, u njihovoj kući nikada se nije kuhao poriluk, djevojčica sjedne u travu do nje i upita je što ima u školskoj torbi. Tajana izvuče svoje knjige, teke i pernicu, pernica je bila vrlo lijepa, a u njoj razne olovke, čak i naliv-petro, zatim joj pokaže i bojice, drvene bojice i plastelin pa sjajne šarene papire i druge drangulije. Mogla bi joj pokloniti naliv-

pero, reče djevojčica ravnodušno stružući otrcanom cipelom po travi, ti svega imaš, blago tebi, a ja nemam ni školsku torbu. Tajanaje pogleda oklijevajući, naliv-pero je dobila za rođendan, ali možda bi joj mogla pokloniti bojice, bile su gotovo nove, još ih nijednom nije šiljila. Može li se odavde krenuti u svijet, upita ona djevojčicu, a ta je pogleda začuđeno i reče, ako misliš u grad, onda se može autobusom, a Tajana odgovori snuždeno, pa odande sam i došla. Pa svijet je u gradu, a ne na selu, objasni djevojčica, ovdje nema ničega, samo jedno brdo jako visoko, a ako se popneš gore, vidi se grad iz visoka i rijeka, i to je sve, prema tome krenula si u krivom smjeru, moraš se vratiti.

Tajana joj je poklonila bojice i sjajni papir za izrezivanje, djevojčica se držala kao da se samo po sebi razumije, čak joj nije rekla ni hvala, uzela je svoje kostšale i otišla ocu zidaru, ručak mu se već dobrano ohladilo, mora požuriti. Tajanaje ostala sjediti u travi, nije napisala dopisnicu, žalila je za novim bojicama, kako je ta djevojčica bila spretna i lukava, ona sigurno nije očekivala nikakva čuda, nije imala vremena, držala se poslovno i važno, nitko se više nije pojavljivao, nitko se nije obazirao na Tajanu pa što je mogla, otišla je do autobusne stanice i vratila se u grad. Pa i u stanu nitko nije primijetio daje nema, iako se već smrkavalo, tetića joj je uzdišući otvorila vrata, oči su joj bile crvene od plača, mama i tata su bili bogzna gdje, opet se nešto događalo, mami je netko telefonirao, ona je izletjela van, tata je došao kući, nje nije bilo, on je tresnuo vratima, a prije toga je popio nekoliko čašica konjaka, ali da tetiću ponudi to ne, to nikako ne...

Tajanaje otišla na nekoliko dana s mamom u neke dvore kraj Samobora, mama je htjela biti sama, ona je tresla lijepom glavom, uvojci su lepršali oko nje, sjedila je u ladanjskoj kućici i pisala dugačka pisma, a Tajanaje hvatala žabe u bari. Mama nije bila zadovoljna, ona nikako nije mogla uhvatiti čovjeka svog života usprkos svoj svojoj ljepoti, negdje mora daje postojala

greška, kakva je to bila loša sudbina, a ona je uz to bila i vrlo pametna i obrazovana, na maturi je briljirala pa joj je inspektor specijalno čestitao. Govorila je njemački i francuski, oblačila se s mnogo ukusa, svi su bili fascinirani, a ipak bi ubrzo pobjegli od nje, tome je bilo krivo to nesnosno dijete, nimalo umiljato, kakva je to bila ludost, ta glupa ljubav s njenim ocem, zar nije vidjela daje lud, da joj nije u stanju ništa pmžiti, da pije, da ne zna nijedan strani jezik, da je u Parizu ona morala kupovati kmh, on je samo sjedio i buljio u jednu točku, taj lažni genij, pa i novci su bili njezini, prodala je bidermajer-namještaj svoje bake. Tajana se prišuljala i stavila hladnu žabu na maminu голу nogu, mama je vrisnula od užasa i bijesa, zgrabila je Tajanu za kečke i počela joj udarati glavom o stol, mala se derala, krv joj je tekla iz nosa, mama ju je vukla za kosu sve više, tukla ju je po čitavom tijelu, bila je to prava erupcija mržnje, mamine oči su bile staklene i hladne, Tajana je vikala, mamice, oprosti, ali sve je bilo uzalud.

TAJANINA KUCA

Tajanaje sakupljala zrele plodove kestenova, brojila je stabla od kuće do škole, čitala je natpise na trgovinama naopačke i silno se u tome izvještala, zapisivala je sve riječi koje se čitaju sprijeda i straga jednako, bilo ih je dosta, ona je odlučila da što prije odraste, da se odseli nekamo daleko sa svojim medvjedom, počela je shvaćati da je novac jako važan i da se bez njega ne može putovati, da se bez njega ne može baš ništa. Odlučila je da živi u maloj urednoj kući i da u nju ne pušta nikoga, samo tetiцу, kupit će joj mnogo kutija cigareta i mnogo boca konjaka pa neka uživa, može sjediti u naslonjaču i ne treba ništa raditi, neka čita životopise kraljeva, neka plače za Aleksandrom i drugima, uopće biti kralj na zemlji je opasan posao, kraljevi uživaju samo u bajkama, a i tamo ih koji put nadmudre pastiri. Tajanaje svoju kuću divno uredila, kupila je još nekoliko medvjeda, sjedili su na jastucima, pili čaj i jeli sendviče, kroz prozor se moglo izaći u vrt, bio je malen, ali s mnogo ptica, kornjača je živjela u vrtu pa ijedan divlji zec, nikad nikakva galama ni svađa, mogu li se ispuniti takve želje, može li se budućnost nacrtati kao slika.

U školi je stalno bila »stara košara«, ni s kim se više nije družila, koji put su je pitali za neke masnice i ogrebotine po licu i nogama, a ona bi odgovarala daje pala, i druga djeca u mješovitom razredu padala su na te načine, vjerojatno su i ona smetala roditeljima, zato je Tajana odlučila da nikada nema djece nego samo medvjede, tako je mnogo sigurnije da će ih voljeti.

RAT

Ali rat je bio svuda oko njih, Hitler se motao vrlo blizu, odrasli su stalno govorili o politici, učitelj je bio snužden, njen šofer je bio mrk i često je nije primjećivao na cesti, tata je za stolom govorio da je Daisy najpametnije učinila što je oputovala u Ameriku, ova Europa postaje opasna, ali kamo da oni idu, već su prestari, a mama je rekla, što nam se može dogoditi, mene se ništa ne tiče, ne mogu nam uzeti kuću, tebe ne mogu otpustiti, a možda od svega neće biti ništa. Tetića je opet pričala o Prvom svjetskom ratu, spominjala je *Sveto pismo, Apokalipsu* i Nostradamusa, same nerazumljive riječi, listala je po sanjarici, govorila o španjolskoj gripici, o epidemijama i pandemijama, listala je *Glasnik sv. Josipa* i rekla daje to sve Božja kazna, iako nije previše vjerovala u Boga i nije nikada išla u crkvu, možda samo na Božić i Uskrs.

Njegovo kraljevsko Visočanstvo knez namjesnik Pavle i Velika Kneginja Olga dovezli su se u grad u svečanim karucama. Olga je imala svijetloružičastu poslijepodnevenu haljinu s divnim nakitom od smaragda, ukrašenu briljantima. Cipele je imala svijetle.

Zatim Kneginja Olga u bijeloj brokatnoj haljini, diadem i naušnice od smaragda, zaogmuta u bermelinski ogrtač, tetića je pila Planinka čaj, a Tajana je čitala *Jutarnji list, u ulici Kraljice Marije broj 18 brijač se bacio kroz prozor trećeg kata*, majčica je išla na svečani ples u krot Zimske pomoći, *Staljin je telefonski dirigirao operacijama u Finskoj*.

BRADAVICE

Tajana je buljila u prazno, to jest studirala kako bi rekla tetića, ona je sad u Samoboru kod slikara Franca, on je u modi i radi portrete finih milostiva, lako je njemu s takvim modelom kao stoje Tajanina mama, ona je model za Rubensa, inače slika stare jopice koje žele biti mlade, a Tajanina mama ima transparentan ten, a tek kakva bista, kao Madame Recamier. Tajana je buljila u prazno i navlačila groznog medvjeda kojemu je tetića u međuvremenu sašila samtaste hlače, bila je jako nesretna jer se dvije prelijepa kćerkice velikog slikara nisu htjele s njom igrati, preko noći pojavile su se na njenim rukama bradavice, još i to, nije pomagao pepeo cigarete, ni slina balavog puža, ni školska kreda, bradavice su rasle i bujale, a ljupke kćerkice velikog slikara govorile su, prava krastača, gadi nam se.

Nije to ništa, rekla je prelijepa majčica, ti uvijek praviš od buhe slona, odvest ću te doktoru da ti spali bradavice lapisom, sad imam pametnijeg posla, zašto se ne igraš kao druga djeca, uvijek samo knjaufaš, to je tako dosadno. I majčica je otišla sa slikarom Francom k Lavici, tamo je tekao nabujao potok, naokolo se prostirao bujan park, slikareve curice bile su u plavim šantung-opravicama, igrale su se »škole« i »kume, koliko je sati«, dečki su trčali za njima i pokušavali im razvezati mašleke na kečkama, Tajana je sjedila na klupi kao stara frajla i fantazirala o Tarzanu i Posljednjem Mohikancu, novi tata rintao je u centrali, majčica je sa slikarom Francom proučavala jelovnik, on je volio dobro jesti i piti, bio je pravi fajšnmeker.

Slika je bila velika i dobra, majčica je sjedila u fotelju, dekolte je bio dubok, vidio se dobro šmuk pokojne grosname, skoro su se vidjele i bradavice, mislila je Tajana, kako su bradavice važne

kad su na pravom mjestu, a kako smetaju kad su na rukama ili kao tetičina pod nosom i još rastu dlake iz nje.

BOLEST

Došao je dobroćudni doktor Rivanelli, ogledavao je Tajanu sa svih strana, ona je kašljala, ona se gušila od kašlja, nije to običan kašalj, to je astmatični bronhitis, zaključio je doktor i izjavio da bi bilo najbolje malu poslati na more.

Kakva sreća, mislila je Tajana i kašljala iz sve snage, otići malo iz ove kuće i mješovitog razreda, naravno, medvjed će putovati s njom, iako gaje mama s gađenjem izbacivala iz kofera, ali ne, Tajana nije popuštala, dobivala je divljačke napade kašlja, neka nosi sa sobom tu odurnu igračku, rekao je tata.

Biti bolestan je vrlo pametno, ustanovila je Tajana i odlučila da u životu bude što više bolesna, kako-tako ispunjavali su ti svi želje i puštali te na miru, Tajana je s uživanjem ležala u krevetu i čitala raznorazne knjige i novine, čekala je dan polaska, znala je da joj ni tamo neće biti dobro, ali ipak bolje nego ovdje. Tata je bio kod psihijatra i on je rekao da mama nije normalna, s njom neće nikad biti bolje, ona je bolesna, ah na zločest način, tata je to govorio nekome preko telefona, on je ipak volio mamu, kakva bila da bila, ona je njegova žena, sam sije natovarilo križ na leđa, pomogla mu je ona Edita Goldberger, ali nikoga ne smije kriviti, sam je htio, sada je gotovo, sada je gotovo za cijeli život, što se tu može. Još je tu bila i slaboumna tetiča, doista, ona je radila kao crnac, ah tko je do toga držao, ono što je ona radila nije nitko priznavao pa oni je uzdržavaju, iako bi ih sluškinja došla više, a zapravo i pola kuće je bilo njezino, to je Tajana saznala tek kasnije, baka je ostavila pola kuće njoj, a pola mami. Tajana je trgala krpice i hvatala krhotine života, slagala je i lijepila neku svoju sliku, neke su stvari izgledale strahovito vehke i važne, a kako je ona rasla, one su se smanjivale, u knji-

gama je bilo sve mnogo jasnije pa čak i u onim najzamršenijim, zato je bilo najljepše ležati u krevetu i čitati knjige, a život je strujao i brujaao oko nje.

Nova afera u starokatoličkoj crkvi, češki velefilm Hej Slaveni, raciniranje brane u Engleskoj, sabiranje otpadaka na tržnici, crvenokošci su bacili dvije bijele žene u jezero užarene lave, Continental, pisaci stroj iz najboljeg čelika.

MORE

Poslali su je teti Mariji na more, tutnuli su kondukeru u vlaku novčanicu, on se zahvaljivao i obećavao da će paziti na malu, i doista, pazio je, bio je čak i dosadan, utrpao ju je u kupe s još nekim ljudima i njihovom djecom, djeca su buljila kroz prozor, Tajana je buljila kroz prozor, nitko nije ništa govorio. Kad se napokon pojavilo more, svi su se uzбудili i razveselili, samo se Tajana stisnula u svom kutu, čitala je po peti put knjigu *Kraljević i prosjak* i zamišljala sebe u objema ulogama.

Njezin mršavi, dugački bratić čekao je u Splitu na stanici, bio je devet godina stariji od nje, kiselo se nasmiješio, zgrabio njen kovčeg i uputio se brzim, ogromnim koracima prema Tartaljinoj ulici. Tajana je trčala za njim, on se plašio da ga netko od njegovih prijatelja ne vidi s tom balavicom, samo im je još ona falila u kući, svi kažu daje razmažena i da cmizdri za svaku glupost. I sada su si tu cvilidretu natovarili na leđa, ni njegova mama nije bila oduševljena, oni u Zagrebu ne znaju kuda će s parama, a malu šalju njima u Split, tobože na oporavak, mogli su je poslati u lječilište, kao da ne znaju da imamo tijesan stan, a osim toga vremena su nesigurna, baš je njih briga, misle samo na zabave i vozikaju se naokolo u automobilu. Bratić je stavio njen kovčeg u kuhinju, u sobe se nije smjelo ulaziti, one su bile samo za paradu, jedna se zvala tinel, a u drugoj se spavalo, teta Marija je pomilovala Tajanu hladnim rukama, pokazala joj je postelju, rekla je da mora izu ti cipele i hodati po našivenim krpama, nema ona sluškinju, ona sve radi sama, oni su siromasi, ona i njen sin, on ide u gimnaziju i dobro uči, to je najvažnije, njegov pokojni otac bio bi zadovoljan.

Tajana je sjedila u kuhinji i mučila se s nekim ribama, vadila je svaku i najmanju košćicu, to je bilo vrlo naporno i mučno, njen bratić strpao je čitavu ribu u usta, sažvakao je u trenutku i progutao je skupa s košćicama, tako se jede riba, rekao je maloj, ali ona to nije mogla, iako mu se divila, nalikovao je na svemogućeg čarobnjaka, jednog od onih što gutaju vatru i noževe. Drugi dan bratić je otišao u gimnaziju, a Tajana je ostala kod kuće s čangrizavom tetom Marijom, doktor joj je napisao ispričnicu pa nije morala u školu, bila je odličan đak, malo čudan, ali ipak odličan, iako u računanju nije blistala, a gimnastiku je mrzila, no svejedno, dakle, sada je bila na moru, iako ga uopće izbliza nije još ni vidjela, sjedila je u mračnoj kuhinjici i odgovarala na dosadna pitanja, što radi mama, što kuhaju za ručak, da li se mama i tata dobro slažu, hoće li se tetića ipak udati, strašno je to kad žena ostane neudata, treba se udati pa makar za bilo koga, teta Marija je imala sreću, udala se za svog pokojnog muža, a onje bio vrlo marljiv, radio je u urariji od jutra do mraka pa je na kraju umro u onoj istoj Topolšici gdje je bila i Tajana, zar joj mama nije o tome ništa pričala, baš čudno.

Dakle, onje bio u bolesničkom paviljonu Zori, doduše to nije bilo u isto vrijeme kad i Tajana, mala je bila u Bredi, baš zgodno kako su ti paviljoni imali zgodna imena, ali Tajana se sjećala da su odrasli i časne sestre govorili kako iz Zore nitko živ ne izlazi, baš je divna bila ta Zora, udeš i više te nema, baš kao da si postao nevidljiv.

Teta je pozvala neku dječurliju iz dvorišta, rekla je Tajani da ne može cijeli dan sjediti na katrugi da mora u šetnju, daje došla u Split zbog astmatičnog bronhitisa, iako čudno, mala sada uopće nije kašljala, možda je sve to izmišljotina, mislila je u sebi teta Marija, jednostavno su htjeli da se riješe male pa su je njoj natovarili, no zasad ne izgleda tako loše, neka ide s djecom na Bačvice, neka uzmu balun i neka se igraju.

More je bilo lijepo i veliko, Tajani se posebno sviđao njegov miris, stajala je na grebenu i buljila u more, gledala je kako promiču ribe, tražila je zatim sitne račiće, školjke i puževe, nije marila za dječurliju, uvijek jedno te isto, nitko od njih nije čitao novine, ništa nisu znali o ratu i Hitleru, nitko nije očekivao nikakvo čudo. Sva sreća što je s njom bio medvjed, mada su mu se svi složno rugali, bio je već užasno otrcan i star, teta Marija mu je učvrstila uši, ali dlake su mu ispale s trbuha, to je bilo mjesto gdje mu je Tajana namazala med i gdje gaje najviše ljubila, zar ti mama i tata ne mogu kupiti neku ljepšu igračku, čudio se bratić gimnazijalac, pa to je pravo strašilo. Ali Tajana je čvrsto odlučila da ostane s medvjedom do kraja života, nitko je nije poznavao i volio kao on, osim toga on joj je pomogao dade ne ubije onaj davni Poljokanov ubojica, svatko mora imati nekoga u životu, dirljivo je pisalo u pričama, a princ i pastirica živjeli su sretno do kraja knjige.

U Splitu nije bilo njenog šofera, morala se zaljubiti u nekog drugog, bratić gimnazijalac nije dolazio u obzir, bio je kozičav i napuhnut, gledao je malu s visoka, zgražao se nad njenim obrazovanjem i neznanjem, u tvojoj glavi je sve zbrda-zdola, kakve su to škole u Zagrebu. Nije joj znao objasniti što je to platon-ska ljubav, rekao je da takvu ljubav ne priznaje, za Hitleraje rekao da je mali kaplar i propalo mazalo, za mačekovce da su malograđani, za frankovce da su usijane glave, za Zidove da su lukavi i spretni kao jegulje, ali na kraju, mala, kakva su to pitanja, igra se lutkama, kako ti mama i tata daju da čitaš novine, a ne znaš dobro ni jedanput jedan, s tvojim odgojem nije sve u redu, primi se kuhače i igle, pa ti si samo žensko.

Postojao je u Splitu neki Zlatko, bio je rođak tete Marije, vrlo lijep, on je došao u kuhinju, podigao Tajanu u zrak držeći je za uši, to je boljelo, ali ona nije izustila ni slova, uživala je u njegovim, snažnim toplim rukama, bila je crvena kao rak, uši su je boljеле, ali što je to bilo važno, iz njegovog tijela izbijao

je topao miris zdravog, svježeg muškarca, imao je zlatnu kosu taj Zlatko i vesele plave oči, naposljetku jedan živ čovjek među tolikim smetenim i ravnodušnim tipovima. Tajana je navečer u krevetu sanjerala o Zlatku, lijepo obojena uskršnja jaja padala su s ljubičastog neba, ona i plavi Zlatko stajali su na srebrnoj livadi, oko njih je bio mir čvrst kao platno, medvjed je čuvao njihovu samoću, nitko nije ulazio, nitko nije izlazio, more se otvorilo pod njihovim nogama i oni su legli na njega, zagrljeni.

BOMBARDIRANJE

Iz jednog takvog milog i ugodnog sna, probudila ju je tutnjava, staklo je zveketalo, krevet se tresao, dugonogi bratić povlačio ju je grubo za ruku, teta Marija je zazivala Gospu, navukli su joj haljinicu, nepočešljana i neoprana našla je svoje cipelice i zgrabila medvjeda, avioni su grubo parali nebo, čuli su se neki zlokobni zvižduci pa eksplozije, to je bombardiranje, vikao je bratić kao lud, teta Marija je zgrabila Tajanu za ruku, svijet je bježao nekud u polje, bježali su i magarci i psi, sve se lomilo oko njih, vatre u daljini, bio je to napokon taj veličanstveni vatromet, bio je to napokon rat.

Tajana se ugodno osjećala zbijena u gomili ljudi, bilo je u tome neke sigurnosti, ljudi su sa sobom u panici ponijeli iz kuća bilo što, neki su doduše vukli brašno, jaja i pršut, neki su vukli besmisleno natrane kovčege, neki su natovarili zidni sat na magarca, razbijah su se skupocjeni čajni servisi, kakva nas je ovo pošast snašla s neba, teta Marija je nosila lancune, zar ćemo spavati na zemlji, obradovala se Tajana, a bratić je nestao, sigurno je otišao u grad, poginut će mi dijete, stenjala je sirota teta Marija, Tajana je sjedila s medvjedom na krilu i mislila na bitke iz *Rata i mira*, na one bitke koje je preskočila. Avioni su nisko preletjeli polje i izgubili se u visinama, ljudi su zamrli od straha i privili se sasvim uz zemlju, to je bilo bombardiranje Splita, sada se razbojnici vraćaju rekao je netko, nema smisla ovdje stat, hajdemo u grad, još će nas tamo orobiti.

Bratić ih je dočekao zgrčena lica i stisnutih pesnica, iz svih džepova izvirivali su mu razni satovi, gotovo je plakao od bijesa, siktao je od mržnje, bio je opasan kao upereni nož, ovo je govsnarija, vikao je, pala je bomba na palmu ispred urarije, sva su

stakla popucala na izlozima, gadovi su pokrali sve što su mogli, jedva sam ovo spasio, što ćemo sad, mi smo propali, trebalo bi ih obisit na banderu, smradovi i lešinari, od čega će sada živjeti sirota udovica sa sinom, čak su iskosa pogledali Tajanu, baš lijepa parada, još su si natovarili ovo nesretno dijete, kako će je sad poslati kući, imaju dosta svojih briga.

Tajana je šutjela i snažno zagrlila medvjeda, zar je sve svršeno, zar je samo ovo bio rat i ništa više, gdje su konjanici, gdje su divlje vojske i lijepi vojskovođe, gdje su zastave i muzika. Teta Marija je uzdisala i plakala, bratić je šutio i mračno piljio u jednu točku, Tajana se nije usudila ni jesti, bilo je očigledno da su oni propali i daje šteta u urariji velika, lopovi su ukrali tuđe satove, prokleti bili, neki su ljudi poginuli, a drugi su pljačkali, a avioni su nestali s neba kao da nikada ništa nije bilo. Nema čuda, rekla je lijepa i opaka sestra Onezima i čini se daje bila u pravu, Zlatko se pojavio, ali više nije bio onako lijep, vodio je s tetom Marijom i bratićem ozbiljne razgovore, trebalo im je pomoći, od nečeg se moralo živjeti, nije podizao Tajanu u zrak, gotovo je nije ni pogledao, zapravo samo je promrmljao da bi dijete trebalo poslati što prije roditeljima, ludi su bili kako su je uopće slali ovamo, zar ne znaju kakva je situacija, vidi se da ta njena mama ne zna tko joj glavu nosi, buržuji se zabavljaju što bi drugo, rekao je gimnazijalac.

Pošta iz Zagreba nije dolazila, a u Split su poslije nekoliko dana umarširali Talijani, bio je to napokon lijep prizor, Tajana je stajala s tetom Marijom i bratićem, virili su iza zatvorenih škura, bilo je to iznad urarije na Dioklecijanovoj obali, Talijani su ulazili na konjima, nosili su perjanice i kićene uniforme, konji su bili lijepi kao za svadbu, bratić je stajao stisnutih pesnica i bešti-mao, nikoga nije bilo na ulici, bilo je jutro, ah grad je bio mrtav.

To je bila okupacija, shvatila je Tajana, to je opet bila jedna nova riječ, moralo se mrziti te lijepe, uglađene i cmomanjaste Talijane, ah njoj je to bilo nerazumljivo, kozičavi bratić se žestio,

a malaje sanjarila o konjaniku blijeda lica, o jednom divljem jahanju niz polje, o otmici i životu pod šatorom, odrasli su govorili o prodaji Dalmacije, o otocima, rat je bio samo uzrujavanje.

POVRATAK

Jednog jutra pojavio se veseli inženjer Zvonko, tatin kolega iz pogona, rekao je da putuje u Zagreb, i daje došao po Tajanu, pruge su već letjele u zrak, ali valjda će stići živi, neka brzo spakiraju stvari, navečer se putuje, rat je i dijete mora biti s roditeljima, tako je, potvrdila je teta Marija, tako je, baš lipo, šjor, da ste se sjetili uzesti malu, mi smo propali, nemamo u kući više što za jist, dodao je gimnazijalac, on je uvijek bio gladan. Tajana je strpala medvjeda u kofer, teta Marija je malo plakala, nesritno dite, tko zna kad ćemo se opet vidjeti, pozdravi mamu i tatu i tetiču, valjda ćemo i ovo prebroditi, tko živ, tko mrtav, valjda će i ova nevolja završiti. I tako je Tajana otputovala sa Zvonkom i još jednim gospodinom u Zagreb, nije se nimalo veselila povratku i dolasku u kuću i mješoviti razred, ali glumila je zadovoljstvo, jela je čokoladne bombone koje su joj nudili u vlaku, nitko nju ništa ne pita, ona je samo dijete i ništa više.

Stigla je kući ujutro, komadić pruge je ubrzo poslije toga odletio u zrak, da nije bilo veselog Zvonka, možda bi cijeli rat provela u Splitu, mama i tata su se radovali koliko su već mogli, za ručkom se pričalo o Talijanima i nekom Poglavniku, tetiča je plakala po običaju, otvorili su radio i Hitler je urlikao na njemačkom, dosta toga, rekao je novi tata i otišao spavati. Tajana je u mješovitom razredu bila junakinja dana, čak je i kateheta slušao njenu priču o bombardiranju i krađi satova. Tajana je pričala o magarcima i bratiću koji je gutao čitave ribe, opisivala je čete konjanika i perjanice, rekla je da su Talijani vrlo lijepi, ali da ih nitko ne voli, rekla je daje rat sjajna stvar samo da prekratko traje. Kateheta se na to prekrižio, bio je vrlo dobroćudan, ipak je Tajani rekao da govori gluposti i daje rat kazna

Božja, treba ići u crkvu i moliti da rat što prije svrši, treba vršiti dobra djela i potpomagati misionare u Africi, treba se pričešćivati što češće. Ali za vrijeme odmora stalno se pričalo o ratu, na kraju su se potukli dječaci i djevojčice, povukli su kredom crtu preko koje se nije smjelo prelaziti iz jednog tabora u drugi, Bela Ševa se nadmoćno smijala, njoj su dječaci sve dozvoljavali pa čak i da hoda preko crte, Luka je rekao Leu daje Cifutima odzvonilo, čekajte samo dok dođu ustaše, rekao je Šimenc, i to je opet bila jedna nova riječ. Učitelj je bio snužden, čak mu ni štamprli nisu više pomagali, nije više recitirao Šenou, pričao je o mudrosti starih Kineza, rekao je da se povijest ponavlja. Tajanaje nekako osjećala da on ne voli Hitlera, vodio je mješoviti razred na izlete i u zoološki vrt, teta Valika je crtala cvijeće i lastavice na telegrafskim žicama, moglo ih se povlačiti končićima i tako su učili note, ipak postojala je neka strepnja, sada strah nije bio samo u Tajaninoj kući, strah se širio i postao nevidljiv, zato je bio još strašniji, a ipak neki su se nečem veselih, neki su nešto očekivali, možda je to bilo čudo o kojem je sanjala Tajana.

Vožnja na biciklu je luda stvar, tko bi rekao da će Tajana tako brzo naučiti voziti bicikl, nju su smatrali nespretnom, a i ona je to mislila o sebi, ah eto, bicikl je svladala u dva-tri pokušaja i sada se vozila ponosno po gradu. Opel-Olympiju ionako nije nikada trpjela, neka se sada voze na svoje izlete i neka debatiraju o pohtici, ona je odlazila s Radovanom na Savu, bio je to dečko iz fine obitelji, zabezegnuto je slušao Tajanine priče, ali ipak shjedio ju je u stopu, ona je bila fantastična. Kad je htjela, mala je bila zaista duhovita i slatka, ah to je kratko trajalo, hvatala su je neka mračna i opasna raspoloženja, Radovanje bio dosadan, on nije imao mašte, imao je lijepe zube i odlično sašiveno odijelce, kad odraste, postat će arhitekt kao i njegov otac, zarađivat će puno novaca, bilo bi dobro kad bi se Tajana udala za njega. Djeca u mješovitom razredu već su razmišljala o budućnosti, djevojčice će se udati i imati djecu s uvojcima kao

Shirley Temple, Leo će postati trgovac, Šimenc također, možda će Deželička pjevati u operi, učitelj kaže da ima krasan glas, Pavica svira glasovir, Stipančić će postati razbojnik, i to je divno zanimanje, ne moraš ništa raditi, a o tebi piše u novinama.

MONOTONIJA

Ali rat je došao sasvim blizu, Tajanin novi tata dobio je poziv za vojsku, otišao je vrlo daleko, u neki Bitolj, i mama je ipak plakala, rat je rat, ako pogine, ostat će opet bez muža, nije on bio loš, samo nije bio pravi čovjek njenog života, što je ona htjela, nešto sasvim izuzetno, bogataša ili genija na kojem će joj svi zavidjeti, provodila je monoton život, što je Gradski podrum i taj grad u kojem te svi poznaju, ona je još mlada i željna zabave, ima tek trideset godina, svi joj govore gospodična, iako vide vjenčani prsten, a ima kćerku od deset godina, ma nemojte, zar je to moguće, to je sasvim nevjerovatno.

Tata se vratio iz rata vrlo brzo, vojska se raspala, on nije ispalio ni metka, više nema Jugoslavije, tetičin kralj Petar dao je petama vjetra, otišli su princ Pavle i Velika Kneginja Olga, sve je to tetića pomno pratila, u Zagrebu se pojavio smrknuti Poglavnik i ustaše, to je bila nova država, učitelj je nešto mrmljao o Dalmaciji i otocima, nije se usudio mnogo govoriti, debeli Simenc se rugao Leu, Nezavisna Država Hrvatska, shvatila je Tajana, dinar više nije bio dinar nego kuna.

Čudnovato da ne mogu naići na gospodina zbilja inteligentnog, ozbiljnog i otmjenog od 45 do 55. Ako bi se ipak jedan našao, neka se javi na upravu lista...

UNIFORME I ZNAKOVI

Nijemci i ustaše u lijepim uniformama šetali su gradom, djecu su strpali u organizaciju Ustaška uzdanica, morali su pjevati pjesmu *Puška puca, a top riše*, kako je top mogao rikati, riču lavovi u zoološkom vrtu, učitelj je dolazio pijan u školu, a onda ga odjednom više nije bilo, samo je nestao. Uopće, mnogi su nestali tih dana, a neki su postali tihi i zabrinuti, Edita Goldberger dolazila je samo u sumrak, morala je nositi sprijeda i straga veliku žutu zvijezdu, to je značilo daje ona Židov, u školi je petica postala jedinica, a umjesto odličan govorilo se izvrstan.

Dobili su i novog učitelja, taj nije znao što će s mješovitim razredom, bio je gotovo kraj školske godine, učili su zemljopis bez zemljopisne karte, sve je u Europi bilo pošemereno, nove granice i nove države pa su tako učili zemljopis napamet, a uz to su crtali razne kvadratiće, tom učitelju nije bilo do poezije, geometrijsko crtanje, računanje i ornamenti, sve ono što Tajana nije voljela, nije se obazirao na njene nesuvisle priče, njen ugled odličnog đaka je prilično splasnuo, njemu se moralo odgovarati točno i jednostavno.

PORIJEKLO

U kući su se gomilale zalihe, kum Certin donosio je kavu i kakao, on je uvijek bio veliki kavalir, šećer se kupovao u glavama, brašno u vrećama, rat će potrajati, govorili su odrasli, taj Hitler neće mirovati, to je novi Napoleon, teško onome tko je Židov, traži se svjedodžba o arijevsom porijeklu, važno je i tko ti je bila baka i djed pa čak i šukundjed, onaj talijanski šukundjed izgledao je prilično sumnjivo, možda bi bilo bolje da ga skinu, ali ne, rekla je mama pa on je bio plemenitaš iz Padove, njegovo prezime je De Cioli. Nove riječi su se gomilale, a stare propadale u bezdan, valjda je svaka nova država stvarala nove riječi, a one stare gomilale su se kao na smetbštu i postajale su opasne, radio je postao krugoval, kino slikokaz, a kravata samovez, vozili su se u samovozu, a novi tata je na brzinu prodao Opel-0lympiju, cabriolet, broj 172 i pritom je skoro plakao, da ga nije prodao, rekvirirala bi mu ga vojska. Rekvirirati značilo je oduzeti, ljudima su oduzimali stanove pa i živote, oduzimali su riječi i govor, Tajaninom šoferu oduzeli su auto Daimler-Benz i uniformu, nije više nosio kapetansku kapu, hodao je naokolo u najobičnijem odijelu i više nije bio onako privlačan i tajanstven, Tajana je rasla, a on kao da se smanjivao, više nije bio šofer generalnog direktora, jer sada je Centrala imala novog generalnog direktora, a onaj bivši bio je u zatvoru. I dok su jedni tugovah, drugi su blistali. Simenc se napuhavao i postajao sve deblji pa i Radovan, njihovi očevi postali su u novoj državi nešto jako važno, ostala djeca su im se ulizivala, učitelj i kateheta bih su s njima jako ljubazni, a Bela Ševa je nestala preko noći, kažu daje otišla u Beograd ili tko zna kamo. Muški dio mješovitog razreda je tugovao neko vrijeme, a zatim su se svi zalju-

bili u Deželičku, ona je i nadalje lijepo pjevala, osobito u crkvi, pred njom je budućnost, govorili su odrasli, uopće njima se ta budućnost mnogo motala po glavi, željeli su da dođe što prije, a ona kao daje oklijevala. Tajana je učila nove riječi, još uvijek se vozila na biciklu i družila s Radovanom, taj se začudio kad je vidio da Edita Goldberger ulazi u njihovu kuću, ona je Židovka, nju treba izbjegavati, mora se čuvati čistoća rase, zar ne shvaćaš, na svijetu moraju živjeti samo visoki, lijepi i plavi ljudi, svijet mora biti divno uređen, a mi ćemo u njemu uživati, neki robovi će ga obrađivati kao u starom vijeku, a poslije ni to neće biti potrebno, jednostavno bacit ćemo suvišne ljude u smeće. Tako je govorio Radovan, bijeli zubi su mu blistali na suncu, snažne noge pokretale su pedale, rekao je Tajani da će je svakako uzeti za ženu, daje ona germanski tip, ima plave oči i pepeljastu kosu, neka se ne boji, on će biti njen vitez i nikada je neće napustiti. Ali Tajana nije dala svoju Editu Goldberger iako joj je ona katkad dosađivala i donosila lijepo uvezane i zamršene note, ona se svađala s Radovanom i rekla da joj se sviđaju cmo-manjasti ljudi pa i njen šofer bio je sasvim cm, naravno, to nije rekla tom glupom Radovanu, Zlatko u Splitu bio je plavkos i visok, ali ona gaje već zaboravila, daleko od očiju, daleko od srca, rekla bi tetića, taje uvijek imala masu poslovice na lageru. No s arijevskim porijeklom Tajana nije imala muke, valjda su njeni djedovi i šukundjedovi bili dovoljno pametni pa su znali da će to jednog dana biti važno, ali siromašni Leo i Hedi i Lela nisu bili te sreće, oni su se pojavljivali sa žutom zvijezdom, a mnogi nisu htjeli s njima ni razgovarati, iako je Leli samo baka bila Židovka, baš je to bio peh.

POKVARENI TELEFON

Tajana je i nadalje spavala s medvjedom u krevetu, pa to prelazi sve granice, rekla je mama, tako velika koza pa vuče svuda sa sobom tu zamazanu igračku, znala sam ja da nije normalna kao ni njen otac, ali napokon, baš je nju bilo briga, novi, lijepi svijet pojavljivao se u kući, bili su i neki elegantni ustaše iz njenog bivšeg razreda, bili su u Italiji i sada su se vratili, djelovali su kao mučenici i heroji, samo se sirota Edita Goldberger bojala i nije htjela doći, kakve su to ludosti, ona je mamina prijateljica i nikakav Hitler se ne može u to miješati.

Tajana se upisala na jesen u prvi razred gimnazije kod časnih sestara na Savskoj cesti, tamo je obuka najredovitija, objasnili su mami i tati, doduše, mora se plaćati školarina, ali oni ionako imaju novaca, novi tata radio je i nadalje kao pogonski inženjer, on nije bio oduševljen Poglavnikom i Hitlerom, ali nije govorio ništa, turbine i kotlovi nisu mogli prestati s radom, električna je u svakoj državi važna pa imala ona dinare ili kune, kraljeve ili poglavnike. Za onog veselog Zvonka koji je doveo Tajanu iz Splita u Zagreb, govorilo se daje komunist, to je bila nova, strašna i opasna riječ, njegovog brata objesili su u Dubravi odmah na početku nove države, još godine 1941, a za ovoga su govorili daje spretan, dobro se kamuflira, osim toga svi su ga voljeli, uvijek se smijao i nikada nije nosio šešir ni kapu, ni po najvećoj zimi.

Počele su preduzbune i uzbune, avioni su prelijetali grad, ljudi su bježali u skloništa, a navečer je bio redarstveni sat, nije se smjelo na ulicu, prozori su morali biti zamračeni. Sve je to bilo za Tajanu kao neka napeta, pustolovna igra, čim je zatulila preduzbuna, profesorice su prekidale satove, oh, kakva divota,

osobito kad je bila matematika, u skloništima je bilo zabavno, igrali su se pokvarenog telefona, nitko nije mislio na smrt, iako su časne sestre govorile da treba misliti na Boga, gnjavile su ih s Očenašima i Zdravomarijama, morale su naučiti Očenaš i na njemačkom. Mješoviti razred se raspao, postepeno nisu više došli u školu ni mali, slabunjavi Leo, ni škrta umišljena Hedi, ni debela Lela, svi su samo nestali kao prikaze i više ih nikada nije bilo. Tajana se raspitivala za njih, ali učitelj je tmurno šutio. Simenc se smijuljio kao da nešto ipak zna, samo se grozoviti Stipančić osmjelio i rekao da su ih odveli u logor, tamo će ti teški bogataši jesti kruh i vodu, ne smeta, neka malo vide kako živi sirotinja. Nitko nije mislio da su ih ubili pa samo je zločesti kralj Herod ubijao malu djecu, riječ logor je ličila na logorovanje u šumi ili kraj rijeke, dječurlija je o tome imala primamljive predodžbe, možda bi bilo bolje da i njih pošalju u logor, barem ne bi trebali ići u školu.

LAMBERTO

Kod časnih sestara nije bilo dječaka,-samo djevojčice, mješoviti razred se razišao kao rakova djeca, netko u logor, netko na zanat, netko u gimnaziju, a neki su čak pobjegli u inozemstvo ili su postali banditi, zajedno sa svojim roditeljima, tako je pisalo u novim novinama. Tajana je shvatila da svaka nova država ima i nove novine, svršeno je bilo s *Jutarnjim listom* i stripom o Lotaru i Mandrakeu, sada je izlazio *Hrvatski narod* bez stripova, Poglavnik su kovali u zvijezde, a on se nikada nije smijao, samo je smrknuto buljio iz novih čitanki.

Prije početka nastave molili su uvijek Očenaš, imali su velečasnog Lamberta, taj nije bio simpatičan kao dobroćudni kateheta iz pučke škole, Lamberto je bio mlad i umišljen, opatice su skakale oko njega, Dubravka je tvrdila da su u njega zaljubljene, bio je on jedini muškarac u nastavničkom zboru, ne bi bilo nikakvo čudo, Tajana se rušila u nesvijest u crkvi za vrijeme mise, smetao joj je miris tamjana. Stekla je novu prijateljicu Dubravku, taje bila mnogo inteligentnija od nje, bavila se čak teozofijom, kod nje su se u kući zazivali duhovi, matematiku je znala bolje od profesorice, naprosto Dubravka je zaista sve znala, ona nije blefirala kao Tajana, u gimnaziji je bilo sve teže prolaziti s odličnim nego u pučkoj školi, ah Tajana i nadalje nije gotovo ništa učila, čitala je *Lišće* Frana Mažuranića i postavljala velečasnom Lambertu neugodna pitanja. Iz crtanja su imah časnu sestru Stellu Matutinu, taje SteUa zaista sjajno crtala, pričala je o slavnim slikarima, imala je sitne modre očice i nos kao krumpir pa su je Dubravka i Tajana nazvale »krumpirova nevjesta«.

ALMA

Radovanje napustio Tajanu, našao je ljepšu curicu, pričao je naokolo da mu je Tajana dosadila pa ona brblja same gluposti i ne želi se ljubiti, grudi joj uopće ne rastu, s jedanaest godina mnoge djevojčice imaju svašta. Možda je tome pridonijela i svađa zbog Edite Goldberger, Radovanje bio dječak na mjestu, on je želio savršen život bez mrlje, želio je budućnost ravnu kao drvored, a žute zvijezde su tu smetale, moralo se ponašati u skladu s propisima, Radovanje obožavao svog oca i želio mu je nalikovati.

U školu se dolazilo s papučama u kesici, bila je to nova i elitna škola, moralo se sve čuvati, parket je bio svijetao i gladak, velika gimnastička dvorana sa svim mogućim spravama, kapelica u prizemlju, mramor, prostran vrt s visokim čempresima, koljena su morala biti pokrivena, kute su zato bile dugačke i neugledne, cijenila se skromnost i poniznost, doduše to nije trebalo shvaćati tako doslovno. Neke su djevojčice bile dovitljive kao na primjer Alma, ona je djelovala kao kraljevski labud među ružnom pačadi, čipkasti krag izvirivao je ispod po mjeri i s ukusom sašivene kute, ona je bila od onih rođenih zavodnica zbog kojih većina muškog roda gubi glavu, ni Lamberto nije mogao sasvim odoljeti njenoj čari, način na koji je spuštala trepavice bio je neusporediv, to se viđalo samo u filmovima kao što je bio *Bijeli jorgovan* ili *Zavodljive oči* s Viviane Romance, ali taje izvještačenost očito palila, jer Alma je dobro prolazila u školi unatoč neznanju, njoj je škola, naravno, bila deveta briga, očekivala je ona od života sasvim druge stvari, najprije gomilu vrijednog i plemenitog nakita, bogatog zaručnika, automobil, plesove, zašto ne, sve će se to njoj ispuniti, bila je svjesna svoje neodoljivosti, nije kao Tajana sumnjala u sebe i svoj izgled, nije

kao Dubravka željela popiti svu pamet ovog svijeta i čak stupiti u kontakt s drugim, ne, Alma je dobro znala što hoće, što više uživanja i ništa više, a škola je najprolaznija stvar na svijetu.

I dok je Tajana spavala sa svojim otrcanim medvjedom, Alma je naveliko koketirala i učila životne mudrosti, crtala je modele za svoje haljine, pazila na oblik i ljepotu svojih cipela, pripremala se da bude od glave do pete žena, deriščad iz razreda bila su joj dosadna, opatice smiješne, iako je pred njima odlično glumila da beskrajno vjemje u Boga, tko može biti tako glup da čitav život provede kao u zatvoru, kakvi zavjeti, kakvi samostani, kakve žrtvice, umjetnost ljubljenja bilo je nešto mnogo značajnije, Alma je njegovala svoje lijepe zube, Alma je prema prilici mijenjala svoje ponašanje, iz života takve Alme uvijek imaju pet i uvijek se dobro udaju i uvijek im mnoge žene zavide.

Tirkizno modra haljina s kitom cvijeća, zagasito zelena toaleta od tafta s orhidejama, haljina od zelenog voala ukrašena naborima i kamelijama, bijela til-haljina s ukrasom od ruža, srebrni lame, haljina od crvenog brokata i kepom od bermelina...

DUBRAVKA

Tajana je bila previše bezazlena, ona je vjerovala Alminim fin-tama koje je realna Dubravka ubrzo prozrela i kojoj se Alma nije činila tako blistavom, ona je prozrela ljubaznost male koke-te, uništavala je njenu umiljatost duhovitim i pomalo otrovnim opaskama, razotkrivala je šećerne zamke i svilene rečenice koje je Alma lijepila uz smiješak, Dubravku se nije moglo varati, ona nije vjerovala u sretne prinčeve ni u bajke sa sretnim svršetcima, otac joj je bio domobran i poginuo je na početku rata, a ona je sa dvanaest godina odlučila da studira medicinu, nije mogla pojmiti da Tajana spava s medvjedom i sanjari o ljubavi, ona će se udati, naravno, ali pazit će pritom za koga, pa taj Radovan bi bio zgodan muž, tako ugladen i pametan i iz dobre obitelji, kako samo pristojno pozdravlja, kako se samo ponaša kao mali ministar, kao odrasli ljudi čije slike izlaze u novinama... no Tajana uvijek voli neka čudovišta, neke prljave i razularene spodobe, ona se čak zanima za prosjake i sanja o spavanju pod vedrim nebom i pod mostovima, bogzna, iz kakve je to glupave knjige pokupila. Dubravkina mama smatrala je Tajanu lošim društvom, mada je bila iz fine obitelji, imah su glasovir i pretke, ali ponašanje njene mame bilo je sumnjivo, a osim toga ta stvar s tatama, treba imati samo jednog tatu i nikakve lude tetiće koje skupljaju čikove po pločnicima i hodaju u traljama, Dubravkina mama bila je mlada udovica, ona je iskreno voljela svog muža, za nju je život bio završen, ona je još živjela samo za kćerku, imala je sreću s njom, bila je pametna i originalna, a ipak, sasvim zemaljska, nije se zanosila sanjarijama, oduvijek je znala da su dva i dva četiri, kako bi rekao Tajanin drugi tata, on je računao s rehnšiberom, znao je sve o turbinama, jednom je odveo Taj a-

nu u pogon i kotlovnici, jadni ljudi znojili su se od vrućine, to je bila termo-elektrana, napolju su stajala dva kilera, u jednom se utopio Tajanin činčila-zec, glup zec, voda gaje poklopila sa svih strana, najvažnije na svijetu bilo je da ima struje, ako je nije bilo dovoljno, dolazila je iz Rajhenburga.

GOSPOĐA ANTOLEK-ORESEK

Gospođa Viktorija Antolek-Orešek stanovala je u potkrovlju kuće u Kačićevoj ulici, oči su joj bile plave, ukočene i ravne, kosa savijena u punđu bila je svijetloplava kao u ljubavnim romanima, dama u srednjim godinama živjela je sama, dala je oglas u novine da podučava djecu u njemačkom jeziku. Ona nije htjela svako dijete, odabrala je Tajanu i možda još poneko, nikada mala nije sreła njene druge đake, imala je osjećaj da je sama i to je čudnim satovima njemačkog davalo pečat tajanstvenosti. Možda su upravo nesuvisli satovi gospođe Viktorije Antolek-Orešek bili jedino čudo u životu zanemarenog djeteta, gospođa nije bila nikakva profesorica, ona je donekle znala njemački, tražila je od Tajane da uči napamet pjesmice o vrapcima, cvijeću, snjegovićima i mlinarima, o gramatici se nikada nije govorilo, Tajana je prepisivala čudne rečenice i učila goticu, gospođa Antolek-Orešek rastumačila joj je konačno što je to platonska ljubav. Njen sinje svirao violinu, živio je u Francuskoj i bio virtuoz, a kćerka je pisala razglednice iz Amerike, gospođa Antolek-Orešek znala je sama peći bombone od vrhnja i šećera, pravila je sjenila za svjetiljke i omotače za knjige, pomoću štirke i vodenih boja, Tajana se penjala na stol i ogledavala u velikom špiglu, oblačila je iznošene američke haljinice, a Antolekica ju je pažljivo motrila okruglim, nepomičnim pogledom. U sobi do nje stanovala je Kerhinka, gatala je iz soca, dlana, graha, karata i fizionomije, Kerhinka je oštro i podozrivo gledala u Tajanu, rekla joj je da pokaže dlan, a zatim je sumnjičavo vrtila glavom. — Koliko calta tvoja mama staroj vještici? — pitala je odjednom, Tajana je promrmljala da ne zna, a Kerhinka je rekla: - Naravno, to sam si i mislila.

Tajanaje radila ručne radove šilštihom, učilaje heklati i štrikati, štopalaje čarapu preko drvene gljive, naučila je dizati oči-ce i praviti cakne. Napravila je gomilu dekrila koji nisu ničemu služili, jer doma su imali stolnjaka i salvetice s pečkim vezom, previše raznih čipkastih tabletića, svilenih i goblenskih jastučića, samtastih zastora i pokrivača. Kum Certin je i dalje nosio bombe i čokoladu, teta Katjaje tvrdila daje potajno zaljubljen u Tajaninu mamu, a ona je opet zaljubljena u veselog Ivšu koji se pentrao po drveću, poštu su dignuli u zrak, a tetića je šaptala da su to napravili komunisti, struja nije dolazila iz Rajhenburga, Tajanin novi tata dobio je čir na želucu ili dvanaestercu pa se valjao po tepihu i stenjao. Počeo je razbijati tanjуре i pušio je šezdeset cigareta na dan, a za vrijeme uzbune nije htio ići u sklonište, rekao je da će centrala i ovako i onako prva odletjeti u zrak pa nek' onda gradonačelnik Wemer i ti gnjavatori traže struju po nebu.

EDITA GOLDBERGER

Tajana je pisala dnevnik. Pisala je o tome kako je nitko ne voli, pisala je o svojim lijepim očima i antipatičnom licu, o šoferu i Radovanu, o bratiću iz Splita i lijepom Zlatku, o svojoj prvoj menstruaciji, o tome kako je nestala Edita Goldberger. Ona je dolazila mami u posjete, nosila je žutu traku i židovsku zvijezdu, dolazila je uvijek u sumrak, nikada po danu, a Tajana je jednom vidjela kako ljudi za njom pljuju i kunu. Teta Edita je bila skromna i neugledna, prava, simpatična stara frajla s cigaretšpicom i našušurenom kosom, nosila je naočale i cipele s niskom petom, sada je na njoj svjetlila žuta vrpca, obično se oblačila u braun i sivo, mišje boje, nikada ništa nobl. Valjda se pomirila da nije zgodna, živjela je sa starim roditeljima i radila u Munjari, divila se Tajaninoj mami i bila je sretna kad se ona udala za novog tatu. Sve bi to bilo dobro da nije došao taj nesretni rat i Hitler koji se derao preko radija, zašto je on mrzio Editu Goldberger to nitko nije znao, ali ona je samo nestala, tetiča je rekla da su je pokupili na ulici ili mljekarstvu zbog one pošte ili nešto slično, za odmazdu, nestali su i Editini mama i tata, samo preko noći Goldbergera više nije bilo, ostale su samo note cmo uvezane sa zlatnim slovima i dvije fotografije.

Tajanina mama nazivala je ustašu iz razreda u Trgovačkoj akademiji, tetiča je rekla daje on visoka zvjerka u policiji, ali došao je na Tajanin rođendan i donio joj bombonijeru sa dvostrukim dnom. Tajana je bila oduševljena, jela je Bajadere kao luda, a prije toga je pojela dvanaest sendviča s praškom šunkom i kiselim krastavcima. Utrkivali su se tko će ih više pojesti, Tajana je jednom pojela deset cvečknknedla, to je isto tijesto za šufnudle, a u Dalmaciji ih zovu njoki. Tajani je bilo zlo od sos-

tartara i francuske salate, ostala su se djeca zbrčkala, a tetiča je rekla kako je to sramota i da milijuni ljudi umiru od gladi. Ona je u kuhinji lizala tanjure, ponašala se kao daje ponovno izbio Prvi svjetski rat kojeg se strašno bojala, ali ovo je bio drugi i sasvim novi i Tajana nije vidjela nikakve milijune ljudi, samo svoju mamu i novoga tatu koji su poslije ručka pili tursku kavu.

Mamin kolega imao je lijepu uniformu i blijedo lice, bio je vrlo šlank i izgledao je kao sjetni princ iz neke Tajanine priče za djecu. Tetiča je rekla da ustaše kolju, ali ovaj to sigurno nije radio, mirisao je po finom sapunu, a kosa mu je bila glat počešljana i fino oštucana, on nije imao pojma o Editi Goldberger, tješio je mamu koja je plakala, obećao je da će izvidjeti i pogladio je Tajanu po glavi. Mama je čekala daje nazove, a onda mu je sama telefonirala, govorila je kako Edita nije ništa kriva, kako je ona siromašna i poštena, kako su njeni roditelji bili stari i bolesni, plakala je preko telefona tako da se novi tata uzrujao i rekao neka prestane s tim zivkanjem i brbljanjem, još ćemo svi završiti u logoru, ionako sam u gadnom sosu u toj proklesoj centrali. Mama je prestala telefonirati, shvatila je da Edita Goldberger više nikada neće doći, spremila je njene note za uspomenu i zamijenila srebrni escajg svoje bake za debelu svinju. Njemački vojnici su se motali po ulicama, neki su bili vrlo mladi i zgodni, u kinu je igrao film *Židov Suss*, Tajana je prolazila kraj velikih plakata u boji, ružni i odvratni starac izazivao je radoznalost, ali nisu je puštali u kino, kakva propaganda, govorio je novi tata za stolom i zatvarao radio ih krugovalnik. Tajanu su u školi upisali u ustašku uzdanicu, poslali su ih u četama na Markov trg da slušaju Poglavnika, curice su bile u bijelim bluzama, i tamnoplavim faln-šosovima, Poglavnik je izgledao mračno i nezadovoljno, govorilo se da djecu kuhaju za sapun, krah su samo deblju i manju djecu. Tajana je ionako bila premršava iako je sada jela mnogo više nego prije dvije, tri godine. Doktori su govorili o ranom pubertetu, a Rivanelli je nestao iz grada, ne-

stajanje je uopće bilo u modi, sad me vidiš, sad me ne vidiš, danas si bio na ručku, a sutra već u nekoj dalekoj šumi ili logoru. Lijepili su plakate po zidovima, na njima su bile strašne i opasne riječi, neke su strijeljali, neke objesili, a neke su samo tražili kao Tajnu Internacionalnu Terorističku Organizaciju. Tajana je po noći fantazirala o toj organizaciji, pitala je jednom za stolom novog tatu, a on joj je rekao neka šuti, poslije je s teticom debatirala u kuhinji, a ova joj je rekla daje to sigurno neka »crna ruka« i da će jadnog kralja Petra ubiti kao što su ubili pokojnog Aleksandra. Pričala joj je kako su jednog kralja i staru kraljicu bacili kroz prozor i kako su njoj napravili rupu u trbuhu jer nije imala dijete, bile su to strašne i jezive priče. Tajana se opet budila noću i vikala, spavala je na novom kauču ispod kojeg nije bilo mjesta za ubojicu, jer je dopirao sasvim do izviksanog parketa, ali ipak, bilo je strašno, a ona je bila sama u sobi, sama u sobi i na svijetu.

TETIČINO BRDO

Tetiću su preselili na neko brdo, zvalo se Antunovac ili nešto slično, ona je stanovala u maloj kući s vrtom i tamo je tepala raznim mačkama. U tetičinom stanu bio je stari šublatkastn, bilo je puno starog mebla s tavana, mirisalo je na loše cigarete i slatki parfem, mirisalo je na stare knjige, požutjele čipke i čaj od kamilice, mirisalo je na kamfor i svete sličice, na lavendl protiv moljaca i drugo.

Teticaje sjedila u ligeštulu i pušila čikove, na nogama je imala bivše papuče novog tate, ruke su joj bile crvene i hrapave, to je od ratnog sapuna, kad bi barem imala Babymira ili Nivea-kremu, ali bila je zadovoljna jer joj se mačka motala oko nogu. Mama i novi tata nisu bili u blizini pa su je puštali na miru, ali nisu joj davali novaca i bila je gladna. Tajana je krala kod kuće kruh i šećer i nosila ga tetići, ona je onda kuhala čaj i uzdisala, rekla je da su nju poslali u egzil kao kralja Petra i njegovu kraljicu majku Mariju, ona je bila doktorska kćerka, a sada puši čikove i gladuje, a na cipelama više nema potplata. O, kad bi grosmana bila živa, ona ne bi dozvolila ovu nepravdu, ona je nosila hranu iz auskoheraja i imali su bedinericu Ivanku koja je prala štenge, a sada se njena sestra boji bombardiranja pa ima u rezervi ovaj stan, a i šogor bolje zarađuje pa imaju feš-sluškinju, neku Mandicu iz Like koja nosi šircle od organdija i bijelu kapicu na masnoj kosi, a nju su poslali proč, neka se snalazi na brdu kako zna i umije, ne treba njoj ni hrana ni cigarete, a što je ona kriva kad je duševno zaostala, jedva je završila domaćinsku školu, a njena sestra je lijepa i pametna, pravi lumen, govori tri jezika i završila je Trgovačku akademiju s odličnim... Teticaje nešto klepetala, a Tajana je čitala *Glasnike svetog Josipa*

i članke protiv golotinje i bluda, otišla je zatim u posjete kumi Ivki i kumu Dragecu, koji su stanovali malo izvan grada i imali su u dvorištu opasnog psa na lancu. Kuma Ivka se veselila Tajani, pokazivala joj je cvijeće u vrtu i nahranila je sa zlevenkom premazanom pekmezom od šljiva, kum Dragec je bio uvijek zle volje, ali ipak se krajem usnica nasmijao, pitao je za mamu i novog tatu, kako su kumovi, nema više auta, a kako ti ide u školi, jesi li još uvijek odlikašica, samo takve teme kakve se već pričaju s djecom. Tajana gaje htjela pitati za Tajnu Internacionalnu Terorističku Organizaciju, htjela gaje pitati za Hidera i protuavionsku obranu pa da li on i kuma Ivka vode platonsku ljubav kad nemaju djece, ah nije rekla ništa, samo je brzo jela zlevenku i slušala recept o torti od bažula. Po Antunovcu se zimi moglo sanjkati, tamo je stanovao visoki dečko po imenu Cico Serdarušić u kojegje Tajana bila potajno zaljubljena, on je jednom sjeo odostraga na njene brze sanjke i pritisnuo ju je na svoja prsa, vjetar je fjukao, a oni su se spuštali nizbrdo, kuće su letjele na sve strane, brdo se klimalo kao mliječni zub, a Cico joj je vikao nešto u uho. Poslije je nije više prepoznao, iako je šetala ispred njegove kuće sa žutim ružama u ruci, iako je pjevuckala LiH Marlen, on je volio neke visoke, okrutne djevojke i kćerku nekog vatrogasca, a Tajana je još bila mala, pravo dijete, za nju nitko nije mario. Sanjke su bile od grostate, dugo su čamile na tavanu, ali kad su ih ponovno stavili u promet, jurile su kao na trkama i svi su se otimali za mjesto na njima.

NILS HOLGERSON

Mama je čitala Tajani priče prije spavanja i mada ih je mala već odavno pročitala, one su zvučale novo i privlačno, jer sada je mama izgledala kao prava mama, čitala je vrlo poletno i mijenjala boju glasa, bile su to divne priče za malu djecu, a ne izvještaji o umorstvima. Mama je čitala i o Nilsu Holgersonu, dječaku koji je putovao na divljim guskama, pretvoren u patuljka, bilo je tako udobno ležati pod toplom tuhicom i slušati o dražesnim pustolovinama za koje se unaprijed moglo znati da ne mogu loše završiti. Mama je prevodila priče o Nilsu iz dviju debelih knjiga koje su bile štampane na njemačkom i još k tome na gotici, Tajani je koji put tumačila značenje nekih riječi, ali ova nije marila ni za gramatiku ni za dugačke i nevjerojatno praktično sljubljene njemačke riječi koje je majčica izgovarala okretno i u jednom dahu, bila je ona talent za jezike, to se moralo priznati.

Satovi kod gospođe Viktorije Antolek-Orešek su se nastavili, Tajana je naučila napamet mnogo pjesmica pa ipak napredak nije bio bogzna kakav, kao ni u glasoviru, možda ipak nešto bolji, Kerhinkaje rekla za Antolekicu daje šuknuta i da će prije ili kasnije završiti u norchausu. Ipak, i taj se zanimljiv život na neko vrijeme prekinuo, pravljenje bombona i isprobavanje haljina na stolu pred plavkastim, porculanskim Antolekičinim pogledom, štirkanje omota za knjige i trabunjanje s Dubravkom o teozofiji, patnja za Cicom i nekim drugim dečkima, tetiči—na politička razmatranja i drugo, morali su otputovati iz grada, novi tata je dobio premještaj u Novu Gradišku, na tri mjeseca, a možda i koji mjesec više, zašto, to mu je sigurno namjestio onaj vihtigmaher Moretti.

PAJCEK I ČERKEZI

To je bila prava selendra, taj tobožnji gradić s čuvenom i modernom tvornicom namještaja, bio je kraj godine 1943., mama i tata su kupili malog pajceka za Novu godinu, imao je dva do tri mjeseca i bio je vrlo zlatan. Tajana je tamo jahala na pravom velikom konju njihovog susjeda, nije bilo nikakvih uzbuna, samo se preko noći pomalo pucalo, partizani iz šume na bunkere i obratno, domobrani iz bunkere na one u šumi, ali nije to bilo ništa. Tajana se brzo na sve priviknula, išla je na glasovir časnoj sestri Margareti koja nije nikada svojim učenicima svirala Hopina ili Chopina. Pajceka kojeg su kupili platili su 4 hiljade kuna, ali mogli su ga dobiti i za samo jednu košulju novog tate, ali na žalost njena veličina nije odgovarala seljaku, vrat mu je bio jači i deblji, baš šteta, ali pajceka su poslije zaklali i napravili kobase i čvarke, jeli su žgance sa čvarcima i Tajana je o tome pisala tetici u opširnom pismu, a poslije se sjetila da baš nije trebalo o tome pisati, jer na Antunovcu se gladovalo, a samo od mirisnih čajeva se ne živi.

U Novu Gradišku umarširali su tih dana Čerkezi, o njima su se pričale same grozovite stvari, Tajana se sa strepnjom vraćala iz škole i sa satova glasovira, sestra Margareta bila je bijela i ozbiljna kao kreč, Čerkezi su silovali žene, a to je opet bilo nešto nejasno, to silovanje, kakva strašna i neobična riječ, okretala se kao nož u malom i nježnom pajceku, svijedim dlačicama, sada su već i bogataši počeli misliti na jelo.

Ali na ovom placu je bilo sve deset puta jeftinije, jaja su bila po četrdeset kuna, a sira i vrhnja napretek, mogli su se kupiti purani i pilići, samo pataka nije bilo. Čerkezi su se motali po mjestu, a onda su i nestali skupa sa svojim šubarama i konjima,

neki mladi Nijemac u divnoj, kao salivenoj uniformi posjećivao je mamu i novog tatu, najradije je dolazio kad ovog nije bilo kod kuće, Tajana se pred njim producirala, izvodila je razne gimnastičke vježbe i sjedila mu je na krilu, a onda je odjednom shvatila da se događa nešto čudno, da je zrak otežao i pun tišine, duge stanke su parale uši, Nijemac je nepomično gledao u Tajaninu mamu, možda je to bila platonaska ljubav.

NOVA ŠKOLA

U školi se Tajana pravila važna, ona je došla iz velikoga grada, mnogo je toga znala i čitala, ovdje nije bilo sveznajuće Dubravke i prepredene Alme, djeca su buljila u nju kao u čudo, ona se razmetala tetičinim izrazima, došla je u centar pažnje. Ali bio je tu opasan profesor iz hrvatskog kojeg su zvali fantom, nosio je crne naočale, valjda da sakrije ružan ožiljak iznad desnog oka, glava mu je inače bila lijepa, posebno muževan profil, moglo se o njemu sanjariti, ali u zbilji bio je silno strog, zahtijevao je krajnju urednost, bilježnice bez mrlja, kaligrafiju i tražio je da bubaju nastavke za aorist i imperfekt: h, ništa, ništa, smo, ste, še, oh, e, e, osmo, oste, oše... Prava suprotnost bio je slikar Tomac, on je dolazio u školu neuredan i nacvrčan, stalno je gledao nekud kroz prozor, bilo mu je sigurno užasno dosadno među glupom dječurlijom u razredu, koji put bi se zamislio i pritom kopao nos, a djeca su žamorila sve glasnije i glasnije. Crtali su što su htjeli, baš je on za to mario, poslije je Tajana čula daje taj smiješni Tomac veliki slikar, možda je bio i velik, ali u razredu je izgledao malen i zbunjen, a dječurlija mu se iza leđa rugala. Ipak, i njega se moralo zapamtiti kao i fantoma, ostale je Tajana ubrzo zaboravila, u razredu je još bila silno uvažena apotekarova kćerka, njezini su roditelji bili najbogatiji u gradu, oko nje su se svi motali, iako je bila debela i nespretna s dugačkim, sasvim tankim pletenicama, ali imala je uvijek dobre ocjene, pa i nije baš bila glupa.

Kod Margarete išlo je sve gore, bolje bi bilo da uči harmoniku nego taj strašni glasovir, on je otvarao crnu glavu i režao bijelim zubima, tražio je jako mnogo prstiju, jako mnogo jela, gutao je note kao lud. Dva su brata imala tvornicu pokušava,

namještaj se izrađivao prema nacrtima, skupocjen, od nježnog, podatnog drveta, a i od stare, kamene hrastovine, dva su brata vladala mjestancem i mislima malomještana, bili su bogati, silno bogati i još mladi, a onaj mlađi plavooki brat imao je ženu — tajanstvenu ljepoticu.

Tajanina mama se pokazivala na ulicama, ljudi su se okretali za njom, ona je uživala u svojoj ljepoti i nije je nimalo skrivala, nosila je pripijene haljine i uske suknje, kovrčalaje kosu brenšerom, iako joj je i po prirodi bila loknasta, ona je činila sve da se sviđi, to joj je trebalo da bude sretna i dobre volje, ti očarani, požudni pogledi.

Tajanu su poslali da nešto odnese u kuću mlađeg brata, ona je pozvonila oprezno, sa strepnjom, otvorila je sluškinja, mlada, debeljuškasta, čista i bijela kao jaje, ušla je u sobu, a tamo je na kauču ležala žena kakva se mogla vidjeti samo u filmovima, vitka i lomna u fantastičnom svilenom kimonu, podigla je ruke nježne i providne, kakva je umilna krv tekla u tim žilama, lice je bilo kao bljesak, oči vrlo mirne i pažljivo izrezane, a trepavice guste i duge treptale su na tom licu bez bora i bubuljica, licu sažetom od prevelike ljepote, udaljenom od svakodnevnih ponavljanja. — Hvala. Stavite to na stol — riječi su odjeknule iznad perzera i kineskih vaza, namještaj se bjelasao u polumraku, dvostruke zavjese branile su prolaz dnevnom svjetlu, mirisalo je po parfemu, puderu i čajnim ružama, Tajanaje stajala i buljila u priviđenje, baršun, brokat, muslin, moare, čipke, krzno meko kao tjemje dojenčeta, dama se pomakla samo jednom i njoj je bilo jasno da može ići, da je posjet završen, ovdje je pretjecalo jedno drugo vrijeme, svijet u slikovnici zatvorene za strance, žena odviše lijepa da izađe na ulicu. Još dugo poslije ona je snatrla o opojnom biću koje je živjelo kao cvijet, odlučila je da i sama postane uzvišena kao ukras, pokušala je s tajanstvenošću i šutnjom, ali nije bila zadovoljna vlastitim izgledom, s mržnjom je promatrala svoj odraz u ogledalu, samotna ljepotica bila joj

je ideal, a ona sama imala je prevelika usta i krivo izrasle zube, štapičaste noge u nezgrapnim cipelama. U školi nisu trpjeli zagonetno ponašanje, škola je bila siva, otvorena, smrdljiva, na hodnicima se tuklo, nosovi su curili, gladni su krali bogatima užine i zatim ih jeli u zahodima.

Cesta je bila razrovana, blatna, kiše su curile po njemačkim i ustaškim uniformama, Tajana je nosila otrcanu školsku torbu, na kuti je imala masne i tintane flekove, cipele su joj bile oblijepljene blatom, čarape pošpricane zamazanom vodom, kako se moglo biti lijep u ovakvom prostom svijetu, Tajana nije mogla ostati kod kuće uz medvjeda i mehaničke igračke, čak se više nije mogla razboljeti od astmatičnog bronhitisa.

Novi tata je opet morao u Zagreb, pakirah su stvari u velike drvene kištre, svršeno je bilo s jeftinim placom i friškim jajima, Tajana je zadnji put otišla Margareti, čak je brbljala pod satom strašnog fantoma, što joj je mogao sa svojim prošlim svršenim i trenutnim vremenima, ona odlazi i više se ne vraća, kako je to zvučalo tajanstveno i nadmeno i kako su joj siromašna djeca zavidjela.

PONOVNO TETIĆA

Bilo je divno vidjeti ponovno tetiću, onaje mirisala na mentol-bombone, Tajana je sjedila kod nje u sobi na Antunovcu, prebiralaje svete sličice i *Glasnike sv. Josipa*, u dvorištu su se motale mačke, tetića je sjedila u ligeštulu u poznatim, odbačenim šlapama novog tate, samo sada su joj neznatno izvirivali prsti desne noge kroz istanjenu tkaninu. Prošlo je nekoliko mjeseci, stvari su se trošile, tetića je pomilovala Tajanu po glavi hrapavom i trošnom rukom. Odnekud je izvukla neki čik i zapalila, Tajana je gledala u tetićinu bradavicu iz koje su rasle dlake, mogla bi ih iščupati pincetom, tako i njena mama sebi čupa obrve, sada su u modi tanke i okrugle kao pijavice, a što su to zapravo pijavice, da li izgledaju kao kišne gliste?

No vi ste se lepo špansirali po svetu - govorila je tetića i povlačila dimove — a ja sam tu sjedila kak zadnja sirota i bila sam kruha gladna, a vi ste jeli pečene odojke i purane, niste se ni setili mene. AH kaj ja tu mogu, imala sam uvek peh u životu i tu se ne da niš napraviti. Tvojoj mamici je uvek išlo kak po žnoricu, a meni nije niš štimalo i samo su me nacukavali sim tam. I pokojni tata je bil šuft, no to ti je tak, drago moje dete, moraš se šmajhlati, umiljato janje dvije majke siše, a ja sam bila uvek dobru bedak pa ipak nisam dobila niš, samo špotance, bolje da sam umrla ja, a ne sirota teta Adela, ona je bila jako pametna. Govorila je šest jezika, nije bila norc kak ja...

I tako su prolazili dani, uzbune i preduzbune i mnogo sitnih ludosti, Tajana je saznala da su onu familiju Poljokan slistili do kraja, ono što je započeo ubojica o kojem je ona fantazirala završili su u logoru, Poljokani su sasvim nestali kao Edita Goldberger, samo oni su nekad bili jako bogati, iza njih nisu ostale

samo note, nego jako mnogo stvari koje su razni ljudi pokupili, niš nije vječno, rekla je tetića i zgazila slapom do kraja iskorišteni čik. Gazila je i neke žohare, baš čudno, otkud ta bagaža, a u kući nema niš za jesti, zakaj ne odu na Savu, tamo plivaju sami mrtvaci iz Jasenovca, zakaj tu traže neke mrvice kad ih nema, baš je taj rat prava blamaža, a Hitleru nisu sve daske u glavi, ha-uzmajstori slušaju Radio-London, a zato se ide u rešt i u Savu, ovo je gore od Prvog svjetskog rata, ovo je možda propast svijeta, nikad se ne zna...

Tajana se spuštala biciklom niz Antunovac, nešto nije bilo u redu s kočnicom, zviždalo joj je oko ušiju, sjetila se divnog Cice Serdarušića i pomislila na smrt, dolje je bio tvornički zid, a stari rasklimani Bjuick vukao se ulicom, možda će ovo biti kraj, ali u zadnji čas zaokrenula je guvemalom nalijevo, nije bilo sudara, samo tresak i pad, poderane čarape, blatni kaput, ne treba se biciklom spuštati nizbrdo, hajde, mala, nije ti ništa, zakaj cmizdriš, rekao je šofer i krenuo dalje.

KAZALIŠTE

Prijatelj novog tate imao je nogu broj 36, a donio je iz Praga još prije rata kazalište lutaka, zvao se Artur, ali od milja su ga zvali Ture, imao je kćerku Alemku i ženu s nogama broj 40. Živjeli su u maloj kući u Vinogradskoj ulici. Ture je održavao predstave za djecu svojih prijatelja, odlično je kreketao, mijaukao, plakao, zavijao, pjevao, kukurikao, siktao i tako dalje, bio je jedini glumac u svom malom kazalištu, sakrio se iza kutije i vukao konce, djeca su sjedila na jastucima, Alemkina mama kuhala je kakao, otkud su ga samo nabavili, zaista, neki ljudi dobro žive i u ratu, Ture je najbolje igrao žabu, skakutalaje kao zvijer, Tajanaje zavidjela Alemki na tati u kazalištu, kako je divno imati takvog malog okretnog tatu koji se uvijek smije, kojemu nije teško glumiti i ludovati, bio je to tata kao doktor Dolittle, baš neka djeca imaju sreću, a Alemka je bila dosadna i obična, uopće ga nije zaslužila.

Išla je s mamom u Veliko kazalište na Silvestrovo, predstava se davala u šest sati poslije podne, to je bila *Madame Buterflay*, muzika i sadržaji su bili tužni, Tajanaje s mamom sjedila u loži, mama je plakala i mirisavim rupčićem otirala oči, kod kuće se nešto događalo, novi tata je nekud nestao, možda se objesio kao njegov kolega Ružinski, možda mami nije oprostio ljubav iz Nove Gradiške, tko zna, možda je i on otišao u šumu, mnogi su ljudi već bili u šumi, što li samo rade među drvećem i životinjama?

Kazalište je izgledalo kao šmuk-kazeta, kazalište je bilo udobno i toplo, kakav je divan život živjelo kazalište, baš je ono marilo za rat i bolesnu, gladnu djecu iz logora, ovdje su prolazile divne gospođe u raskošnim toaletama. Tajanaje sjedila s ma-

mom u loži, bile su zaštićene od prljavštine, ružnoće i grubosti, bilo bi lijepo provesti život u polumraku neke lože i bacati ruže na pozornicu. Mama je plakala zbog ljupke i nesretne Co Co San, pljeskala je poslije predstave, pjevači i pjevačice su se klanjali, stiglo je mnogo skupocjenog cvijeća, mama je namazala usnice i napudrala nos, izašle su iz kazališta i otišle kući, novi tata još nije došao, tetića je sjedila u kuhinji i čitala *Glasnik svetog Josipa*, o grofici Izentrudi u romanu »A Krist je šutio...«, napolju je umjesto snijega počela padati kiša. Mama je odjednom promijenila raspoloženje, sjela je pred trokrilnu psihu i počela mazati trepavice, zatim je skinula haljinu u kojoj je bila u kazalištu, skinula je i kombine, otvorila je vrata ormara i počela izvlačiti bluze, suknje, kostime, večernje toalete, sve je bacala bez reda na hrpu, počela je gaziti po svili i štofu prožetom naptalinom, gledala se u velikom ogledalu i plakala. Tajana je se na prstima odšuljala u svoju sobu u krevet, tetića je kuhala čaj od kamilice, slagala mamine stvari ponovno u ormar, napolju su zvonili neki nepoznati i pijani čestitari, Nova godina je dolazila, ali novog tate još nije bilo.

RASTAVA

Telefon je zvonio kao lud, Tajana se napokon javila, neki glas je govorio iz Slavonskog Broda, bio je to onkl Vlado koji je odlazio u lov na medvjede, mirisao je na duhan i sremske kobasice sušene u dimu, skupljao je staro oružje i novac, volio je jahati, pucati i kuhati, baš pravi onkl, šteta što je živio tako daleko, a Tajanina mama je za njega govorila daje prostak.

Novi tata je tamo proveo Novu godinu, saznala je Tajana, njemu je svega dosta, on je uvrijeđen i ljut, gdje je mama, naravno, nje nikad nema kod kuće, opet se negdje skice i vučara po kavanama, što zar je njoj mjesto u Grillu ili Corsu, baš se usrećio taj jadnik, samo rinta za tri luđakinje, no dosta o tome, u životu treba napraviti red, što prije to bolje, zar da mu se čitav grad smije, ona je od njega napravila norca, a on će uzeti advokata i tražiti rastavu. Slus mit libe. Tako govore odrasli.

Tajana odlazi tetići u kuhinju, ona štopa čarapu preko vrganja, lepa parada, kaže tetića i duboko uzdiše, na šparhetu se kuha cušpajz od kelja, tu su i faširani šnicli, u njima ima konjetine, vrlo važno, konj je čista životinja, a Talijani jedu žabe i mačke.

Ne bu se to dobro svršilo, kaže tetića, šteta, ipak je moj šogor dobar čovjek, s mojom sestrom nije lako, ona je razmažena, uvijek je bila hercig i iberšpant, volila je briljirati, htela je da svi noriju za njom. Šteta stoje tvoj tata bio takav luftinšpektor, propali tip i komunist, volio je on i gucnuti, a imao je strašan pogled, baš me bilo strah, iako bio je on lep čovek, samo malo premali, jedno metar i šezdeset i osam, kaj je to za muškarca, ali on se držao štajfi bilje uvek obrijan, no imala sam špurijus da od toga ne bu niš, a tvoj tata je bio siromak kak bistrički bogec...

Tajanina mama je vikala, neće me sad taj šuft ostaviti na cje-dilu, što mu je sad odjednom puhnulo u glavu, on farba vraga na zid i kad ga nema, ljubomorani je na debelog Tralića, ljubomorani je lijevo i desno, netko mu je napunio glavu, znam ja onu babetinu u Slavonskom Brodu, onkl Vlado je vara na svakom uglu, a ona liže oltare i sada intrigira protiv mene, možda su mu namjestili kakvu seljakinju, dobru partiju, a ne kao ja s djetetom i ludom sestrom.

Novi tata pozvao je Tajanu u Esplanadu, naručio joj limunadu i ispitivao kad se mama vraća kući i s kime sve telefonira i da li je netko prati do haustora i da li je bila nesretna kad ga nije bilo doma za Novu godinu i s kim su bile u kazalištu i da li mama plače i da li je mama bila s nekim u šlafcimeru i što misli Tajana o rastavi, on će otići i više ga neće vidjeti, dosta mu je svega, više ne može raditi, više ne može tako živjeti.

Mama je ispitivala Tajanu što je govorio novi tata, kako se držao, da li je bio tužan i nesretan, kakvo je nosio odijelo, a kakvu kravatu, da li se podšišao, da li je nosio aktntašku, što je pio, što je naručio Tajani, da li je još uvijek zaljubljen u nju, znam ja da bez mene ne može živjeti, još kad bi bili sami sve bi bilo u redu, ali tu je to dijete iz prvog braka pa luda tetića, baš ona ima svoj križ, a mogla se udati za ministra u staroj Jugoslaviji.

TETA PAVICA

U kuću tete Pavice dolazilo se širokim stubištem, vrt je bio bujan i zapušten, kutije zelenih i žutih pčelinjaka, cedar libanonski i palme s malim krošnjama kao dame s otmjenim glavicama. Teta Pavica živjela je na Sušaku, bila je profesorica muzike, ali bavila se i slikarstvom, bila je slikovita mala stara frajla s bubikopf frizurom i taškicom od staklenih perla, bila je prijateljica Tajanine bake i nije bila prava teta kao tetića.

Sada se nije govorilo o rastavi, svi su u kući pomalo glumili, a teta Pavica vodila je Tajanu na izložbe i crtala je mamin portret iz profila. Teta Pavica je pjevala smiješnim koloratumim glasom, rekli su joj da nije za scenu, jer je previše mala, možda je to bilo i točno, sve su pjevačice u kazalištu bile velike i debele, imale su šuštave haljine i zamršene šešire s peijem, teta Pavica izgledala je kao ostagela curica, neugledna s tankim nožicama i kratkom kosom, šteta što je imala hce puno bora, inače bije svi smatrali za Tajaninu vršnjakinju. Teta Pavica mirisala je na puder Coty i na fini parfem, tetića je u kuhinji trljala hrapave ruke i govorila da svi špilaju milostive i da samo ona rintu kao rob, ali tko je mario za njene riječi, kroz jedno uho unutra, kroz drugo van.

Teta Pavica je dugo živjela, gotovo jedno cijelo stoljeće, učila je ljude pjevati i svirati, pamtila je mnoge nesretne i rano umrle pjesnike, sjećala se nekih starih slikara koji su živjeli u Parizu, a zatim su umirali u raznim malim mjestima, teta Pavica bila je škrtu, točila je rakiju travaricu u napršnjacima, bilo je mnogo prašine u njenom velikom stanu, bilo je opasno sjediti u naslonjačima, jer su opruge bockale i škripale, bilo je mnogo lađa i cvijeća na starim slikama.

Stanje bio prljav i čudan, uvelo smrdljivo cvijeće po vazama, poderane note i moljci u starim kaputima i vunanim šalovima, cipele na žniranje i napola mrtve mačke, ali balkon je živio neki svoj život izvan stana, čak izvan čitave dobro građene kuće, tamo se mogao dotaknuti cedar libanonski, tamo se u daljini vidjelo more.

SLUŠKINJE

Prije i poslije tetiće u Tajaninoj kući su se motale razne sluškinje, najljepša je bila Mandica, ona je bila iz Poglavnikovog rodnog mjesta i nosila je isto prezime. Mandica je bila visoka i jaka, imala je rumene obraze i kovrčavu crnu i masnu kosu, mali organdi-širel i čipkasta kapica djelovali su na njoj smiješno i suvišno. Tajaninu mamu zvali su milostiva i govorili su joj ljubim ruke iako je ona bila mlađa od nekih, na primjer od Rezike i Justine. S Rezikom su se zbivale tajanstvene stvari, kad je došla bilaje tanka kao partviš, a onda joj se trbuh zaokruglio, tata je u početku mislio da previše jede, a mama je rekla pomalo zlobno, zi ist in cvajtem umštand, a to je značilo daje u drugom stanju. Mama i novi tata su često govorili jedno drugom, niht for dem kind šprehen, a Tajana bi onda načulila uši, uostalom, sada su i u školi učili njemački i molili su njemački Očenaš i Zdravomariju na početku sata. Tajana je pažljivo promatrala Reziku, ona se krenkala kao i tetića i često je imala crvene oči, a na čelu su joj izbile neke mrlje kao da se previše sunčala. Takvu žensku trebalo bi hititi van iz kuće, govorila je hauzmajstorica sa broja petnaest, ali, naravno, ni gazdarica nije niš bolja, ta se svlači kraj otvorenog prozora, nacukava se s raznim pikzibnerima, a do tle njen muž rinta za trojicu, to je pristojan gospon, ali kaj ćete kad ima peh... to je tak bilo i bu. Poštena ženska nikad nemre vloviti pravog muža, a ovakve cofute imaju ih po pet.

Tajana je jednom ušla u kuhinju, Rezika je valjda bila u špajzi, ah ne, iz njene sobice začuo se tresak i zatim tiho stenjanje, Tajana je pokucala na vrata, ništa se nije micalo, Tajana je onda pritislula kvaku i ušla u sobicu, Rezika je ležala na podu, a krajnje je bio prevmut stolac. — Kaj se dogodilo? — pitala je Taja-

na, a Rezika ju je srdito pogledala i rekla: - Niš! Kaj bi se dogodilo? Da li nekaj trebate? — Tajana se okrenula i otišla van, a poslije je čula da Rezika skače sa stolca kako ne bi rodila dijete, jer ona nema muža i kaj će joj pajnkrť, život je ionako težak, a k tome još je i rat.

Izgleda da se skakanje sa stolca isplatilo, Reziku su odveli u rodilište, ali vratila se sretna i mršava, malo blijeda i bez pajnkrťa, a Tajanina mama je rekla, tako je ipak najbolje, a novi tata je rekao, ta barem dobro kuha i sve je opet bilo po starom. Ha-uzmajstorica je pričala daje Rezika zadavila svoje dijete i da ga je onda prodala za sapun, sapuna je bilo sve manje i sada su ga ljudi kuhali od kostiju, loja i tko zna čega, u kuhinji je jako smrdilo, policiju se, naravno, to ne tiče, nastavila je babetina, sada love komuniste i Zidove, baš je njih briga za Rezikino dijete.

Poslije Rezike došla je Justina, ona je stalno molila krunicu i zgražala se što u tako gospodskoj kući nema nijedne svete slike, kakve su to prabake s dekolteima do pupka, prava Sodoma i Gomora, nitko ne ide u crkvu osim Tajane, a i ona nije htjela ići, rušila se u nesvijest, koji put zbog tamjana, a koji put samo tako, jer joj je bilo dosadno. Mala je imala glumačkog talenta, to je sigurno, zakolotala bi svojim velikim očima, zatreptala gustim trepavicama, napola zatvorila očne kapke, opustila donju usnicu, skljkala bi se spretno i nečujno, opružila se na hladnom podu crkvice i ostala tako nepomično i polusvjesna, uživajući u vlastitoj slici. Naokolo nje svijet se uskomešao, nečije ruke su je podigle i iznijele na zrak, posadili su je na stolicu, stavili oblog na čelo, oblog je mirisao po octu, netko je trčao po vodu ili po čaj, bilo je to nezgodno za misu, svećenik je ljutito gledao s oltara i pravio se da ništa ne vidi i ne čuje, mali lijepi ministranti, ljupki kao anđeli u svojim mirisnim čipkastim i uštirkanim odjećama, popikavali su se na oltarskoj stepenici, bila je to misa za školsku djecu, za djevojčice i časne sestre, uvijek to nesretno dijete sve pokvari, možda bi bilo najbolje da uopće ne dolazi u

crkvu. I tako je Tajana dolazila kadje htjela, dobilaje i specijalnu dozvolu da može na misu u najbližu crkvu, ona je odlazila na Sveti Duh, poslije toga tetići na Antunovac, a u sakristiji su joj napisah potvrdu daje zaista te nedjelje bila na misi.

Justina je mrzila plinski šparhet i štaubzauger i sve ostale mašine u Tajaninom stanu koje su stajale u rumplkameri, ona je sve radila solidno, vlastitim rukama i to je dugo trajalo, nije bila brza i okretna kao Mandica, brisala je prašinu u vitrini u špajscimeru od kavkaskog oraha tri sata, govorila je odmah, milostiva, moram najprije ovo završiti, Justina je bila dosadna kao litanija, Justina je jednog dana nestala i s njom neka mamina posteljina sa šlengerajom i monogramima.

Od Justine su Tajani ostale slatke svete sličice s bucmastim anđelčićima, sveticama i ovčicama, i molitvenik *Isus prijatelj malenih* u kojem je Tajana najviše voljela pjesmu *Marijo, svibnja kraljice* i molitvu svetom Alojziju za svetu čistoću. Tajana je bila na prvoj svetoj pričesti i na svetoj potvrdi ili firmi i njena firmana kuma bila je ona bogata i vesela Ala s butonima i s njom se slikala poslije kod Kowalskog. Tajana je imala na sebi haljinicu od bijelog tafta i dugačke papilotnlokne, za tu priliku nije morala plesti kečke, na glavi je nosila i bijeli vjenčić od umjetnih ružica, ali na desnom kapku izrastao joj je ječmenac pa joj je oko na fotografiji ispalo manje od lijevog i sva je nekako izgledala ajnzajtig, kuma Ala joj je poklonila zlatnu narukvicu, ništa osobito, rekla je poslije tetića, neke siromašne kume poklanjale su svojoj kumčadi skupocjene satove s dijamantima, ta Ala je ispala malo šmucig, kad netko ima butone kao mlinsko kamenje, onda se može malo više zritnuti, dakle to je bila firma i sada je u Tajanu ušao neki tajanstveni Duh Sveti o kojem ni velečasni Lamberto nije znao previše.

Mandica je naravno bila nešto sasvim drugo, za Justinom se gosti nisu okretali, a za Mandicu je hauzmajstorica rekla da bi milostiva mogla malo pripaziti, previše je feš ta puca, mogla bi

i gosponu zavrtiti glavu, ali jasno on ne vidi dalje od nosa, samo bulji u svoju ženu, a ona mu nabija rogove sve u šesnaest. Mandicaje kuhala i servirala, prala je i peglala, skidala je prašinu sa stropova, parkete je strugala kao Tajana svoja koljena do krvi, odlazila je na plac i u špeceraj, kuhala je sapun i veliki veš, pekla je kolače i mijesila tijesta, štopala je čarape i šivala gumbe na košulje i jastučnice, Mandica se smijala i pjevala, klofala je tepihe kao od šale i nikad nije cvilila daje bole leđa i daje umorna. Imala je ruke velike i jake kao onaj Zlatko koji je dizao Tajanu u Splitu, milostive su govorile da može rintati kao konj i zavidjele su na njoj Tajaninoj mami, ah jednog dana Mandica se pokupila i otišla, našla sije nekog bojnika, kaj se može, puca je bila preveć feš, rekla je tetića.

FRIZERI

Tajana je imala dugačku kosu, nosila je kečke i čak joj je mama mogla koji put napraviti Gretchen-ffizuru ili »telefone« nad ušima pomoću španga i harnadla, ali pranje i češljanje bilo je grozno, morala je držati glavu nad kadom, u zadnju vodu tetića je stavljala ocat, a onda su je trljali i sušili fenom i na kraju raščešljavali velikim češljom, a to je zapravo bilo čupanje i mučenje. Već su skoro sve curice u razredu odrezale kosu, samo neke koje su htjele postati časne sestre nosile su uporno pletenice, nisu bile lijepe kao Tajanine debele kečke nego tanke kao mišji repovi, ali ipak, Tajana je čeznula za novom frizurom, htjela je izgledati kao velika, htjela je imati lokne, a ne dugačku i ravnu kosu i tako je gnjavila svoju lijepu majčicu koja je nosila frizuru Ćora Terry i koja se pomalo blajhala superoksidom, neka je pusti frizeru da si odreže kosu, daje na kraju rekla: dobro, neka te voda nosi, i još je Tajani dala kune da plati tu operaciju.

Tajana je odjurila na Zrinjevac u frizeraj koji je odavno zapamtila, u izlogu su stajale potrgane gole bebe i natpis: popravljaj lutke, a u izlogu su bile muške i ženske gole glave sa simetričnim frizurama, u izlogu su bile prazne šamponske tube, prljave bočice parfema i prašina. U izlogu je bila i ploča na kojoj je pisalo da rade željeznu i vodenu ondulaciju i na kraju sasvim sitnim slovima da prave perike. Tajana je hrabro gurnula staklena vrata frizeraja i ušla u novi, dosad neviđen svijet odraslih žena koje su sjedile pod haubama i čitale žurnale ih štrikale.

- Kaj trebate, mlada gospodična? - rekao je Tajani čovjek u bijelom, zamazanom mantlu, izgledao je kao doktor, a bio je frizer i ženama je farbao kosu. Nosile su se frizure Alida Valli, Greta Garbo je pomalo izlazila iz mode, više se blajhala nego

farbalo, jer farbe nije bilo, a muškarci su oduvijek voljeli blondine. I tako je Tajana stajala kao kip, zavrtilo joj se od silnih mirisa, frizer je imao mesarske, crvene ruke s mnoštvom pjege, ona bi se najradije okrenula oko sebe i pobjegla na ulicu, ali to više nije bilo moguće, neka preplašena, kržljava pomoćnica posjela ju je na stolac i Tajana se sad vidjela u velikom špiglu sa žućkastom krpom prebačenom preko ramena, svi su je gledali s očekivanjem i ona je na kraju promucala: molim vas, odrežite mi kečke.

Frizer kao daje to jedva dočekao, zgrabio je ogromne škare i došuljao se kao pantera do Tajane, uhvatio je pletenicu velikom, crvenom rukom i za trenutak više je nije bilo, mala je zatvorila oči, pomislila je, to je smrt, tako se komad po komad nestaje, pomoćnica joj je govorila o željeznoj trajnoj, sada kad nemate kečke, napravite si modemu frizuru, sami lokni, imate jako čvrstu kosu, frizer je mumljao, to je dobra kvaliteta, i stavio je Tajanine kečke u ormar.

Ono što je vidjela u špiglu bilo je strašno, ravna, oslobođena kosa stršala je na sve strane, frizer je odrezao nemilosrdno i jako, više se nije moglo natrag, kečke su zauvijek nestale, više je neće dečki potezati, više je neće mama i tetiča češljati, evo, ispunila joj se želja, a ona opet nije zadovoljna, kakva užasna narav, rekao bi novi tata i imao bi pravo. Tajana je pustila da rade s njom što hoće, stavili su joj na glavu mnogo željeza, kako gospodična ima gustu kosu, čudila se pomoćnica, Tajana se osjećala kao Marija Gubec, tako je njemu bilo pod željeznom krunom pa i ova je užarena, morate biti strpljivi rekao je frizer i otišao do druge mušterije. Kad se Tajani osušila kosa i kad su joj sve povadili sa glave, ponovno se pogledala u strašni, izgrebeni špigl i ustanovila daje beskrajno ružna i da joj nema spasa i da joj je glava ogromna i puna uvojaka, samo što ona nije ljupka i simpatična kao Shirley Temple. Platila je frizeru koliko je tražio, pomoćnica se šetala oko nje i smješkala, baš vam je hercig

ta frizurica, mlada gospodična, ali Tajana nije znala da treba dati tringeld i izletila je iz salona, a kržljava frizerka je mislila, toliko sam se mučila oko te balavice, baš sam luda, ako drugi put dođe, neću je ni pogledati, to je obična koza, a ne mušterija.

Tetića je buljila u Tajanu, kaj si to naredila iz sebe, rekla je i pripalila čik, imala si kosu kao sveta Genoveva, a sada izgledaš kao Bušman ili Hotentot, bolje bi bilo da su ti napravili bubikopf nego ove silne lokne, kaj je to sada moda za mlade, baš su te lepo udesili. No, što si htjela to si dobila, rekla je prelijepa majčica smrknuto, imala si prekrasnu kosu, a sada izgledaš kao ovca, gdje su ti samo one debele pletenice, mogla si ih uzeti za uspomenu. Tajana je rekla da ih je frizer spremio u ormar, a tako, rekao je novi tata za ručkom, taj šuft radi perike za teatar i kostimirane balove pa ovako striže jadne djevojčice i još im naplaćuje frizure. Kako to da mamu nisu mogle pokvariti nikakve vodene i željezne ondulacije pa ni blajhanje ni farbanje, ona je svakako ljepša od Tajane, tu nema pomoći i kad je mala došla u razred, svi su fućkali i buljili u nju, samo je lukava i falšna Alma rekla ljubazno: baš ti lijepo stoji. Ha, ha, ha, Radovanje okretao od nje glavu, nisu je više gledali ni dečki poput debelog Simenca, sada je imala dobar razlog za cmizdrenje pa je ležala u krevetu s ofucanim medvjedom i tulila, novi tata je rekao: nije normalna kao ni njena mama, a otac joj je bio idiot, nekoliko puta u ludnici, a sada je u šumi, tko zna što nas još čeka, jer i ovaj Hitler je lud, a Mussolini je ženskar i niš koristi kao svi Talijani.

SAJMIŠTE

Nije bilo više kuma Certina i njegovih džepova, odavno su se istrošile sve zalihe, o bananama i narančama moglo se samo sanjati, Tajana je zaboravila okus čokolade, majčica je otvorila ormar u stilu Luja XVI. i počela izvlačiti stolnjake od damasta, jastučnice i šlifere izvezene »toledom«, perle i narukvice, plesne cipelice, ogromne frotir-ručnike za plažu, taškice za kazalište i koncerte, otmjene kravate i čipkaste rukavice, goblene i pečke vezove, japanski kimono, šalove od muslina i fulara, gamaše i galoše, plisirane šosove, endlane bluze, očaravajuću haljinu od crnog i roza tila i još jednu ukusnu bijelu haljinu od teške svile s apartnim bolerom i s crvenim ukrasnim cvijećem, šeširiće male kao lastavice, igračke na navijanje i druge drangulije, na vrh je stavila bijele šnešue i tropski šljem, zatim je pozvala malu i tetiću u šlafcimer.

Nemamo više brašna ni masti ni jaja ni putra, pogledala sam u špajzu i tamo stoje samo prazne kompot-flaše, ima još nešto pekmeza od šljiva, ti i Tajana morate ići na sajmište u Kustošiju, prodajte ove stvari, evo na što smo spali, prodajem svoje toalete s novinarskih plesova, hajde, spakirajte to nekako, i sutra rano ujutro krenite, valjda ne mislite da ću ja ići s vama, Ala i Katja bi uživale kad bi čule da stojim na sajmištu, no, što gledate tako, donesite neke vreće i košare...

Sada je Tajana primijetila kako se mila majčica promijenila, nije više bila onako bezbrižna ni objjesna, nije više toliko zvonio telefon i nisu se javljah tajanstveni muški glasovi, nije više bilo ni Rezike ni Justine ni Mandice ni Cilike, tetića se opet doselila sa svog brda, ali šlafroci su visjeli na njoj, prodavali su svoje mašine za viksanje parketa i štaubsaugere, ali nitko ih nije htio

kupiti, ljudi su mislili na šunke, špek, mast, jaja, mlijeko, ljudi su govorili o hrani i slušali Radio-London, Hitler je kaput, rekla je tetića, a mi ćemo jesti koru s drveta kao u Prvom svjetskom.

I tako su Tajana i tetića otišle na fišplac, iako su se rano ustale, došle su prekasno, nisu znale uhvatiti dobro mjesto, sva najbolja zauzele su velike i klepetave filarke, one su se stisnule na komadiću zemlje, poslagale su mamine toalete na novinski papir, Tajana je stavila na glavu tropski šljem, složile su šešire i igračke na savijanje, tetića je mumljala daje peku tabani, neka baba se smilovala i posudila joj stolac za sklapanje, tak vam je to, rekla je tetića, ja sam doktorska kći, a sada su me sestra i šogor poslali na fišplac da prodajem starudije, nemaju više ni za kruh, ah još špilaju gospodu, ali praf za praf, šogor radi kao crv, on je siromak, zaradil je čir na želucu, a još si misli kaj bu bilo ak dojdju partizani, mene imaju čitav život za norca, fort prigo-varaju da prevečjedem, a kaj bijela, da mi se bar naponkati Subašićevog kruha, to su bila vremena, bunili su se protiv kralja i kraljice Marije, a sad im je valjda dobro pod tim Poglavnikom i doglavnica i s nekakvim novim riječima koje nitko ne razme.

Tetiću nitko nije slušao, na njih dvije se nitko nije obazirao, samo je jedna nježna dama u iznošenom kaputu htjela kupiti šnešue za svoju unuku, Tajana nije htjela prodati šnešue, bile su bijele i jedine u njenom razredu pa je izvalila plavičaste oči i rekla zaprepašteno pa za to mogu kupiti dvije kile masti, i onda je otišla. Nitko se nije zanimao za očaravajuće toalete s novinarskih plesova, neka baba u muškim cipelama skoro je pogazila lomne šeširiće od velura i peija, filarke su se smijale japanskom kimonu i taškicama za kazalište, jedna od njih je rekla, sva ta vaša krama ne vredi ni sto kuna pa ipak, onda su malo bolje pogledale stolnjake od damasta, jastučnice i šlifere s izvezenim monogramima, da, da, vidi se da su to propali bogataši, pa i ručnici su dobri, a perle i narukvice hitite u smeće, tko još danas na to misli, traži se samo muška garderoba, zakaj niste donesle stara odijela i

muške cipele i košulje, ženske bluzice i šoseki, to je kajgod, to se nikad nije dobro prodavalo, vidi se da nemate pojma o kšeftu.

Ipak, usprkos ovim zlogukim prognozama, neki dečki su kupovali perle za svoje zaručnice, otišli su stolnjaci, posteljina i ručnici, jer su Tajana i tetića sve prodavale užasno jeftino, babe koje su stajale kraj njih čupale su si kosu od jada i govorile da su ponorele, naravno, da njihovu masnu i zakrpanu robu nitko nije htio pogledati, odakle su došle ove dvije glupače pa one uništavaju fihtlac, a sutra vas ne burno sim pustile, ni slučajno blizu nas, valjda imaju na tavanu skladište plahti kad ih mogu dati samo tak, za niš.

TROPSKI ŠLJEM

No, pojavio se neki čudni tip sa crnim naočalama protiv sunca i taj je pokazao prstom na Tajanin tropski šljem, to hoću, daj sim to mala, koliko košta, ali da, tu se opet namjerio na vraga, sada je to bila tetića koja ni zaboga nije htjela prodati tropski šljem, to nije za prodaju, odbrusila je čudnom tipu s crnom babičkom torbom, ja sam doktorska kći, a moj grostata je lovio slonove po Africi, kaj vi mislite da bute samo tak erbali fino porijeklo, vidite da i Hitler o tome studira, iako za praf ja nemam ništa protiv Zidova, sirota Edita Goldberger pa teta Stefa i onkl Vladimir, ne bute dobili šljem, dragi gospon, to je samo mamac, tak nam je rekla Katja, morate imati dobar mamac, inače vas nitko ne bu ni pogledah..

Tip je skinuo tamne naočale, oči su mu bile velike i sluzave, piljio je u Tajanine sićušne sisice i hrapavom rukom pokušavao joj skinuti tropski šljem s glave... Pustite dete, vriskala je tetića i pokušavala ustati s tronošca, to je moja nećakinja, moj šogor je inžinjer u Centrali, moja sestra govori njemački i francuski i završila je Trgovačku akademiju s odličnim, inšpektor joj je čestital i pogladil po loknima, bum vas prijavila policiji da pipate decu po fihplacu...

Kuš baba, rekao je tip, znam ja takve stare kuplerice i klozet-frau, marš u Vrapče, tamo ti je mjesto, gdje ti je dozvola za kšeft, ako ja pozovem pobciju, letit ćeš u crnu maricu skupa sa svojim buhama i canjkima...

Tajanaje počela tuliti kao Johny Weissmuler u tarzanskim filmovima i on je bio jedan od njenih smrtnih simpatija, oh, kako je željela daje takav muškarac privije na široke, malo kosmate grudi, zavidjela je glumici koja je igrala njegovu ženu i mrzi-

la dječaka s kojim je plivao u širokoj rijeci, tako, dakle, Tajana je tulila kao sirena pa su i ostale filarke dignule glave, što se tu događa, kakva je to galama, a tetića je širila ruke i mahala apartnim bolerom s crvenim ukrasnim cvijećem kao da tjera muhe i pritom ponavljala, hoće mi oteti dete, prokleti šuft, stari špici i solotrinker... Babe su se sad složile s teticom, tip s babičkom torbom ličio im je na špicla, nije trebao spominjati dozvole i crne marice pa su sad navalile složno, kaj delate tu gospon, ne date mira poštenim ženskama, znamo mi vas, otimate curice, varate junferice, kradete decu za sapun, lovite u mutnom, kaj vam je to u torbi, zakaj ne pokažete, je, pa naravno, kad se ne ufate, morti ste nekaj zdipili, pustite sirote na miru, joj, dete se ruši, dripac jedan, prestrašil je siroto dete, je, čovek ni po belom danu nije siguran, gubi se stari jopac, ak te heznem širhajzlom... Tajana je izvela uobičajenu predstavu, zakolotala je očima i pažljivo se složila na novinski papir i mamine plesne oprave, zapahnuo ju je poznati miris starog, postojanog parfema u očaravajućoj haljini od crnog i roza tila, sjetila se kako ja patila zbog tih izlazačka i zbog Poljokanovog ubojice, sjetila se svog medvjeda koji se raspadao, sjetila se kandis-cukora i krvavih koljena, sjetila se izdajničke dječurlije i svih pakosti u mješovitom razredu, sjetila se odjednom modrog pogleda gospođe Viktorije Antolek-Orešek pa je tulila i tulila, a filarke su govorile tetići saučesno, nismo znale da mala ima pada vicu...

Tip je, naravno, pobjegao, a tropski šljem je stavila tetića na svoju malu glavu pa joj se lice gubilo pod širokim obodom, a ona je zadovoljno trljala ruke i govorila, bog ne plaća svake subote, al kad plati, onda plati pošteno, hajde, digni se, stari mullec je otišao, burno si kupile pečene kobase, baš fino mirišiju, zakaj se i mi ne bi ponašale kao milostive, o tome nemoj doma pripovedati, inače burno dobile špotance.

I tako je išla trgovina na sajmištu, sapun od koštanja koji se uopće nije pjenio prodavao se po 285 000 kuna, a flannelska kr-

pa prodavala se Pod zidom za 350 000 kuna, njemački vojnici švercali su saharin, šezdeset tisuća građana bavilo se vrtlarstvom i u »ratnim vrtićima« uzgajalo krumpir i grah, preko malih oglasnika su se prodavale i kupovale sanske koze, ali još uvijek je bilo tipova koji žele kupiti tropski šljem.

BRAT

Za sve to vrijeme majčici je rastao trbuh. Sada je Tajana već odavno znala kako djeca dolaze na svijet. Majčica je štirkala partihle i štrikala male benkice. Tetića je rubila pelene. Novi tata je izgledao sretniji usprkos gradonačelniku Wemeru, struji iz Rajhenburga, generalnom direktoru Morettiju, sabotazama i čiru na želucu ili dvanaesteru. Počeo je ponovno skupljati marke i koji put je u vrtu svirao Hohnerovu harmoniku. Mama je i dalje bila lijepa, hodala je po kući u prostranom šlafroku s kimono rukavima, izraz lica bio joj je zamišljen i odsutan, napokon se možda pomirila sa sudbinom i s mužem kojeg je drugi put dobila, bio je bolji od onog prvog, anarhista i deklamatora. Ovaj se brinuo za familiju, u kući je bilo brašna, masti i špeka, nisu ovisili o endehazijskim kartama i aprovizaciji. Imali su kumpira i soli, čak su kuhali kakao star pet godina, navečer su igrali s prijateljima preferans i očekivali promjene. Šogor će izgubiti svoj položaj, gundala je tetića, mučio se, zaradio čir i još će ga maknuti, tak ti je to u životu, i ja rintam, a nitko mi niš ne prizna i nikad neću dobiti penziju, tetića je šivala stare prabakine čipke na majušne košuljice.

Sto si želiš seku ili brata, pitala je teta Katja u prolazu, a nije ni čekala Tajanin odgovor, u školi joj je Dubravka održala predavanje o prevelikoj razlici u godinama i o sramnom položaju buduće kinderfajle. Mogli su se prije sjetiti da imaju dijete, rekla je odlikašica i buduća doktorica, takve stvari se ne rade za vrijeme rata, mogli su imati obzira prema tebi. Tajana je u rumplkameri ugledala gotovo nova, neznatno upotrebljavana kolica, vidjela je da mama postaje sve deblja, a tata sve nervozniji i shvatila je da se sretan događaj približava i da će ona uskoro postati nečija

sestra, to joj se pogotovo nije sviđjelo, mrzila je malu i hercig djecu, svi su im se uvijek divili, čak su se i najkiseliji smješkali tim tramplastim bićima. Još je bilo na snazi zamračenje, prozori su bili zakriti plavim pakpapirom, trubile su sirene i najavljujive uzbune i preduzbune, u ulici Račkoga, gdje je radila Ivankina mama, u židovskoj kući sa tri podruma ispod zemlje, ubijali su zarobljene partizane, a poslije kapitulacije Italije mlade Talijane u kupaonama, Ivankina mama pokazivala je Tajani bojažljivo njihove izbijene i zdrave zube____ I u svemu tome pojavljivalo se na svijet neko novo tjelešće, mama i novi tata su se bar privremeno slagali, nisu toliko maltretirali tetiću, a Tajanu su puštali na miru i nije ima išla na živce kao obično.

Pripremili su i kolijevku na kotačima, opšili je bijelim organ-dijem, ostalo ga je još od vremena Tajaninih haljinica i svečanih šircleka po snazi i ljepoti čuvene Mandice, to nevideno stvorenje čekale su dude, gumene patke, flašice, štrikane dekice i kaputići, čekale su ga zvečke i ajmpindekli, čak i jedna prozirna staklena kahlica. Svi su odjednom pokazali ganutljivu nježnost za ovo dijete koje se rađa tako hrabro pred očekivani kraj rata, u proljeću što se pojavljuje bez obzira na rasne i klasne pripadnosti, da su mu prinostili žrtve kao poganskim božanstvima i izvlačili iz tko zna kakvih magazina i poharanih riznica poklone suvišne ili krajnje optimistične koji predskazuju dug i nimalo handrasti život.

Dijete se rodilo po noći dok su avioni šarali nebom, rodilo se u vrijeme zamračenja i uzbune, dok se okohš grada tresao od bliskih i konačnih bitaka, novi tata je izbezumljeno zvao rodilište nekoliko puta dok mu nisu saopćili daje dobio sina od tri i pol kilograma, dugačkog pedeset centimetara, sve je u redu, žena je u redu, sinje u redu, činilo se odjednom daje cijeli svijet u redu, i novi tata je zagrlio Tajanu, zagrlio je i poljubio, dozvao je tetiću iz njene sobice, ponudio je cigaretama i davno skrivenim predratnim konjakom, počeo je misliti o sudbini svog prvenca,

sanjariti i krojiti planove, fućkalo mu se na rat i električnu centralu i na struju iz Rajhenburga i na gubljenje položaja i na ludu šogoricu i zločestu pastorku, on je doživio svoj trenutak sreće i zanosa i pio je konjak usprkos čiru na želucu ili dvanaestercu.

Mirisnica na vodećem mjestu žurno se prodaje, Darmol otvara, idem u kutu krpati rublje, kažnjeni noćni šetači radi kretanja poslije redarstvenog sata, bolja gospođa udova daje stan i hranu boljem gospodinu srednjih godina koji bi pomogao nešto živežnim namirnicama, prodajem sansku kozu sposobnu za parenje, tražim mjesto za kravara, prodaje se više pari nošenih, dobro uzčuvanih cipela.

LA PALOMA

Novine postaju sve tanje.

OTAC

Zvuk kamena bačenog s ulice u sobu. Zveket stakla i majčin glas promukao i odbojan: to je bio tvoj otac. Dvanaest godina kasnije stajao je u pomičnoj gomili. U pozadini poluprazni izlozi, ružne tkanine, premazani natpisi, crvene divlje parole, strujanje ulice. Engleska bluza prianja mu uz tijelo. Čist je i stisnut u maslinasto-zelenoj odjeći, nasilna disciplina tijela. Oči pilje ukočeno, opasno. Mala se upoznaje sa svojim ocem nehajno, uzgredno, pruža mu mršavu, još djetinjsku ručicu. Ne ljube se. Djetinjstvo je iza nje, već je odrasla. Trinaest i po godina, menstruacija redovita, male, nježne dojke. Zid je među njima.

Taj otac zatvoren u prošlosti. Čitav život ljudski prohujao je između njih. Ništa ne govore, samo se gledaju. Odakle početi? Koja će riječ načeti prostor između njih?

Tajana kaže odjednom: tata. Zvuk te riječi pada na ulicu, na pločnik, među prolaznike. Ona se stidi, htjela bi izmisliti neku novu, posebnu riječ za svog oca. Njena majka je ovog čovjeka uvijek nazivala: tvoj otac.

Tvoj otac. Zvučalo je tvrdo, dolazilo je iz ogromne udaljenosti. To nije bio čovjek kojim se ponosila, postao je njen muž slučajno, u kratkom zanosu, glupo, beskorisno, uništio joj je život. Majčica je voljela tu rečenicu. Kako se uništava život? Tajana je nekoć zamišljala ljude kako mlate po životu nemilosrdno kao po tepihu. I tata je imao klofer. To je bila ona sama. Ona je uništavala mamin život svojom tupošću i zloćom. Možda je i mama jednom sanjala o čudu? Možda je pravi tata glumio čarobnjaka i zatim pokazao nemoć... Tvoj tata je bohem i luf-tinšpektor, rekla je tetiča. On samo dobro deklamira, dodala je poslije kraće pauze i zamišljeno potegla dim iz novinskog čika.

Ak si na njega, ne bu ni iz tebe niš, kaj ćeš, ja sam luda, ali sve našnjofam, moja sestra nemre bez modistica i midermaherica, a ja sam stari norc, za mene je sve dobro... — Idemo k Stagljaru — rekao je pravi tata i povukao je za ruku. Htio je kđerku pokazati prijateljima, bilo je ugodno poslije rata, ružnoće, bolesti, smrti, poslije svih poniženja i potucanja, dakle, poslije oslobođenja, imati i takvu čistu, dražesno odjevenu i gospodski njegovanu djevojčicu. Majka je ljepša, ali mala je nježnija i krhki-ja, mislio je i osjećao u svojoj ruci njen suhi topli dlan, promatrao je potajno plavu žilicu koja je treperila pod desnim okom, besprijekornost kože kakvu nije vidio godinama, lice sagrađeno od finih kostiju, pogled zaklonjen pepeljastim trepavicama. Mladost je tako dirljiva.

Stagljaru su rasle dlake iz nosa, bio je visok i pijan, stanovao je u solidnoj kući u centru, žena mu je bila ogromna, dobroćudna babetina valjkastih nogu i začudo, tankog glasića. U herojsko doba drugarstva i potpunog nemara za vlastitu imovinu, Stagljarovi su odvojili jednu sobu svog stana za prijatelj a-partizana i čovjeka bez obitelji. Tata se pojavio ponosan s Tajanom, kakvu je on curicu napravio svojevremeno u Parizu. Mala je očito buržujskog porijekla, rekao je Stagljar ironično. On i njegova bolja polovica nisu imali djece. Vrijeme su tratali pićem i kartanjem, gospođa Stagljar kuhala je fine cušpajze, a za melšpajze nije marila. Svejedno, izvuče neke oronule kolačiće i gurne ih pred Tajanu. Boca je kružila naokolo, pojaviše se neki susjedi odjeveni u uniforme i pidžame, tata je počeo s produciranjem, kako bi rekla tetića, šteta što nije bila ovdje, neki su pušili američke cigarete, ovo bi za tetiću bio pravi Eldorado. No, tata je recitirao Petofijevu *Ludu*, Stagljar gaje već čuo pa ga tatino sasvim iskrivljeno lice nije previše impresioniralo, ali Stagljarica i susjedi sklopiše ruke kao u crkvi i slušahu ga poluo-tvorenih usta. Tajana je gledala u pod i mrvila kolačiće, zašto to radi, mislila je, zbog mene ih je naprosto takav cirkusant. Bolje

od Dujšina i Afrića, reče Štagljar na kraju i lupi tatu po leđima. Tajani se to činilo uvredljivim, ona smrvi u mci kolačić i ispusti mrvice ispod stola na pod, tata je deklamirao Majakovskog, Lenjin je živio, Lenjin je živ i živ će Lenjin biti. Štagljar ugodnim baritonom zapjeva *Po šumama i gorama*, Štagljarka pruži Tajani čašu vodenastog i mlačnog himbersafta, tata je raskopčao bluzu i blažena pogleda buljio u svoju kćerkicu, postalo je vruće i nesnosno, napolju su još gazili po odbačenim kunama, odvlačili su ubijene ljude i konje, neki mladi Švabo pokrio se prije smrti po glavi ženskim kombinejom, htio se, valjda, sakriti, majčica je prestala lakirati nokte, mimo Jelačićevog spomenika trči mali bijeli pas, restauracija Ivo je minirana, opet se nešto završilo, mislila je Tajana, završio je rat, govorili su odrasli, na zidovima je pisalo, znoj će zamijeniti krv.

Ponovno *Čarobnjak iz Oza*, a i sovjetski film *Borba za Staljinograd*, djeca igraju štapićima Mikado, tata malo pognut i supijan, na engleskoj bluzi nije mu bio zakopčan jedan gumb, pratio je Tajanu do divljeg kestena u njihovoj polumračnoj ulici, stiskao je jako njene tanke, lomne prstiče, odjednom se zaustavio i poljubio je ravno na čvrsto stisnute usnice, poljubac je trajao malo predugo, sasvim malo, ali za tih par sekundi Tajana je shvatila da zapravo nema tate, okrenula se i otrčala u haustor, tetiča je u kuhinji pila cikoriiju i čitala *Narodni list*. Oho, već si se vratila, nema nikoga doma, otišli su na špancir sa sinekom...

Dijele se krušne karte za drugo polugodište 1945., neki tip je osuđen na smrt jer je ukrao tri muška odijela i nešto rublja i to prodao za 1 400 000, ali uskoro će se ionako mijenjati novac, kune za dinare...

Cilika, stara sluškinja rekla je tetiči, kaj bi vi zapraf šteli, nisu me baš šmajhlali, ali nisam ni gola ni bosa, iz rata sam zvekla živu glavu, imam vrtek sa fergismajnihtom i lepim roza srčekima, a muž me ne tuče i nije pijanec, samo nemojte fort jamrati, draga gospodična.

Liči na moju ženu, na moju lijepu ženu, mislio je pravi tata pred kućom i odglavinjao do birtije, počinje novi život, sve ću ja to promijeniti, svršeno je s ludnicama i konclogorima, sada, kad ja imam svoju malu, sasvim čistu i zdravu kćerkicu.

MEDVJED

Tajana je otišla u hercimer, izvadila je iz šrajbtiša najduže i najoštrije škare, odnijela ih u svoju sobu gdje je na kauču kao i uvijek ležao medvjed. Sada mu više nije bilo spasa, zarila mu je škare duboko u oštećeni trbuh, pokazala se stara, smrdljiva slama, zatim mu je odrezala uho po uho, istrgnula mu je ruke i noge iz uništenog trupla, izbola mu je plave, perlgamom izvezene oči, jer je staklene već odavno izgubio, i to je bio medvjedov kraj, potpuni kraj jedne ružne igračke. Tajana gaje sama odnijela u smeće, držala se sasvim ravnodušno i nije odgovarala na tetičina pitanja o pravom tati, Tajana je otišla u badedmer i oprala zube, dugo se promatrala u špiglu i mislila na lijepu časnu sestru Onezimu koja je govorila: nema čuda.

RJEČNIK

Afrić, Vjekoslav (1906. - 1980.)
— hrvatski kazališni i filmski
glumac, prvak Drame HNK u
Zagrebu.

ampindekl — jastuk u koji se
stavlja i zamata novorođenče

ajnzatig — na jednu stranu,
jednostrano

apartan — osobit, poseban

auskoheraj — javna kuhinja (ne
osobito ugledna)

badecimer — kupaonica

bartviš- vrsta četke za metenje
podova na dugačkom štapu

bedinerica — dvorkinja, spremačica

beštimiti - psovati

bidermajer — naziv za građanski stil
19. stoljeća (umjetnosti i obrt)

blajhati se — kemijskim sredstvima
izbjeljivati kosu

brenšer — posebna željezna napra-
va u obliku škara koja se za-
grije i služi za kovrčanje kose

bubikopf — vrsta ženske frizure s
kratko podrezanom kosom
dječačkog izgleda, modema
nakon Prvoga svjetskog rata

cakn — vrsta ukrasnog poruba

caltati — plaćati

Chamberlain, Arthur Neville
(1869. — 1940.) — engleski

pobitčar koji je u Drugome
svjetskom ratu činio mnogo
ustupaka Hitleru

Crna ruka — vebkosrpska terori-
stička organizacija, u običnom
govoru često sinonim za tajnu
organizaciju

cušpajz - varivo

Czemy, Carl (1791. — 1857.) —
austrijski skladatelj češkoga
podrijetla

Čifut — tursko ime za Židova,
najčešće se upotrebljava u
pogrđnom smislu

dindrl — vrsta ženske odjeće na-
dahnutu tirolskom narodnom
nošnjom

Dujšin, Dubravko (1894. — 1947.)
- hrvatski kazališni glumac, od
1920. prvak drame HNK u
Zagrebu

Edvard VIII. (1894. - 1972.) -
engleski kralj poznat po to-
me što se odrekao prijesto-
lja 1936. da bi se mogao ože-
niti Amerikankom Wallis W.
Spencer Simpson

Fagin i razbojnik Sikes — likovi
romana *Oliver Tu>ist*

- engleskoga pisca Charlesa Dickensa (1812. - 1870.)
fajšmeker — sladokusac
faširani šnicli — odresci od mljevenog mesa
fašnik — poklade, karneval
fergismajniht — nezaboravak, potočnica
•feš — pristao, skladan, elegantan
Jihplac — sajmište
filarka — piljarica, trgovkinja na malo
forcimer — predsoblje
fort — stalno
frankovac — pripadnik Ciste stranke prava, nazvan po njezinom vođi Josipu Franku (1844. — 1911.)
galoša — kaljača, gumena cipela
gamaša — nazuvak koji štiti gornji dio obuće
Garbo, Greta (1905. — 1990.) - pravo ime Greta Gustafson, američka filmska glumica švedskog podrijetla. Ostvarila je nezaboravne uloge u filmovima *Ana Karenjina*, *Kraljica Kristina*, *Marija Walevska*, zvali su je *božanska Greta*.
grethen-frizura — vrsta ženske frizure s pletenicama spojenima iznad čela
grossmama — baka
hamadl — ukosnica
handrast - neuredan, neskladan
hauzmajstor - kućepazitelj
heklati — kačkati, kukičati
hercig — ljubak
hemcimer - soba za gospodu
himbersaft — malinovac
iberšpant — prenapet, pretjeran
jamrati — prigovarati, gundati
katriga — stolac
kinderfrajla - djevojka koja čuva djecu
klofati — isprašiti tepihe mlatilom od pruća
klofer — isprašivač, mlatilo
konclogor — koncentracijski logor, mjesto prisilnog okupljanja civilnog stanovništva u vrijeme rata
kondolirad - izraziti sućut
konvenirati — odgovarati, goditi, biti prikladan
krenkanje, od *krenkati se* — žalostiti se, uzrujavati se, osjećati (duševnu) bol
kriskindl — mali Isus koji donosi darove o Božiću
kšeft (od njem. *geschafft*) — posao
Kune, Zinka (1906. - 1989.) - slavna hrvatska operna pjevačica, rođena u Zagrebu. Prvakinja Opere HNK u Zagrebu, a od 1937. do 1966. bila je solistica Metropolitan opere u New Yorku.
Kutuzov, Pjer i Nataša — likovi iz romana *Rat i mir* Lava N. Tolstoja
lancun — plahta, ponjava
lavendil - lavanda

- ligeštul* - platnena ležaljka s drvenim okvirom
- Lili Marlen* — omiljena njemačka vojnička pjesma u Drugome svjetskom ratu
- Lotar i Mandrake* — naziv stripa što je prije Drugoga svjetskog rata izlazio u zagrebačkom *Jutarnjem listu*
- luftinšpektor* — doslovan prijevod je *nadzornik zraka*; zanesenjak, prevarant, besposličar
- mačekovac* — pripadnik desne struje Hrvatske seljačke stranke što ju je, nakon smrti Stjepana radića 1928., vodio Vlatko Maček (1879. - 1964.)
- Madame de Recamier* (1777. — 1849.) — lijepa i duhovita pripadnica visokog pariškog društva poznata po svom salonu u kojem su se okupljali glasoviti umjetnici
- Majakovski, Vladimir Vladimirovič* (1893. 1930.) — ruski pjesnik, predvodio je futuristički pokret, snažno je utjecao na rusku poeziju toga doba.
- Mrežekovski, Dimitrij Sergejevič* (1866. - 1941.) — ruski književnik, autor romana o velikim povijesnim ličnostima (*Petar Veliki, Aleksandar prvi* i dr.)
- mezalijansa* — nepriličan brak, obično u kraljevskim obiteljima s pripadnicima nekraljevske krvi
- midermaherica* — žena koja izrađuje steznike
- nicht vor dem Kind sprechen* (njem.) — ne govoriti pred djetetom
- nobl* — plemenit, otmjen
- norchaus* — ludnica
- Nostradamus* (1503. — 1566.) — francuski znanstvenik i astrolog, poznat po svojim predviđanjima (*Proročanstvima*)
- onkel* — stric, ujak
- oštucana* — podšišana, ošišana
- pajnkrt* — pogrdan naziv za izvanbračno dijete
- partihl* — opršnjak, bavarin, podbradnik koji se djeci stavlja pod bradu umjesto ubrusa
- perlgran* — vrsta konca za vezenje
- Petar, Tomislav i Andrej* — sinovi kralja Petra Karadorđevića (1923.- 1970.)
- pikzibner* — bezvrijedan, neugledan čovjek
- pneumotoraks* — jedan od načina liječenja plućnih bolesti uvođenjem zraka u šupljinu porebrice
- Petofi, Sandor* (1823. — 1849.) — mađarski književnik, jedan od vođa pokreta za mađarsku neovisnost u događanjima 1848., pjesnik i glavni predstavnik mađarske preporodne i romantične lirike 19. st.
- rajsferšlus* — zupčani zatvarač, smičak

- rehnšiber* — mehaničko računalo
- rumplkamera, rumplcimer* — prosto-
rija za odlaganje nepotrebnih,
odbačenih starih predmeta,
ropotranica
- Simpsonica* — Wallis Warfield
Spencer Simpson, supruga en-
gleskoga kralja Edvarda VIII.
- Sokrat* — grčki filozof (469. — 399.
pr. Kr.) U anegdotama (du-
hovitim pričama) poznat je po
strogoj ženi Ksantipi koja gaje
čak i tukla. Njegova izlaganja
(dijalozi) počinjali su rečeni-
com *Ja znam da ništa ne znam*,
iako je na kraju sugovornicima
pokazivao kako zna mnogo vi-
še od njih dokazujući im koli-
ko je njihovo znanje nedostat-
no. Svoju je metodu nazivao
heurstikom, objašnjavajući kako
njome pomaže rađanje istine
na jednak način kao što prima-
lja pomaže u rađenju djeteta.
- šantung* — vrsta svilene tkanine
- širhajzl* — žarač
- šircl* — pregača
- šlafcimer* - spavaća soba
- šlajrok* — kućni ogrtač, haljina
- šlank* — vitak
- šlifer* — navlaka za krevetske
pokrivače
- šlengeraj* — vezivo, vez, čipka
- šlus mit libe* — gotovo je, svršeno
je s ljubavlju
- šmajhlati* — maziti se, laskati,
ulagivati
- šmucig* — prljvo, škрто, sebično
- šmuk-kazeta* — kutija za nakit
- šnešue* — cipele za snijeg
- špajza* — ostava, smočnica
- špancirati se* — šetati se
- španjolska gripa* (španjolica) — gri-
pa koje je harala Europom
1918. / 1919.
- šparhet* — štednjak
- špotance* — grdnje, psovke
- šrajbtiš* — pisači, radni stol
- štamprl* — čašica za rakiju, liker i
druga žestoka pića
- štaubzauger* — usisavač za prašinu
- štilštih* — jednostavan vez
- štokrl* — stolčić, stolac (kuhinjski)
bez naslona
- štopati* — krpati čarape
- štrikati* — plesti
- šubladenkasten* — ormar s ladicama
- šujnudli* — valjušci od krumpira
- šuft* — hulja, podlac, nitkov
- tringeld* - napojnica
- vihtigmaher* — razmetljivac, koji se
pravi važan
- Valjean, Jean* — glavni junak ro-
mana *Jadnici* francuskoga pis-
ca Victora Hugoa (1802. -
1885.)

Napomena: Knjiga Ulica predaka uvrštena je u međunarodnu izložbu Mir, sloboda, tolerancija, koju je 1995. organizirala Internationale Jugendbibliothek, Miinchen (Međunarodna biblioteka za mladež iz Miinchena). U obrazloženju izbora profesora VVemera Kuffnera, njemačkog slavista stoji: »Roman-dnevnik o Drugome svjetskom ratu — kakvim ga doživljava jedanaestogodišnja djevojčica Tajana iz Zagreba. Za razliku od drugih knjiga na temu rata iz bivše Jugoslavije — koje obiluju opisima borbi i spektakularnim partizanskim pothvatima, autorica brušenim jezičnim izrazom niže prividno nepovezane slike kojima ocrtava ratnu svakodnevicu jednog djeteta.«

VRT S FERGISMAJNIHTOM

Sa satova svojih srednjoškolskih lektira ponijela sam mnoge upite koje mi, u vrijeme prvih susreta s pojedinim književnim štivima, nitko nije želio, ili možda nije znao objasniti. Zanimalo me, primjerice, bi li Proust tako lako koračao svojim sjećanjima daje pio neki drugi, a ne lipov čaj. Tada sam se, sa svojih sedamnaest ili osamnaest godina, žalostila što se moje dvojbe ne uzimaju nimalo ozbiljno. Daje na njima tada i počinjao razgovor, zasigurno ne bih bila spremna, priznajem danas u godinama zrelosti, prihvatiti kako je onom koji je tragao za izgubljenim vremenom bila važna isključivo pokretačka točka, bljesak koji u sekundi — da bi osnažio sadašnjost - zadobiva snagu prizivanja prošlosti. A on se može objaviti u mirisu vruće čokolade, u opojnosti zumbula, u tužnom stihu sevdalinke, u boji ružičastog punjenja u praline bombonu. Željela sam čuti samo jedan mogući profesoričin odgovor: »Morao je biti lipov, i nijedan drugi čaj.« Jer, staraje Upa rasla ispred kuće moga djetinjstva. Za razliku od preostabh svojih rođakinja u drvoredu posađenom uz makadam, kojim su putnici odlazili u gradove na istoku, njezini su listovi bili tamniji, zagasito zeleni. Resila se duplim cvjetovima. Penjala sam se po njoj svakodnevno. Čak i zimi. S njezina vrha bolje su se vidjeli vlakovi, crvena prometnikova kapa i vaktamica, žučkasta kao zemlja isprana u proljeće. U šestom smo mjesecu dozivali nove kiše i molili ih da s lipe uklone prašinu ceste. I one bi dolazile; kratke i silovite. Predstavljale su se u tijelu pljuska. Čim bi se duga pojavila iznad Krndije, s košaricom u ruci krenula bih na osvajanje svoje krošnje. I bila ljubomorna na dječake koji su već zauzeli strateška mjesta na svojim lipama. Pletene posudice zapinjale su među granama, zaglavljivale se,

naginjale i utišavale ljepotu. Najlonske vrećice, a neki su cvjetove ubacivali i u njih, bile su privilegija samo onih berača čije su mame noćnim autobusima, svakog prvog petka u mjesecu, odlazile u Trst, po traperice, minasice i colu u limenci. Pčele su se ljutile, bole nas po šakama, tabanima i obrazima. Alergije nisu postojale. Ili o njima nitko nije govorio. Sve ozbiljne bolesti dolazile su, svjedočili su stariji, od nenošenja papuča i od kuhinjskog propuha. Trutovi i radilice su zujali, a mi smo se, natečeni i izobličeni, gušili od smijeha ijedni druge upućivali pred špigl. Imajući u mirazu takvo mladenačko iskustvo jedne lipe, ne bih u svojim ranim djevojačkim godinama bila spremna razumjeti kako za čitanje Prousta nije baš nimalo važno čiji su cvjetovi mirisali iz porculanske šalice. Da, meni je morao biti samo lipov. Kamiličin bi pripovjedača uspavao, a matičnjakov ga učinio ravnodušnim. Morao je biti lipov, ne samo zbog toga da meni Proust postane draži nego i zbog toga što su jednoga dana naše lipe iznenada odsjekli. Objasnili su nam daje sve učinjeno u skladu s civilizacijskim napretkom. Makadam su proširili i preliih ga ravnim, glatkim asfaltom. Za prašinom i lipanjskim krošnatim cvjetnjacima žalili smo samo mi, mlađi stanovnici ulice. Stariji muškarci radovah su se što će od tada geđe krpiti gume na biciklima, a žene su se isti čas samoorganizirale i autobusima Crvenoga križa odvezle po nove talijanske firangle jer su, eto, i one sirote dočekale da prozore svojih soba mogu otvarati kadgod se sjete. Znale su koliko će znoja i koliko čestica zaostale strasti i nedopuštene čežnje puštati na ulicu. Znale su, ah su šutjele. No da su krojeći lažne inozemne čipke slutile da će, za manje od dva desetljeća, tim istim asfaltnim putem njihovi sinovi krenuti u ratove, ne imajući vremena na rastanku poljubiti bake i popiti lipov čaj, zasigurno bi manje pljeskale bagerima i ne bi cestare pozivale na crnu kavu i malinovac.

Za mene je svako spominjanje Prousta od tada predstavljao poziv na čaj od hpe, a svako naručivanje lipova čaja, dozivalo

sliku penjanja po drvetu i zvuk pile koja ruši deblo tamnozelenih listova i poneku proustovsku rečenicu. Tuđe sjećanje ima smisla samo ako je i moje. Uvijek isti povratak. Slike koje svatko nosi u sebi; da bi pobjegao od sada ili da bi to sada objasnio tragovima izgubljenog djetinjstva i odrastanja. A i kad nam je lijepo tu gdje jesmo, trudimo se vratiti tamo odakle smo započeli. Treba nam prepoznatljiv miris. Sjećanje na nešto što će nas vratiti životu. Izvorištu, gdje smo najsretniji i onda kada promatrači to ne vide. Nitko neće na satu lektire osporiti da je Odisej volio Kalipso. A još manje, kao što to obično u ljubavi i biva, da je ona voljela njega. Odlični će učenici znati odgovoriti i na pitanje koliko su godina on i ona živjeli zajedno. - Sedam - viknut će zaljubljena tinejdžerica iz prve klupe. I nastaviti: — Sedam, gospođo profesorice, jer sedam je sretan broj. — Za Penelopu možda da, ali za Kalipso ne - uzvratit će s osmijehom profesorica čiji se muž još uvijek plašio neizvjesnog povratka kući. Nije bio poput Odiseja koji je život radosti zamijenio osjećajem trenutka dolaska domu i ženi koja je, budimo iskreni kao što je bio Homer, u odnosu na zaljubljenу božicu bila neugledna i gotovo nevažna. Penelopa je, znamo, bila mudra. Krojačke zavjesa iz moje ulice zasigurno nikada nisu čitale Odiseju. Možda je Odisej upravo od Penelope naučio daje pustolovina zavodljiva, ali daje pravi život sakriven u povratku poznatom. U prepoznavanju. Vidim to danas. Sa šesnaest sam žalila Penelopu. Danas me boli Kalipsin plač. Ali posve dobro razumijem Odisejevu potrebu otjelovljavanja sjećanja.

Ako je doista tako, trebamo li se onda uopće pitati kojemu je uzrastu namijenjeno pisanje koje sjećanjem osvježava odrastanje i djetinjstvo. Je li ono namijenjeno mlađim čitateljima čije se godine, dob, uzrast, tematiziraju literarnim štivom, ili onima koji su na pragu neke od svojih zrelosti shvatili što sjećanje u stvari jest. Brojne moje prijateljice pišu priče o vlastitu životu. Neke od njih te su zapise i objavile. Kritika je u njihovim sjećanjima

tražila logiku teksta i narativne paragrafe. A one su se sjećale da bi se samopojasnile i da bi se napisanim rečenicama ponudile te predstavile vlastitoj djeci, djeci koja okreću očima čim one započnu priču čija prva rečenica indicira oživljavanje proživljenog. Oči im se još snažnije zavrtte kad naslute da narativni nacrt podrazumijeva znak jednakosti između dobi kazivačice i dobi slušatelja koji slušateljima ne žele postati. Primjerice, izgovoreno Kad sam ja bila tvojih godina, lipa je mirisala opojnije, uobičajeno je popraćeno Ma daj, mama, pusti me s tim svojim pretpotopnim dogodovštinama. Ipak, bez imalo ustručavanja, nezainteresirani sugovornik za nekoliko dana zna dotrčati onoj kojoj je u grlu zaustavio riječ i zatražiti da mu pomogne oko toga dosadnog i gnjavatorskog Prousta i nekih njegovih kolačića, čaja, kave, ne zna ni sam čega. Mlade ljude s njihovim ljubavnim, klapskim, društveno-mrežnim problemima, potkožnim bubuljicama, uvijek suvišnim kilogramima, nemaštovitim izlascima, preopterećenim nastavnim programima i tjeskobama vezanim uz godišnju maturu i ključne riječi eseja, ne zanima vrijeme prije njihova, ne mogu i ne žele zamisliti vlastitu majku kao mladu ženu koja je skakala po drveću, brala lipu, padala s bicikla i igrala nogomet. Dvadeset, trideset ih četrdeset godina prije njihova rođenja izgleda im kao vrijeme iz povijesnih udžbenika. Tek kad dožive pomirenje s činjenicom daje život ipak kratkotrajna pojava, nastojat će ga produžiti sjećanjem na ono što je bilo. Citati o sjećanjima nekog pisca u vrijeme kad je pred tobom beskraj oslikan pustolovinama i nadanjima, puko je izvršavanje obveze, nikako i uživanje.

★

Svaka rasprava o tome je U *Ulica predaka* Sunčane Skrinjarić štivo za odrasle ili manje odrasle, čini mi se nepotrebno. Onaj tko osjeti život pod prstima može prepoznati potrebu za nostalgijom i želju da se u prostoru jezika očuva ono što je proš-

lo i što nas je odredilo. Dakle, puno važnijim pitanjem čini mi se sljedeće: Kako bi izgledalo hrvatsko žensko pismo novijeg vremena daje knjiga *Ulica predaka* te 1979. godine objavljena u biblioteci hit zagrebačkoga Znanja ili u nekoj od ozbiljnih biblioteka Grafičkog zavoda, a ne u omladinskoj biblioteci Jelen? Nekomu se pitanje može učiniti neozbiljnim, pogotovo što ga postavlja osoba koja Prousta dovodi u vezu s mokrim deblom lipe i drvoredom uz slavonski makadam. Kad se danas raspravlja o finim nitima priče o vlastitu životu u suvremenoj hrvatskoj ženskoj prozi, onda se startna pozicija uglavnom označuje trenutkom objavljivanja teksta *Svila, škare* Irene Vrkljan. Riječ je o godini 1984. I sad dolazimo do jezične igre iskazane kroz što bi bilo daje bilo ono što bilo nije. Dakle, daje *Ulica predaka* objavljena u biblioteci za odrasle, startna pozicija, sigurna sam, bila bi preseljena na *Ulicu predaka*. Jer, ono što se tekstom želi postići gotovo je identično u oba teksta. Međutim, Sunčana zaigrana i u literaturi za najmlađe i nešto starije, pa potom i još starije, cijelo vrijeme svoga stvaranja drhti na toj krhkoj traci, razvučenoj između recipijenata različitih dobnih godina i različitih životnih i literarnih iskustava. Kritika joj, usudujem se reći, daje priznanje za rad, ali je nekako radije voli vidjeti u prostoru literature za djecu. Taj je prostor neviniji, bezazleniji, ne ugrožava, ne predstavlja opasnost brojnim manje talentiranima, ne priskrbljuje akademijine počasti. Osvaja samo dječja srca, ah i djeca odrastaju, i učine to prije nego što mi na to pristanemo. I da se ne zadržimo samo na Sunčani Skrinjarić. Roman *Ulica predaka je*, ponavljamo, na svom putu od autora prema recipijentu, a u skladu s prometnim pravilima urednika, prerano zastavljen i nije stigao do svoga idealnog recipijenta; analitičara spremnog, kao što smo i napomenuli, na vrednovanje svih bogatstva sjećanja. Zamislimo sada situaciju koja nameće suprotan smjer od Sunčanina, knjigu koja je, sličnog kroja i materijala, nastavila kretanje do samog odraslog primatelja iako je prvotno

urednički zamišljena kao knjiga za djecu. Autobiografska *Sjećanja* (1996.) Višnje Stahuljak tematiziraju, također, odrastanje u građanskoj obitelji. Čine to oprezno, bez iznošenja trauma, na razini opisa ugone. Pitanje koje se u ovom trenutku i samo nameće glasi: Bi li danas pozicija Višnje Stahuljak u hrvatskoj književnosti bila identična sadašnjoj da je za *Sjećanje* određena druga, u očima šire javnosti, manje ozbiljna adresa? Objavljivanje *Sjećanja* u tada vrlo uglednoj biblioteci Rukoljub nakladničke kuće Slon, a ne u biblioteci za mlade iste nakladničke kuće (rukopis je, upozoravam iznova, i planiran za nju), omogućilo je prozi *Sjećanja* i prijavu na natječaje za najbolju knjigu godine. *Sjećanja* su tako dobila nagradu Ksaver Sandor Đalski. Nakon spomenutog priznanja kreće svojevrsna stručna revalorizacija dotadašnjeg pisma iste autorice i nameće se drukčiji pogled prema onome što iz istoga pera tek dolazi. Iz kostima autorice za djecu Višnja Stahuljak ulazi u odijelo pisaca za odrasle. *Ulica predaka* dobila je nagradu Ivana Brlić Mažuranić i time je dodatno, uz svu zvučnost i ugled koji nagrada nosi, primateljski definirana.

Roman je ispričovijedan u 50 kraćih poglavlja. Svako poglavlje može se čitati i kao zasebna narativna cjelina. Te su manje cjelinske naslovljene, ih prema prostoru koji se tematizira (*Kuća, Škola*), ili prema akterima koji određuju tematsku jezgru toga dijela (*Tetića, Hitler, Gosti, Kraljevi, Hopin, Čarobnjak, Kokolo, Lamberto, Alma, Dubravka, Gospođa Antolek-Orešek, Edita Goldberger, Teta Pavica, Sluškinje, Frizeri, Brat*), ili prema temeljnoj emociji i tonu (*Ljubav, Krenkanje*) ih važnim konstatacijama koje pokrivaju roman u cjelini (*Nema čuda*)... Podsjećaju na prisjećanje, na krhotine koje se dozivaju iz pamćenja i slažu u razumljivu kockicu. Stalni motivi uvezuju poglavlja u složeniju strukturu. Medvjedić, jedino pravo bogatstvo glavne junakinje Tajane, i

njezin iskreni prijatelj, na kraju Ulica bit će uništen, bačen da bi se zaboravilo (»Tajana je ušla u badecimer i oprala zube, dugo se promatrala u špiглу i mislila na lijepu časnu sestru Onezimu koja je govorila: nema č u d a . d a bi se pokušalo napraviti korak naprijed bez opterećenja prošlošću. Tajana je odrasla, rat je završio, tetića je umrla, treba krenuti dalje. U život, u literaturu, iz *Ulice predaka* prema Ispitu zrelosti. Sve će, čitamo kroz Sunčanine knjige koje su uslijedile poslije, ostati na pokušaju. Svaki je korak potomaka zacrtan ulicom kojom su kročili preci. I današnji posjetioци Kazališne kavane piju sjećanja na kavu spravlјenu u vrijeme Sunčanina djevojaštva. Novi asfalt kojim se pokrio makadam ne znači da se čizme pradjedova ne ogledaju ispod sjajne površine.

Ulica predaka započinje znakovitom rečenicom: »Rođeno početkom tridesetih godina bilo je to lijepo dijete, priča se da je začeto s mnogo strasti, negdje u Parizu, rođeno u Zagrebu —Elizejske polјane uvijek dobro odzvanјaju u ušima stranaca — nikada više Tajana nije stigla u grad svog zametnuća, vratila se domovini još u majčinoј utrobi, podatak važan јedino za oca koji je nestao na nekoј želјezničkoј stanici, samotni čovјek u ruskoј bluzi odmetnuo se u svijet.« To lijepo dijete dakle, neće govoriti u svoje ime, to dijete postaje predmetom pripovijedanja, kao što je predmetom bilo i tijekom svog djetinjstva (i za majku, i za novog tatu, i za djecu iz razreda). Međutim, priča o njoj bit će prepuna njezinih unutrašnjih, citiranih monologa kojima se dočarava dječји svijet i daju komentari svojstveni toј lijepoј i pametnoј djevoјčici. Na oznaci to dijete, mogu se začeti brojne rasprave. Sjetimo se samo koliko su prostora književni analitičari posvetili tom to dijete u tumačenju *Posljednjih Stipančića* (1899.) Vјenceslava Novaka. Podsjećam samo, u trenutku kada majka Valpurga prvi put za blagovaonički stol dovođi kćer Luciju, otac Ante lјutito kaže: »Odvedi to od stola.« Nјegovo to signal je i odnosa, i vremena, i relacija...

Na početku priče djevojčica Tajana živi u izobilju. Druga joj djeca mogu samo pozavidjeti. Njezin biološki otac pojavljuje se tek na kraju teksta; drukčiji, osamljen, buntovan, posvema različit od očuha koji građanski uredno skrbi, možda ne o obitelji, ali svakako o svojoj supruzi, Tajaninoj dopadljivoj i koketnoj, lijepoj i obrazovanoj majci. Niz je drugih likova upleten u Tajaninu biografiju. Imenima nekih od njih naslovljena su pojedina poglavlja. Njihovim zaokruženim i punim sudbinama proširuje se središnja priča i daje jedna opća slika vremena prepunog tuge i stradanja (*Kokolo, Edita Goldberg, Ružinski, Sluškinje* (Rezika, Justina, Mandica...)).

Radnja prati vrijeme od samo nekoliko godina. Započinje godinu dana prije Drugog svjetskog rata, a završava samim krajem rata. Spominju se i tridesete godine kao vrijeme djevojčičina rođenja. Indikatori vremena unose se rijetko (Božić godine 1940. bio je vrlo bogat, kriskindl je donio Tajani puno darova), ali vjerodostojnost teksta postiže se pripovjedačevom odlukom da djevojčicu predstavi kao vatrenu čitačicu novina (Tajana je čitala *Jutarnji list*). Nerijetko poglavlja završavaju citiranjem pravih vijesti («Njezino Veličanstvo kraljica Marija i rumunjska princeza Jelisaveta nalaze se na jahti, na putu u Miločer; Rozamunda Pinchot jedna je od najljepših žena Amerike; U Ulici kraljice Marije 18 brijač se bacio kroz prozor trećeg kata, majčica je išla na svečani ples u korist Zimske pomoći; Staljin je telefonski dirigirao operacijama u Finskoj»), Unutar priče o Tajaninu odrastanju upletene su i obavijesti o jakim povijesnim osobama toga vremena (tetića, majčina sestra, spominje dinastiju Karađorđevića), a kako je vrijeme priče i vrijeme velike povijesti, neće izostati i imena krivaca rata. Slabi likovi, za povijest nevažni, neupisani u leksikonske natuknice, uvučeni su u žrvanj velike povijesti. Ne mogu joj umaći («Ah rat je bio svuda oko njih, Hitler se motao vrlo blizu»). Tajaninu obitelj rat osiromašuje, tjera na rasprodaju naslijeđenog bogatstva, utječe

na najtananije trenutke osobnih biografija («Dijete se rodilo po noći dok su avioni šarali nebom, rodilo se u vrijeme zamračenja i uzbune, dok se okoliš grada tresao od bliskih i konačnih bitaka, novi tata je izbezumljeno zvaao rođilište nekoliko puta...«).

Ozbiljnost velike povijesti i strašnog vremena profilirana je kroz gledašće djevojčice. Riječ je o puno spretnijem pripovjedačkom rješenju od onoga kad se govornik nađe u sveznajućoj poziciji koja podsjeća na golo izvještavanje. Te dionice romana, obojene infantiliziranim pogledom, zasigurno i jesu najsnažniji argument u očima i vrijednosnim ocjenama stručnjaka koji *Ulicu predaka* svrstavaju u popis obvezne lektire za najviše razrede osnovne škole («Bilo bi dobro kad bi došli Indijanci u Zagreb, mislila je Tajana, ona bi se odmah udala za poglavičinog sina i odmaglila u neku preriju, Hitler je izgledao obično, nije imao kovrčavu kosu i previše se derao preko radija; ... Stipančić će postati razbojnik, i to je divno zanimanje, ne moraš ništa raditi, a o tebi piše u novinama«).

Svijet odraslih i svijet djeteta neprestano se dovode u vezu. S jedne strane laž i ludost politike i povijest na velikom monitoru, a s druge strane, na neusporedivo manjem ali osobnom ekranu scene privatne povijesti koje, okusom i bojama, preslikavaju modele službene povijesti. Uvijek se pažljivo nudi slika za javnost, premda je realnost posvema drukčija («Svi su mislili kako su oni fina obitelj, tako su bili lijepi na ulici ili u automobilu, nitko nije ništa slutio, o strahu, mama i novi tata govorili su o rastavi. Mama je rekla novom tati daje nesposobni glupan, daje primitivan i nitko i ništa i da se ona mogla pet puta bolje udati, a on bi odgovarao, svi znaju tko si i što si, imala si muža luđaka i komunista, a sada još i to nemoguće dijete, svatko bi te najurio poslije dvadeset i četiri sata. Svi mi se rugaju iza leđa«). Uz osobne priče, zadire se i u ratne strahote. Ljudi, prijatelji kuće nestaju («Židovka Edita Goldberger je odvedena, učitelj je otišao...«).

Svi se likovi međusobno ogledavaju. Tajana, kao glavna, osamljena i tužna («... ona je bila sama u sobi, sama u sobi i na svijetu») zrcali se u odnosu prema majci, prema teti (majčinoj starijoj, neudanoj, neatraktivnoj, ali prostodušnoj sestri), očuhu, ocu, djevojčicama iz škole, prema učitelju, seoskoj djeci, rođacima u Splitu. Svaka od tih relacija začinje novu, označenu temu i može poslužiti kao polazište u razgovorima koji će doticati područja psihologije, sociologije, odgoja («Zgrabila je Tajanu za kečke i počela je udarati glavom o stol, mala se derala, krv joj je tekla iz nosa, mama ju je vukla za kosu sve više, tukla ju je po čitavom tijelu, bila je to prava empcija mržnje, mamine oči su bile staklene i hladne. Tajana je vikala, mamice, oprosti, ali sve je bilo uzalud»). Tajana, izdvajamo samo jedan primjer, često zamišlja kako je više nema. Čini to isključivo zbog toga da bi iz pozicije umrle žrtve mogla svjedočiti tko iskreno žali za njezinim odlaskom. Dijete doista misli daje smrt nešto privremeno. Nakon prikupljenih dokaza o modelima ponašanja bližnjih (tko je plakao na mom sprovodu a tko nije), mlado biće vjeruje da će se vratiti u svijet živih i svima sve sasuti u lice (Možda bi bilo najudobnije i najpametnije u životu, mama i novi i stari tata bi plakali i svuda bi je tražili, a ona bi ostala samo na fotografijama, slatka i mirna i lijepo obučena, mješoviti razred bi se čudio, debeli Simenc bi možda potajno plakao za njom).

Dječja vrednovanja i ocjene ne razlikuju se nimalo od uobičajenih vrednovanja odraslih («Nitko ne voli nesretne ljude, svatko bježi od njih; Tetiće nije imala muža, izgleda da je jako važno imati muža, sve žene koje ga nisu imale bile su mrzovoljne, a o njima se govorilo s podcjenjivanjem, tetiće je bila »gospodična«, hoće li i Tajana postati »gospodična Tajana«, kako će ona sebi naći muža, kad su svi muževi koji joj se sviđaju stari i oženjeni; Slika je bila velika i dobra, majčica je sjedila u fotelji, dekolte je bio dubok, vidio se dobro šmuk pokojne grosname, skoro su se vidjele i bradavice, mislila je Tajana, kako su bra-

davice važne kad su na pravom mjestu, a kako smetaju kad su na rukama ili kao tetičina pod nosom i još rastu dlake iz nje«).

Radnja traje, rečeno je, pet godina i kroz to vrijeme Tajana doživljava bitne osobne promjene (bježi od kuće, mijenja frizuru, sve više čita i gleda filmove, povlači se u sebe i na stranica literature pronalazi svoje ja). Odrastanje će biti neprestano vezano i uz upoznavanje novih riječi. Savladati jezik — to je i pitanje časti. Osvojiti nepoznato znači pobijediti prepreke i odgonetnuti svijet u kojem smo se, ne svojom voljom, našli. Još nepoznate i posvema nove riječi podjednako su indikator Tajanina sazrijevanja kao što su i indikator političkih i povijesnih promjena. Nažalost uvijek, potvrdit će nam citati, ponovljivih i sličnih (»Politika je bila još jedna nerazumljiva riječ, kao platonska ljubav, kao mačekovac i frankovac. Mačekovci nisu imali veze s mačkama, nekako je Tajana naslućivala daje njen novi tata mačekovac, ona bi više voljela daje mačevalac, to je željela učiti umjesto glupavog glasovira. I frankovci nisu imah veze s tvornicom Franck i nadomjestkom za kavu, samo su hitlerovci imali veze s Hitlerom, bilo je očigledno da taj čovjek postaje sve važniji i da to ima veze s ratom; To je bila okupacija, shvatila je Tajana, to je opet bila jedna nova riječ, moralo se mrziti te lijepo, ugladene i cmomanjaste Talijane; Strašne i opasne riječi; To silovanje, kakva strašna i neobična riječ; Nove riječi su se gomilale, a stare propadale u bezdan, valjda je svaka nova država stvarala nove riječi, a one stare gomilale su se kao na smetlištu i postajale su opasne, radio je postao krugoval, kino slikokaz, a kravata samovez; Govorilo se da je komunist, to je bila nova, strašna i opasna riječ.

O riječima je slušala, njih je zamjećivala u knjigama. Junaci literature činili su jednako važan dio njezine biografije, kao i stvarna bića uz nju. Iskreno, bili su joj vjerniji i nježniji suputnici. S njima se uspoređivala (»Možda bi trebalo počiniti samou-

bojstvo, razmišljala je Tajana, to je zvučalo opasno i tajanstveno, možda kao Ana Karenjina koja se bacila pod vlak, a igrala ju je Greta Garbo«, uz njih zaključivala (»Uopće biti kralj na zemlji je opasan posao, kraljevi uživaju samo u bajkama, a i tamo ih koji put nadmudre pastiri«), sklanjala se od stvarnog svijeta (»U knjigama je bilo sve mnogo jasnije, pa čak i u onim najzamršenijim, zato je bilo najljepše ležati u krevetu i čitati knjige, a život je strujao i bruja oko nje«) i poistovjećivala se (»čitala je po peti put knjigu *Kraljević i prosjak* i zamišljala sebe u objema ulogama«). Pažljiv čitatelj može iz Tajanina odnosa prema umjetnosti iščitati naputak o važnosti umjetnosti, pogotovo kad se biografija obilježi ozbiljnim vremenima i povjeri nelijepim i nesigurnim obiteljskim kontekstima. Bijeg u napisane priče, snimljene filmove i naslikane pejzaže jedna je od najljepših i najučinkovitijih.

Ulica predaka, ne zaboravimo, snimak je i kulture opisanog vremena, snimak ukusa, mode, katalog repertoara i top-ljestvica najčitanijih.

U *Ulici* nisu izostali ni podsjećajući mirisi: tetića je mirisala na mentol bombone, onkl Vlado na duhan i sremenske kobasice sušene u dimu, teta Pavica na puder Coty i na fini parfem... Samo čitatelj s dovoljno životnog i literarnog iskustva uspjeh će u Sunčaninim mirisima osjetiti svoje.

★

Autorica je na pragu nekih od svojih zrelosti odlučila savladati, ukrotiti sjećanja i uvezati ih u tekst. Samo su tako svi događaji, sve biografije, a i sama priča djevojčice Tajane koja, podrazumijeva se, ima toliko dodirnih točaka sa zbiljskom biografijom Sunčane Skrinjarić, dobili pravi smisao. Ne znam je li, i ako je, komu je i koliko često, Sunčana, prije negoli je *Ulicu* ispisala, svoju priču glasno izgovarala pred očima i ušima drugih. Ako

i jest, sigurna sam daje već i tada bila svjesna kako postoje oni koji bolje razumiju napisano nego odslušano. I sama sam dio njih. Time i ostvarujem pravo na nagađanje. Kao što iskustvom ostvarujem i pravo na procjenu pravog recipijenta proza koje tematizira sjećanje na djetinjstvo i odrastanje. Iskreno svjedočim da sam kao tinejdžerica odbijala slušati priče o sjećanjima svojih starijih. Dok je ispred prozora mirisala lipa, moja je teta plela i spominjala neki Sapudl, Vukovar, nabrajala imena žena, često se vraćala na čovjeka koji je u ulici popravljao satove. Uvijek iznova, sa svim detaljima, opisanim mirisima i nakrcanim emocijama. Cepila bih uši čim bi ona započela sa svojim E, kad sam ja bila tvojih godina...

A kad sam, na pragu prve zrelosti, pročitala memoarsku Pavličićevu prozu *Sapudl* (1995.), i u njoj prepoznala tetine likove, pa i vrijednosti, poželjela sam sjesti na prvi vlak i otputovati po ispriku. Razumjela sam je tek onda kad sam i sama nakrcala dovoljno života u prstima i kad sam već i sama poželjela, ali tada nisam imala komu, zamucati Kad sam ja bila... A onda sam zapisala. Tekst je odrastanju dao na važnosti. I upitao o vrsti čaja i Odisejevoj odluci. Upravo o tome bismo trebali govoriti na satovima lektire, naglašavati da svatko u štivu može piti svoj napitak, jesti svoj kolačić, hodati ulicom vlastitih predaka i brati plavi nezaboravak kojeg negdje nazivaju i fergismajniht.

JULIJANA MATANOVIĆ

SADRŽAJ

Kuća.....	5	Unifonne i znakovi	63
Škola.....	9	Porijeklo	64
Tetića.....	11	Pokvareni telefon	66
Ljubav	13	Lamberto	68
Nema čuda	15	Alma	69
Hitler	17	Dubravka	71
Gosti	20	Gospođa	
Učitelj.....	23	Antolek-Orešek.....	73
Kraljevi	24	Edita Goldberger	75
Hopin	25	Tetičino brdo	78
Platonska ljubav	26	Nils Holgerson	80
Čarobnjak	27	Pajcek i Čerkezi.....	81
Kriskindl	28	Nova škola	83
Izleti	29	Ponovno tetića	86
Krenkanje	30	Kazalište	88
Ono	32	Rastava.....	90
Kokolo	33	Teta Pavica.....	92
Selo	35	Sluškinje.....	94
Vrt	39	Frizeri.....	98
Ubijanje.....	40	Sajmište	101
Svijet	43	Tropski šljem.....	104
Tajanina kuća	46	Brat	107
Rat.....	47	Otac	110
Bradavice	48	Medvjed	114
Bolest	50	Rječnik.....	115
More	52	Julijana Matanović: Vrt	
Bombardiranje	56	s fergismajnihtom.....	121
Povratak	59	Sadržaj.....	134
Monotonija	62		

GRAFIČKA UREDNICA
MARIJA MORIĆ

OBLIKOVANJE NASLOVNICE
MARIJA MORIĆ

KOREKTORICA
SANJA MATASIĆ

TISAK
TISKARA RADIN, ZAGREB, SVIBANJ 2013.

ISBN 978-953-14-1403-6

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 841937.